

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

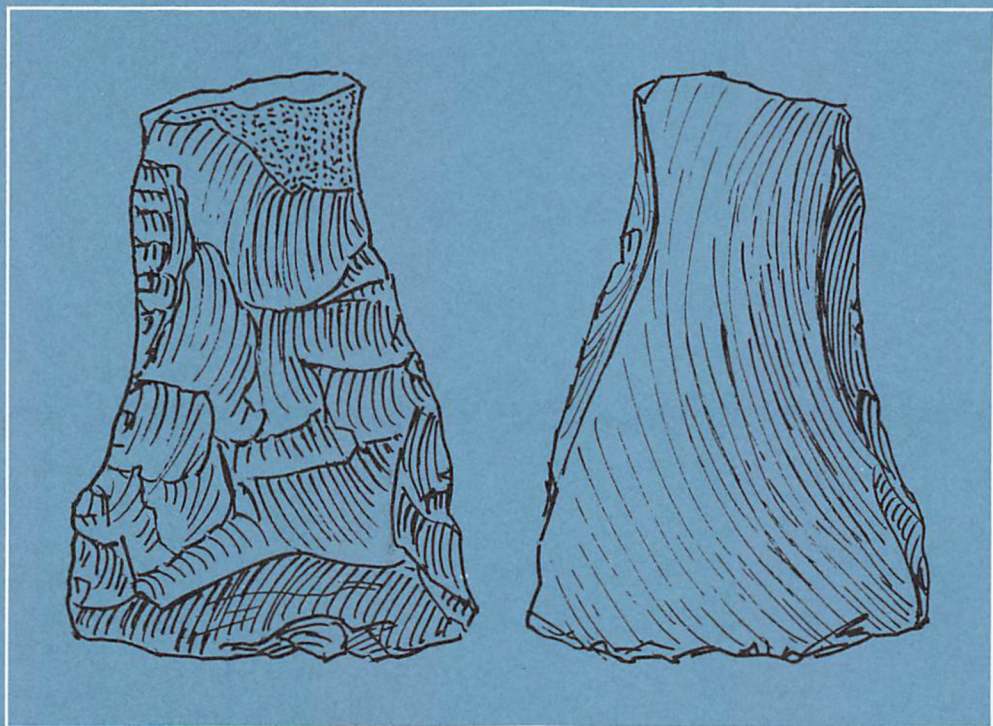
Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

HISTORISK SAMFUND FOR SORØ AMT

ÅRBOG 1979

ÅRBOG FOR
HISTORISK SAMFUND
FOR SORØ AMT

1979

ÅRBOG FOR HISTORISK SAMFUND FOR SORØ AMT

BIND 66

Udgivet af
HISTORISK SAMFUND FOR SORØ AMT
1979

Bestyrelsen:

Lektor L. Balslev, Storgade 9, Sorø.

Amtsrådssekretær Folmer Christensen, Søgade 12, Sorø, næstformand.

Læge K. E. Christensen, Slagelse.

Viceinspektør R. Henneke, Kristinelundsvej 39, Slagelse, kasserer og sekretær.

Gårdejer Carl Jensen, Hanehøjgård, Sneslev, 4100 Ringsted.

Landsretssagfører Carl Jonsén, Tinggade 1, Ringsted.

Gårdejer Peter N. Kristensen, Aakandegaard, Forlev, 4241 Vemmelev.

Borgmester Johannes Lyshjelm, Stignæs, 4230 Skælskør, formand.

Viceinspektør Erik Nielsen, Dyrehavevej 24, Skælskør.

Bibliotekar Jens A. Nielsen, Stengårdsvej 31, 4690 Haslev.

Erling Petersen, Fredensvej 8, 4250 Fuglebjerg.

Revisorer:

Skoleinspektør C. Ph. Carstensen, Slagelse.

Bankfuldmægtig Kai Jensen, Slagelse.

Årbogens redaktion:

Lektor L. Balslev, bibliotekar Jens A. Nielsen og Erling Petersen med sidstnævnte som ansvarshavende redaktør. Bidrag til årbog 1980 må være redaktøren i hænde senest med udgangen af marts 1980, men helst i god tid inden.

Indhold

Socialdemokratiet i Slagelse gennem 90 år	7
Af redaktør <i>Frede Hansen</i> , Slagelse	
Nogle navne fra Soraner-Biografierne 1584–1960	41
Af lektor <i>L. Balslev</i> , Sorø	
Agersøundstillingen	59
Af ekspeditionssekretær, cand. jur. <i>Flemming Larsen</i> , Virum	
Arkæologiske undersøgelser ved Korsør	74
Af <i>Svend Nielsen</i> , København	
Skorstensfejerlærling i Ringsted 1909–1913	87
Af skorstensfejermester <i>A. Strand</i> ved Erik Nielsen, Skælskør	
En fisketur	97
Af fhv. manufakturhandler <i>Ove Vecht</i> , Skælskør	
Litteratur om Sorø amt	100
Af <i>A. Strange Nielsen</i> , Næstved	
Historisk Samfund for Sorø Amt 1978	104
Driftsregnskab 1/7 1977 – 30/9 1978.....	105
Nye medlemmer pr. 15/4 1979	105
Sognerepræsentanter, der modtager indmeldelser	106
Ældre årbøger.....	107
Love for Historisk Samfund for Sorø Amt	108
Nyt fra de lokalhistoriske arkiver	109
Sorø Amts Museum	112

Socialdemokratiet i Slagelse gennem 90 år

Af Frede Hansen

*Vi er småfolk, javel, men vi ved, hvad vi vil,
og vi prøver til målet at nå.*

*Vi er småfolk, javel, men alt stort, som er til
blev begyndt i det små af de små.*

Disse linjer, hentet fra „Småfolks sang“ af Anders Madsen og optrykt i den første sangbog for socialdemokratiske arbejdere, dækker helt de stemninger, der kom til udtryk, da enkelte opvakte og selvtænkende håndværkssvende i 1870'erne og 80'erne blev grebet af de socialistiske ideer og satte en offensiv ind for oprettelse af socialdemokratiske foreninger.

I Slagelse var det fagorganiserede skomagersvende, der var avantgarden, men også blandt skræddere og arbejdsmænd slog tidens tanker rod. Den 8. februar 1885 skred man til handling og stiftede Socialdemokratisk Forening for Slagelse som en af de første i provinsen. Der hørte både mod og begejstring til at stå faddere til dette initiativ.

Slagelse var en af Højres solide højborge, og matadorerne mente, de let kunne fortrænge de enkelte „urostiftere“, der truede med at gøre hovederne kruset på de skikkelige og lige glade håndværkssvende og arbejdsmænd. I begyndelsen forstod kun et fåtal af byens arbejdere den nye bevægelses betydning og mål. Man turde kun komme til møderne, når det var mørkt. Borgerskabet forsøgte økonomisk krig mod de såkaldte „røde hunde“. Efter fattig evne søgte pionererne at gøre gengæld, og i øvrigt søgte man at holde humøret oppe i forventning om, at fremgangen nok skulle komme, blot man gav sig tid.

Den stiftende generalforsamling holdtes i Hotel „Stadt Hamborg“ på Bredegade. Denne bygning fik senere navnet „Landmandshotellet“ og var derefter en del år tapetfabrik. Som formand valgtes den kun 22-årige sko-

magersvend Fr. Andersen, og øvrige medlemmer af bestyrelsen blev skomager H. P. Larsen, bogholder N. Jensen, skomager Kümler, arbejdsmand F. Jacobsen, arbejdsmand P. Frandsen og typograf C. Olsen.

Der var enkelte perioder, hvor aktiviteten var meget stor, men også tider med stilstand i arbejdet. Helt i stå gik det dog ikke, selv om Fr. Andersen et par gange blev drevet ud af byen. Der holdtes en del offentlige møder såvel i byen som i oplandet med københavnske ledere, bl.a. A. C. Meyer, som talere.

En måneds tid efter foreningens start holdt man et offentligt møde i Industriforeningens sal i Bredegade. Entreen var 10 øre, og da der indkom ca. 60 kr., må der have været ca. 600 mennesker. Der var talere fra Højre, Venstre og Socialdemokratiet. Mødet endte i vildt spektakel. Det var højremændene, der hujede og skreg, så det var umuligt for nogen at få et ord indført, og det endte med, at venstrefolkene og socialdemokraterne måtte forlade lokalet og drage ud til Landsgrav, hvor mødet fortsattes i forsamlingshuset.

I „Sorø Amtstidende“ kom ædel harme til udtryk, når Højre forsøgte at fortrædige Socialdemokratiet, men den gode forståelse var dog ikke tilstede, da foreningen anskaffede sig en rød fane. Da rygten om en sådan erhvervelse nåede bladets redaktion, blev Fr. Andersen højtideligt anmodet om en samtale. Til stede var redaktør Hans Jensen, den kendte venstremand Tauber og formanden for bladets bestyrelse.

– Se en fane syntes Hans Jensen og Tauber da godt om, og det skulle – efter deres mening – være et dannebrogslag. – Nej, sagde Fr. Andersen, det bliver der ikke noget af. De så begge forundret ud, og under den videre samtale nedstemte de fordringen til „et lille kors ved stangen“. – Nej, lød det atter fra Fr. Andersen. Selv et sådant lille kors bliver der ikke noget af her hos Fred’rik. Så var samtalen forbi.

Den røde fane blev indkøbt for indsamlede midler, og indvielsen skete på festlig vis. Medlemmerne kørte i 23 hestevogne til Sorø og tilbage igen med den nye fane i spidsen. Vogntoget gjorde derefter Slagelse rundt, og så festede man.

Fr. Andersen oplevede mere end nogen anden at blive forfulgt af borger-skabet. En overgang havde han og en kollega et skomagerværksted i Løvegade, men det blev f.eks. forbudt Alliances arbejdere at søge dette værksted. Der var dog enkelte, der sneg sig derhen, når mørket faldt på.

Af Fr. Andersens beretninger om forfølgelser skal her gengives et par episoder.

„–De fine folk hånedes os, ja, de ligefrem forfulgte os ved højlys dag, så

* FREDERIK ANDERSEN,
foreningens første formand.

ofte de så lejlighed dertil. Når vi havde besøg af fremmede, og vi spadserede i byen, gik vi altid midt på gaden. Det var for at undgå de spytklatter, som handelskommissær og andre af de „fine“ folks velvillige tjenere sendte efter os. Selv om vi, der var vant til konfekten, ikke tog sligt så højtideligt, var det jo ubehageligt for vore gæster at blive udsat for det samme. For resten nåede jeg efter et optrin at få den dyreste hat, jeg nogensinde har haft. Der havde været et møde, og efter dettes afslutning kørte nogle af os i en vogn til „Skydepavillonen“ i lystskoven for at få et glas øl. Højreskytterne så os straks, og så snart vi havde forlangt øllet, stimlede de sammen om vort bord, og det lykkedes dem at få stolene fra os. Vi tog det fra den gemytlige side, betalte og ville så køre hjem. Kusken havde dog nær aldrig fået spændt for. Skytterne søgte at hindre ham deri, og da vi endelig var kommet til vogns, anstrengte de sig for at holde hesten tilbage. De langede ud efter os og vi efter dem. Herunder slog en af dem min hat fra mig. Jeg så den aldrig siden, men det blev ham en dyr hat. Jeg meldte ham, og han måtte betale den hat, jeg ønskede hos byens bedste hattemager. Det blev den bedste hat i forretningen, og den dyreste, jeg nogensinde har ejet.“

For en leje af 10 kr. årlig havde foreningen lokaler i „Stadt Hamborg“, og de benyttedes så flittigt, at værten så sig nødsaget til at fordoble beløbet. Da de københavnske smede og maskinarbejdere var ude i lockout, sattes en større indsamling i gang. Støtteaktionen omfattede bl.a. fødevarer, og da

mange af egnens venstremænd anbefalede hjælpen, gik indsamlingen strygende. Svingende læs af hvidkål, grønkål, kartofler, gulerødder og meget andet blev kørt op foran Fr. Andersens bopæl, og han havde vist sit mas med at få herligheden befordret videre. En sang „Ned med Estrup“, som man lod trykke og sælge a 10 øre, indbragte 115,60 kr., der ligeledes blev sendt til de lockoutede.

I 1890 vågede politiet meget nøje over, at socialdemokraterne ikke gik i demonstrationstog den 1. maj. Man måtte kun gå to og to med 10 skridts afstand. På fløjene gik gendarmer, og på et hotel var stationeret lidt militær parat til hurtig udrykning, hvis revolutionen skulle bryde løs. Der fandt dog ingen blodsudgydelse sted, og byens styrelse sov roligt den påfølgende nat.

Medlemstallet i foreningen var ikke imponerende. Det lå på omkring 100. Forbruget af formænd var stort. Blandt de mere kendte var maler P. Larsen, redaktør Laur. Hansen og cigarmager A. Westergaard, der for øvrigt senere blev lokalredaktør for „Skælskør Social-Demokrat“. Mere stabilitet kom der over foreningens ledelse, da redaktør H. P. Hansen i sommeren 1902 trådte til som formand. Det gav ro over arbejdet, og dermed grundlag for politiske resultater.

H. P. Hansen, der var tidligere pakhusarbejder, kom fra Odense, hvor han en kort periode havde været forretningsfører ved „Fyns Social-Demokrat“. Han beklædte formandshvervet indtil 1933. Som redaktør for „Vestsjællands Social-Demokrat“ virkede han indtil 1919. Til at begynde med var bladet en aflægger af „Sydsjællands Social-Demokrat“, men i 1907 ophøjedes det til hovedblad med H. P. Hansen som chefredaktør.

Ved indgangen til det nye århundrede lykkedes det Socialdemokratiet i Slagelse at få foden indenfor byrådets døre, hvor man mødte med tre mand. Ved efterfølgende kommunevalg blev gruppen stadig større. H. P. Hansen kom med i 1906, og ved valget i marts 1917 besatte Socialdemokratiet flertallet af byrådets pladser med H. P. Hansen som borgmester. Forud for valget havde konservative advaret mod socialdemokraterne, der ville tømme kommunens kasse og bruge pengene til partiet!

Det var absolut ingen let tid for det nye bystyre. Man nærmede sig afslutningen af første verdenskrig og fik efterkrigstidens vanskeligheder at føle. Vel var Slagelse ikke at betragte som en vanskeligt stillet kommune, men der var i hvert fald ingen penge i kassen, så det kneb meget med at råde bod på den fremtrædende forsømmelse af byens forhold. Det var først og fremmest nødvendigt med opførelse af et nyt sygehus. Forholdene på sygevæsenets område var skandaløse og langt ringere end i selv de mindste byer

HANS PETER HANSEN. *Redaktør af Vestsjællands Social-Demokrat fra 1902-19, folketingsmand 1913-45, borgmester 1917-27, formand for folketinget 1924-32, forsvarsminister 1932, finansminister 1933-37.*

i amtet og andet sted. Det var forståeligt, at alle, der havde råd til det, indlagde deres pårørende andet steds, og det er forklarligt, at andre, som måtte nøjes med Slagelse sygehus, fyldtes med større ængstelse, end sygdomstilstanden ofte berettigede til.

Arbejdet med opførelse af et sygehus blev taget op, og i 1920 åbnedes en ny storafdeling med plads til ca. 100 patienter. Tre år senere opførtes køkken- og vaskeribygning samt kapelbygning. I 1924 lykkedes det at udvide sengeantallet ved overtagelse af det tidligere garnissonssygehus, der omdannedes til epidemisygehus.

Foruden sygehussagen tog man fat på en fuldstændig ændring af skoleforholdene, hvor man gik bort fra sociale skel og indførte vederlagsfri adgang til undervisning og undervisningsmidler. Videre blev biblioteksforholdene ordnet. En ledig bygning var for hånden – det tidligere arresthus, der lige havde afsluttet sin tjeneste som husvildehjem. H. P. Hansen var klar over, at her kunne blive et ideelt bibliotek, og ved indvielsen den 10. oktober 1922 lød der mange lovord over resultatet af ombygningen. Byens borgere fandt, at bygningen, der lå tilbagetrukket med en åben halvcirkelplads foran, pyntede i Løvegade, og det var ikke lutter tilfredshed, der kom til orde, da et senere byråd – efter bibliotekets flytning til Stenstuegade – lod den gamle ejendom nedrive.

Indtil 1901 havde Socialdemokratiet i Sorø amt været henvist til at stemme på andre partiers kandidater ved rigsdagsvalgene, men dette år fik man gennemført en beslutning om, at der skulle opstilles en socialdemokratisk kandidat i Slagelse-Korsørkredsen til folketingsvalget. Som kandidat udpegede man den daværende formand for Dansk Jernbaneforbund, pakmester P. D. Pedersen. Han havde ikke tidligere været fremme som politiker, men hans navn blev ved denne lejlighed kendt over hele landet. Grunden hertil var, at den daværende trafikminister, baron Juul Rysensteen, forsøgte at hindre P. D. Pedersen i at lade sig opstille, men da dette mislykkedes, forflyttede han Pedersen fra Korsør til Varde for dermed at hindre ham i at deltage i valgkampen. Denne handling af ministeren medførte en storm af indignation i alle frisindede kredse. Resultatet blev en smuk start for pakmesteren, der fik 1067 stemmer, mens venstremanden, der valgtes, opnåede 1314 stemmer og højremanden 1302 stemmer.

Ved valget i 1906 mødte H. P. Hansen for første gang som folketingskandidat for kredsen. Såvel ved dette valg som de to følgende forsvarsvalg i 1909 og 1910 måtte han lide dumpekandidatens skæbne, selv om han hver gang satte stemmetallet i vejret. „Skidt med det, lille Louise, jeg prøver

København K., d. 23/1. 1901

Tit:

De socialdemokratiske Forbundes i
 Sorø Amts 3de Valgneds.

Paa Socialdemokratisk
 Arolunds Haandstyrebesættelse i
 København) den 20de vedtoges det
 i Henhold til den heraan ind-
 sendte Ansøgning, at opstille
 en socialdemokratisk Kandidat
 i Kredsens ved det forestaaende
 Folketingsvalg, ligesaa det
 besluttedes at sanktionere
 Opstillingen af den i Skrivelse
 18/1. 1901 nævnte Kandidat
 Hr. Parnester Petersen.

Kaalende paa et godt
 Resultat af Valget tegner jeg
 Paa Haandstyrebesættelsens Vegne
 Underskrevet.

P. Knudsen

igen“, sagde han til sin kone. Optimismen var der ikke noget i vejen med, og oprejsningens dag kom. Det skete den 20. maj 1913. Sejren var ventet, men det, der gjorde dette valg særlig berømt og omtalt i hele landet, var den kolossale valgdeltagelse. 92 pct. af vælgerne troppede op ved stemmebordene – en rekord, der ikke bliver let at slå i nogen anden folketingskreds.

Selve valgdagen oprandt med strålende sol på en blank himmel, skrev „Vestsjællands Social-Demokrat“. Senere på dagen kom der et par regnskyl, der dog ikke satte humøret ned. Valget foregik den gang på en ganske anden – og sikkert noget livligere – måde end nu. Afstemningen for hele kredsen fandt sted i Slagelse, og de udenbysboende fik således en dag ud af det. Som sædvanlig blev korsoranerne modtaget på banegården tidligt på formiddagen, og efter orkestret og banneret med påskriften „Stem på H. P. Hansen“ fulgte en imponerende menneskemængde til tonerne af partiets gamle slagsang „Snart dages det brødre“. Bladet skrev, at Højres lille klat, der marcherede frem til tonerne af „Dengang jeg drog af sted“, tog sig ynkeligt ud i sammenligning med Socialdemokratiets store folketog, og Venstre holdt sig borte af gode grunde.

Efter et ophold i „Folkets Hus“ på Stenstuegade, hvor Fællesorganisationens formand bød velkommen til socialdemokraterne, drog toget til Ridehuspladsen, hvor valghandlingen skulle begynde kl. 10 i ridehuset. Som stiller for H. P. Hansen talte lærer Thomsen, Korsør, gdr. Knud Knudsen og snedker Fr. Holm, Slagelse. Derefter fulgte kandidaternes taler, og så tog man fat på afstemningen i skolerne. Den efterfølgende optælling af stemmerne trak længe ud. Ved 23-tiden rygtedes det ude i byen, at H. P. var valgt med 900 stemmers majoritet, og efterhånden fyldtes ridehuset og pladsen foran af flere tusinde mennesker. Først ved midnatstid arriverede valgbestyrelsen, og borgmester J. Feddersen var ganske bleg, da han oplæste resultatet.

Da sejrstryget var bekræftet, druknede borgmesterens videre oplæsning i overstrømmende jubel. Så viste H. P. sig på tribunen. En løvkranz med røde silkebånd blev kastet om hans hals, og en dame stak ham en buket røde roser i hånden. Naturligvis måtte H. P. kvittere med en tak for den ære og tillid, der var vist ham. Den slagne konservative Holger Neergaard lykønskede H. P. til det hverv, han nu havde nået efter med stor dygtighed at have arbejdet i kredsen.

Det fortælles, at den nybagte folketingsmand på alle måder søgte at undgå videre hyldest ved at liste sig bort fra ridehusets bagdør, men det gik naturligvis ikke. Snart blev flugtforsøget opdaget, og tvunget op på kraftige

Triumftoget fra Ridehuset til Folkets Hus natten mellem 20. og 21. maj 1913, da H. P. Hansen havde erobret folketingsmandatet.

skuldre blev H. P. i triumftog og med orkester og Socialdemokratiets fane i spidsen båret til „Folkets Hus“. Når guldbærerne blev trætte, rykkede friske kræfter til, så det blev et optog uden lige. Valgsejren fejredes naturligvis i „Huset“ under de mest pompøse former, og i den lyse majnat blev Hansen af en stor menneskemængde fulgt til sit hjem i Smedegade. Det var en dejlig dag og nat. Derom har mange ældre partifæller fortalt forfriskende erindringer.

I sine små taler på festsaftenen lovede H. P. Hansen, at han skulle gøre sit bedste for at repræsentere kredsen på en god måde, og det løfte blev mere end holdt. Ved det historiske valg opnåede H. P. Hansen 2339 stemmer. Højremanden Neergaard fik 1437 stemmer og venstremanden, pastor Olsen, Lunde, fik 1226 stemmer. Højre havde ellers benyttet alle tænkelige midler i valgkampen. Efter vælgermødet i Slagelse inviterede man således nogle landarbejdere fra en af egnens større gårde til et hotel, hvor der serveredes mad og drikke af en karat, som en landarbejder ellers aldrig fik at skue – langt mindre at nyde, undtagen når Højres spidser skulle „lave stemmer“. Valgets resultat viste, at serveringen ikke havde haft den ønskede virkning.

Siden denne valgdag har Socialdemokratiet fastholdt sit mandat i kredsen, og H. P. Hansen oplevede i årenes løb mange strålende sejre. Han blev en af partiets store mænd. På vælgermøderne kunne han være skarp og

hård i sin polemik, men inderst inde var han både blød og letbevægelig. Der var en tilstrømning uden lige til disse debatmøder, og ville vælgerne sikre sig plads, måtte de troppe frem en time eller to før mødetid. Det gjaldt, hvadenten møderne foregik i Slagelse og Korsørs største sale eller i landkommunernes forsamlingshuse. Navnlig møderne i Vemmelev var tiltrækkende, for her mødte også vælgere fra Slagelse og Korsør frem for at støtte deres kandidat i denne venstrekommune. En gang var besøget så stort, at en af talerne, den radikale overretssagfører E. Krenckel, måtte bjærges ind gennem et af vinduerne. Stemningen på møderne antog til tider helt fantastiske former, men H. P. forstod at skabe ro, og var hans egne partifæller for hårde ved modkandidaterne, f.eks. ved pastor Alfred Bindslev, der en del år repræsenterede de konservative, eller ved venstremanden, lærer Arnth Jensen, skred H. P. ind med nogle alvorsord, og så fik alle stort set lov at tale i fred.

H. P. var et hjertensgodt menneske. Aldrig gik partifæller – eller andre – forgæves til ham, når der var hjælp behov. Han fandt som regel en udvej, og han var ikke bange for at åbne sin egen pung, hvis det kunne hjælpe.

På rigsdagen gjorde H. P. Hansen sig hurtigt gældende. En enestående energi og flid prægede hans arbejde, og dette, forenet med en betydelig gang sund fornuft og store veltalenhed, gjorde det let for ham at trænge frem i forreste række. Han fik vigtige ordførerhverv, men først og fremmest følte han sig som repræsentanten for Slagelse-Korsørkredsen og Sorø amt. I hans taler var der næsten altid et lokalt islæt. Med den første Stauning-regering i 1924 blev han folketingets formand. Det fortælles, at det skete meget mod hans vilje, men han blev en god formand. Fra hans person udgik en myndighed, der forplantede sig til de fjerneste kroge i rigsdagsbygningen. Selv om H. P. Hansen forsøgte at blive fri for det ærefulde formandshverv, da regeringen Stauning gik af i 1926, ville man ikke slippe ham. Så respekteret for sin ledelse var han blevet, at socialdemokraterne kunne bevare formandsposten, blot det blev med H. P. Hansens personlighed i stolen. Den, der i dag besøger Christiansborg, vil lige før indgangen til folketingssalen ikke undgå at se det store maleri af H. P. Hansen. Han sidder med den ene hånd parat til at gribe klokken, og kigger på dem, der iler forbi.

Stauning havde endnu større planer med H. P. Hansen, der var opnoteret i hans lommebog over ministerremner. I den anden Stauning-regering måtte H. P. Hansen i 1932 overtage forsvarsministeriet, selv om hans lyst dertil ikke var overvældende. Året efter afløste han Bramsnæs som finansminister.

Stauning og H. P. Hansen var karikaturtegnerens yndede ofre. Denne tegning, der havde overskriften: »Misundelsesværdigt lod«, fremkom i det konservative dagblad »Dagens Nyheder«.

Forvarsministeren har til sin Raadighed to Edeheste.

Stemme i Forgrunden: — Mon ikke Far selv skulde have nappet det Ministerium?

Gunnar Fog-Petersen siger i bogen „Vor regering og rigsdag“, at det var H. P. Hansen et personligt offer at overtage finansministeriet, men han gik til opgaven med en god vilje parret med en ikke ringe portion uvilje mod at skulle sætte sig ind i en helt ny administration. Dog – skulle det være, så på hans manér. Det lykkedes ham også at præge sit ministerium og at befordre en udvikling, der gør finansministeren til overformynder. Gunnar Fog-Petersen giver bl.a. følgende karakteristik af H.P. som finansminister:

–„Rynker i panden, furede træk, en lidt tør, bøs stemme, alvorsmine, hurtigt færdig med en indledet samtale – hvem tør nærme sig ham! Og dog er han slet ikke nogen vred mand. Det var kun som finansminister, han maskerede sig som fugleskræmsel for at holde stær og skade, solsort og gårdens egne høns borte fra bærrerne. H. P. Hansen var en venlig mand og navnlig som yngre fyldt til randen af humor. Også i hans værdighed findes det på bunden. Alle de vrede rynker kan pludselig forvandles til stråler fra en skjult sol.“ –

Arbejdet som finansminister tog dog stærkt på H. P.s kræfter, og i 1937 lykkedes det ham at blive afløst som minister af Vilh. Buhl. H. P. fortsatte dog i folketinget til 1945. På et vist tidspunkt – det var efter Staunings død i 1942 – var der forlydender fremme om, at H. P. skulle være regeringschef, men en sådan post lå helt udenfor hans ønskers mål.

Gennem en længere årrække var H. P. Hansen formand for både Købstadforeningen og Nationalforeningen til tuberkulosens bekæmpelse. H. P., der også i årene som folketingets formand og minister boede i sin lille ejendom Tordenskjoldsgade 17, flyttede i sit otium til København, hvor han

Trafikminister Fisker har stillet Storebæltsbroen i Udsigt, men Finansminister H. P. Hansen har lovet, at den ikke skal komme, saa længe han er Minister, og Søfartsminister Kjærboel er ogsaa Modstander af Hensyn til Skibsfarten. Nu er Spørgsmaalet altsaa, om Ministeriet vil kaste alle Broer af bag sig, eller om det vil brænde alle sine Skibe.

(Blæksprutten 1936)

VILHELM MELGAARD. *Redaktør af Vestsjællands Social-Demokrat fra 1919-43, medlem af byrådet 1925 og borgmester 1927-52.*

døde den 17. januar 1953. Med ham mistede Socialdemokratiet en af sine allerbedste mænd, og der var dyb sorg ikke mindst i Slagelse og Korsør.

Både som redaktør og borgmester var H. P. Hansen blevet afløst af Vilh. Melgaard, mens Poul Hansen, der var blevet formand for Socialdemokratisk Forening i Slagelse, blev hans efterfølger i folketinget.

Vilh. Melgaard var født den 15. februar 1886 i Skive, hvor faderen var bødker. Efter konfirmationen kom Vilh. Melgaard til København, hvor han i 1905 udlærtes som maskinarbejder. Kun kort tid virkede han ved faget, men alligevel bevarede han lige til det sidste kontakten med sin faglige organisation, som han var medlem af. Allerede i sine unge år var han politisk interesseret, og i årene 1905-06 var han formand for Socialdemokratisk Ungdomsforbund. Det var dog ingen eftertragtelsesværdig post. I København, hvor bevægelsen virkede stærkest, fulgte politiet virksomheden med en enestående interesse. På et tidspunkt, hvor der var dyrskue i København, holdt Vilh. Melgaard en tale, og her var han så formastelig at drage sammenligning mellem det velnærede kvæg, man så på skuet, og de underernærede mennesker i Københavns sidegader. Denne tale foranledigede, at politiet anholdt ham, og han fik pålæg om ikke mere at tale ved offentlige møder hverken i Fælledparken eller andre steder. Om dette pålæg nogensinde blev ophævet vides ikke, men også i de følgende år var han en meget benyttet taler.

Ikke alle var lige begejstret for ungdommens deltagelse i det politiske liv. Der var virkelig mange ældre socialdemokrater, som mente, at det var naturstridigt, at de unge agerede med. Denne mistro bandt dog ikke deres tunge eller hæmmede deres virketrang; men den gjorde formentlig deres gerning mindre frugtbar, end deres tro og begejstring havde fortjent. Manglede man system, arbejdedes der til gengæld så meget stærkere med problemerne, men oftest med dem, der havde mere teoretisk end praktisk værd. Nåede man endelig af fattige 25-ører at få skrabet midler sammen til f.eks. at leje en 2-værelses lejlighed til indretning af noget, man kaldte læsestue, så var det så slet funderet, at det kun kunne bestå en tid. Men man var lykkelig for de små stuer og det lille køkken, samt det fattige bohave, der var skrabet sammen. Alt dette svarede til det første ungdomsforbunds kontor på Blågårdsplads i København, hvor Melgaard residerede.

I 1907 knyttedes han som assistent til Socialdemokratisk Forbund, hvor hans morbror, den kendte socialdemokratiske pioner, handskemager P. Knudsen, på det tidspunkt var formand, og Th. Stauning var kasserer. I 1910 gik Melgaard over til den socialdemokratiske presse som lokalredaktør i Nykøbing Sjælland, men allerede i 1911 flyttede han til Slagelse, hvor han blev journalist ved „Vestsjællands Social-Demokrat“. Han kom til byen som en rødglødende socialist og med viljen til at følge socialismens høje idealer om lighed og retskaffenhed i samfundet. Han fik den lykke at se meget smukke resultater af sin indsats. Til at begynde med deltog han aktivt i det socialdemokratiske ungdomsarbejde. I 1912 var han delegeret til ungdomsforbundets kongres i København. Her gik bølgerne højt under forhandlingerne, og det trak op til en sprængning af forbundet. Melgaard var med til at forhindre dette. Han havde den evne at kunne tale mennesker til fornuft. I 1913 blev han bladets redaktionssekretær.

Foruden det faglige og politiske arbejde interesserede Melgaard sig også stærkt for kooperationen, og han var blandt initiativtagerne ved oprettelsen af Arbejdernes Fællesbageri i Slagelse. Ved den stiftende generalforsamling valgtes han til formand, et hverv han bestred i 42 år, fra 1912 til 1954, hvor han på grund af svigtende helbred trak sig tilbage. Bageriet blev et af hans hjerte børn.

I 1919 fandt H. P. Hansen tiden inde til at overlade redaktørstolen til Melgaard, og det var et godt valg. H. P. havde satset på at gøre bladet til „de fattiges værner og de riges riser“. Navnlig var de forhold, man adskillige steder bød landarbejdere og tyende, under al kritik. Hansen, der selv havde prøvet tilværelsen som vogterdreng, harmedes, hvis der blev begået

uret mod børn og unge. Han smeldede med pisken over de formastelige, og det blev til artikler, der vakte stor opsigt. Melgaard fortsatte denne linje, men tog sig også af forholdene for byarbejderne, hvor der var mange urimeligheder at påtale. Desuden startede han mange debatter om de kommunale spørgsmål. Men alt dette forhindrede ham ikke i at give sit besyv med i landspolitiske sager. Melgaard var en både dygtig og flittig lederskribent. Hans politiske artikler, der ofte var inspireret af H. P. Hansen, vandrede provinspressen rundt og blev livligt kommenteret af modstanderbladene. Ikke alene som kommunalmand, men også som redaktør, kom han til at præge byens udvikling. Ikke mindst på hans initiativ blev frilæggelsen af Sct. Mikkel's kirke gennemført. Han fik rejst en stemning mod planerne om opførelse af et posthus på det område, der nu er Sct. Michaels Plads.

Melgaard havde sans for at knytte unge medarbejdere til bladet, og han var en dygtig og inspirerende læremester. Han forstod kunsten at skabe det rette arbejdsklima. Enhver af bladets ansatte, selv den yngste journalist eller tekniske medarbejder, følte og forstod, at også deres del af arbejdet var med til at skabe dagens avis. Et par af medarbejderne fra den tids redaktion, Rasmus Hansen og Frede Nielsen, overtog senere redaktørposter ved andre socialdemokratiske blade og opnåede tillige at blive henholdsvis forsvarsminister og kirkeminister i socialdemokratiske regeringer.

I 1925 blev Melgaard medlem af Slagelse byråd, og da H. P. Hansen i 1927 ønskede at blive fritaget for borgmesterhvervet på grund af omfattende arbejde på rigsdagen, var der ingen tvivl om efterfølgeren. Det blev redaktør Melgaard, der kom til at beklæde dette hverv indtil 1952. Som bladleder fortsatte han til 1943.

Under Melgaards ledelse af Slagelse kommune skete der en rig udvikling. Det var først og fremmest sygehuset, der nød godt af hans indsats. Nye afdelinger blev bygget, og gennem dygtige forhandlinger med amtmanden over Sorø amt, V. Topsøe, blev Slagelse anerkendt som stedet for central-sygehuset. Det skete i 1937, og det første resultat var en ny selvstændig medicinsk afdeling. Senere kom isolationsafdelingen, en funktionærbygning, børneafdelingen, øre-, næse- og halsafdelingen og endelig ombygningen af psykiatrisk afdeling. I denne udvikling havde Melgaard en fortræffelig medarbejder i sygehusinspektør Knud Andersen, der 100 pct. gik ind for de opgaver, man gav ham, og de blev mange. Knud Andersen overvågede til mindste detalje, at indretningen blev udført efter de linjer, som sygehusudvalget havde lagt i forbindelse med arkitekter og sygehusets overlæger.

Han var tiltrådt som inspektør i 1930, hvor Melgaard havde valgt ham ud blandt ikke mindre end 329 ansøgere.

Et andet område, som Melgaard lagde stor vægt på, var anskaffelse af jordarealer til byens udvikling, og der blev foretaget adskillige særdeles fordelagtige køb. Han animerede til øget boligbyggeri, og den nystartede Fællesorganisationens Boligforening havde i borgmesteren en god forbunds-fælle. Også Almennyttigt Boligselskab nød hans gunst. Nye beboelsesområder skød hurtigt frem, således hele Østerbrokvarteret og Østre Allé. Senere kom turen til Vestervang og Slotsvænget. I årene fra 1933–1952 byggedes der omkring 100 lejligheder om året og heraf et passende antal folkepensionistboliger.

De kommunale værker blev moderniseret og udvidet i takt med tidens krav, og til afhjælpning af den betydelige arbejdsløshed i begyndelsen af 30'erne blev iværksat en del nødhjælpsarbejder, bl.a. også for ganske unge, der skabte amfiteatret ved Frederikshøj og træningsbaner for boldspil. Melgaards store interesse for ungdommen gav sig udslag i, at han fik byrådet med på et forslag om at købe en tidligere rigmandsvilla på Skælskørvej og lade den indrette til ungdomsborg med lokaler til byens foreninger og som vandrerhjem.

En anden mærkesag, han fik gennemført, var købet af Bildsø Skov, så kommunens borgere kunne sikres adgang til stranden. På dette tidspunkt var privates køb af strandgrunde ret betydelig. Videre blev der i en periode sat fart i udbygningen af kommunens rensningsanlæg. Selv om hovedparten af afgørelserne i byrådet blev truffet enstemmigt, var det Socialdemokratiets initiativ, der var fremherskende. Der var godt samarbejde grupperne imellem, men det forhindrede dog ikke til tider ret livlige debatter. Man skulle have særdeles stærke argumenter for at overbevise Melgaard om, at ændringer i projekter og forslag ville være formålstjenlige, da han lagde megen vægt på, at forarbejder og projekteringer var grundigt udført inden sagernes fremlæggelse for byrådet. Han kunne være endog meget skarp i sine replikker, og det samme var tilfældet, hvis der i partiets for- ening blev rejst kritik mod afgørelserne i byrådet.

Socialdemokratisk Forening kunne i denne periode glæde sig over en betydelig tilslutning, idet medlemstallet lå mellem 11–1300, og der blev udført et betydeligt oplysningsarbejde. Ikke mindst forud for kommunal- og rigsdagsvalgene var aktiviteten stor. Også det underholdende og fornøjelige fik, hvad det kunne tilkomme gennem mange gode solist- og teateraftener. Der var bl.a. gæstespil af Arbejdernes Teater, hvis ene forestilling var Stau-

nings skuespil „Livets løgne“, ligesom DsU-amatører opførte forestillinger. De traditionelle juletræsfester samlede på det tidspunkt over 1000 mennesker i Casinos kongressal, så man spekulerede på at dele dem over to aftener. Også i de år var andespil ikke ukendte til styrkelse af foreningens økonomi. Til et kæmpeandespil hørte i de tider 12 ænder! Omkring 1935 oprettedes Socialdemokratisk Kvindeudvalg, der var meget aktivt og stod for en række møder og sammenkomster, ligesom man tog sit nap med i valgkampene.

Det mere alsidige oplysningsarbejde tog AOF-afdelingen sig af. Man var særdeles aktuel, således stiftede man ved et arrangement i Casinos teatersal bekendtskab med en af de første radioudsendelser i Danmark, og en teknisk pioner redegjorde nøje for det nye medium. I biblioteket på Løvegade bød man på foredrags- og studiekreds-aftener. Blandt talerne var forfatterne Johan Skjoldborg og Thomas Olesen-Løkken. Der holdtes også foredragsserier i forbindelse med Folkeuniversitetet med professorer og andre kapaciteter som indledere. Endvidere stod AOF som igangsætter af Slagelse Aftenskole.

Indenfor de politiske ungdomsbevægelser var der i slutningen af 20'erne og i 30'erne vældig grøde i arbejdet, og navnlig den socialdemokratiske ungdom var yderst aktiv. DsU var med i forarbejdet for oprettelse af en afdeling under De unges Idræt, ligesom man gennem et par gymnastikhold i foreningen lagde grundlaget for oprettelsen af Arbejdernes Idræts- og Gymnastikforening (AIG). I DsU havde man i vinterhalvåret ugentlige møder med alsidige emner, faglige interviews samt en omfattende studiekredsvirksomhed og besøg på kommunale værker og industriforetagender. Om sommeren var der naturvandring, cykelture, udflugter pr. hestevogn og teltelejre, hvor man bl.a. morede sig med sanglege. I 30'erne havde afdelingen grupper, hvor der indøvedes talekor og amatørkomedier, ligesom man i perioder havde strenge- og hornorkestre. Medlemstallet lå på 250–300. Indenfor Sorø amt var der en overgang 10 afdelinger, heraf halvdelen i landkommuner, og i 1934 holdtes der i kredsen ikke mindre end 600 arrangementer. I forbindelse med teltelejre indbød man til store sommerstævner. Det største foregik i Slagelse i 1934 med ca. 1000 unge, deriblandt en del fra København, Næstved, Holbæk og Roskilde. Om lørdagen var der bål-fest og fakkeltog, og om søndagen demonstrationstog gennem byen med efterfølgende folkemøde i Casino samt stævnefest om aftenen. Det var en begivenhed, der sagde sparto til de landsstævner, som Konservativ Ungdom og nazisterne havde holdt tidligere på året. Ved DsU-afdelingens 30

års stiftelsesfest i 1937 blev hovedtalen holdt af statsminister Th. Stauning for en forsamling på 700 mennesker. Sammen med DASF-afdelingerne i Vestsjælland arrangeredes agitationsmøder i næsten alle forsamlingshuse med taler, film og underholdning.

Under den 5-årige besættelse af landet fra 1940–45 var forholdene for det politiske arbejde og for det kommunale styre vanskelige. Det var imidlertid en lykke for Slagelse kommune, at man havde en borgmester, der ikke var født med angstfølelser, men modigt turde træde op mod tyskerne, når det gjaldt om at værne byens interesser overfor besættelsesmagten. Vilh. Melgaard blev en alfader for sin by gennem de fem lange år. Han forsømte ingen lejlighed til at gå i brechen for de borgere, der blev forulempet eller indfanget af Gestapo. Borgmesterkontoret på Bjergbygade blev midtpunkt for alle forhandlinger med tyskerne og ved undtagelsestilstanden, og hvad dermed fulgte tillige central for de interesser, der skulle varetages for byens borgere, udgangstilladelser, køretilladelser for biler og meget andet. I de fleste andre byer ordnede politimestrene meget og i visse tilfælde det meste af den slags opgaver. Det var man afskåret fra i Slagelse. Ofte havde Melgaard hvert minut fra tidlig morgen til sen aften optaget af forhandlinger.

Allerede i et byrådsmøde den 15. april 1940 – seks dage efter tyskernes indmarch – fik han byrådets bemyndigelse til fremtidigt at handle efter eget skøn. Den var ham meget værdifuld under hele besættelsen. Uanset hvor lang arbejdsdagen kunne være for borgmesteren, gav han sig stunder til at føre en omfattende dagbog med referater af alle vigtige forhandlinger, der blev ført med besættelsesmagten, Gestapo, Waffen SS, det tyske militærpoliti og polititropperne. Dagbogen er et vidnesbyrd om fem års vanskelige forhandlinger. Den er fyldt med spændende beretninger og skildringer af en klog og uforfærdet mands taktik, der i enhver situation var nøje gennemtænkt.

Noget af det første, Melgaard sørgede for, var at få Østifternes Åndsvageselskab til at fylde Andersvænge op med patienter, skønt det store bygningskompleks knap stod færdig til ibrugtagning. Borgmesteren frygtede, at det ellers omgående ville blive okkuperet af det tyske militær som indkvarteringssted.

Forholdet til de skiftende tyske kommandanter var yderst varierende. Nogle var knap til at tale med, når Melgaard havde sagt sin hjertens mening om tysk aggression. Flere gange blev den diplomatiske forbindelse afbrudt, og man benyttede sig af noter ofte holdt i kraftige vendinger, men

Melgaard blev aldrig svar skyldig. Han fik forpurret, at vandrerrhjemmet blev beslaglagt, og han førte en stædig kamp for at bevare skolerne til deres formål. Tyskernes sang i gaderne, der irriterede grænseløst, havde han held til at få standset gennem lange perioder, og han animerede de forretningsdrivende til at gemme de gode varer bag disken til de danske kunder.

Selv undgik han ikke en enkelt gang at blive arresteret og ført til kasernen, som tyskerne havde overtaget. Men aldrig så snart var han løsladt, før han var i aktivitet igen. Ingen kunne skræmme ham. Da Gestapo begyndte sin optræden i Slagelse, og de voldsomme begivenheder tog fart med snigmord og likvideringer, blev forbindelsen mellem den illegale bevægelses ledende folk etableret gennem arkitekt Knudsen Pedersen. Flere gange blev Melgaard af venner opfordret til at forlade byen. Også tyskerne advarede ham, og under en forhandling med Bovensiepen i København sagde denne rent ud til Melgaard: Hvis jeg var i Deres sted, ville jeg være ængstelig for at tage tilbage til Slagelse.

Da Melgaard senere drøftede forholdene sammen med Buhl, Hedtoft og H. C. Hansen spurgte de, om han derefter ville rejse tilbage. Melgaard svarede uden tøven:

„– Ja, jeg véd, at sindene er meget trykket i byen. Det har de været ved visse andre lejligheder. Mange mennesker har søgt mig, og jeg tror at have været til nytte for en del. Nu er stemningen sikkert mere trykket end tidligere, og jeg synes, det vil være faneflugt og urigtigt at lade medborgere i stikken nu. Det synes jeg også, jeg skylder min stilling.“

Man var enig om, at Melgaard havde ret. Han vendte tilbage og gik på ny i aktion, når han syntes, borgerne blev generet for meget af de efterhånden nervøse tyskere. Da politiet i september 1944 forlod stationen, bistod han til stadighed korpset med råd og støtte og forsynede det med nye legitimationskort. De store razziaer med mange anholdelser medførte, at et utal af sørgende, angstfulde mennesker, kvinder og mænd, søgte bistand på borgmesterkontoret. Der var stærke naturer imellem, mest kvinder, som fattet kunne bede om råd, men de fleste var dybt fortvivlede. I nogle tilfælde blev de forventninger, han havde skabt hos forældre, brutalt knust kort efter af en kugle, der satte punktum for alle de menneskelige håb, de havde næret til fremtiden. I ikke få tilfælde havde borgmesteren dog heldet med sig, og ved sin faste optræden lykkedes det at få anholdte frigivet. De eneste lyse minder, Melgaard bevarede fra mørketiden, var disse resultater og den tillidsfuldhed, hvormed danske kvinder og mænd mødte hos ham.

Dagbogen røber intet om de ting, der blev ham betroet i spændende øjeblikke eller af angstfulde mennesker.

Mod slutningen af krigen kom mange flygtninge til Slagelse. De tyske lejrledere, der forvaltede flygtningelejrene på Østre skole, Antvorskov høj-skole og Liselund, havde deres vanskeligheder, og alt løb sammen på borgmesterkontoret. Efterhånden faldt klokken dog i slag. Opbruddets time for det tyske militær nærmede sig. Der kom dog stadig flygtninge til byen, og de anbragtes på kasernen, hvortil endvidere ankom en del sårede. Lokalerne blev overbefolkede, hvilket også var tilfældet i flygtningelejrene. Syge og raske var blandet med hverandre, og de hygiejniske forhold lod meget tilbage at ønske. Kredslægen og borgmesteren måtte træffe foranstaltninger til bedring af forholdene.

Da det blev klart for alle, at det tyske regime var i fuld opløsning, begyndte modstandsbevægelsen at fuldende forberedelserne til overgang fra krigstilstand til andre forhold. De af modstandsbevægelsens ledere, som var gået under jorden, dukkede op igen i byen. De viste sig ikke på gaderne, men blev indkvarteret i hotel Postgårdens øverste etage. Her havde Melgaard også boet nogen tid. Da det trak ud med kapitulationen, forstod man faren ved at have alle de ledende boende på ét sted, da Gestapo alt for let ville kunne gøre et samlet kup, og derved ikke blot bringe lederne i fare, men også lægge hindringer i vejen for overgangen til nye tilstande. Det blev derfor besluttet, at en del af „gæsterne“ skulle flytte ud til private lejligheder, men inden rømningen var kommet i gang, indløb meddelelsen om Hitlers død og derpå om kapitulationen.

Kapitulationens festdage mærkede borgmesteren kun lidt til. Den tyske administration var klappet fuldstændig sammen, og det var nu dansk administration, der måtte sørge for det store antal tyskere. Mens folk festede og virksomheder lukkede, måtte borgmesterkontoret arbejde under dobbelt pres for at få tilvejebragt de fornødne forbindelser, for at skaffe nødtørftige forsyninger frem og lægge grundlaget for leverancer til et antal personer, der svarede til en middelstor provinsbys befolkning. Vanskelighederne øgedes, da tyfus holdt sit indtog, og der skulle skaffes mange tyske lig af vejen dag for dag. De blev dog alle førte til krematoriet og brændt. Allierede tropper kørte gennem byen, samtidig med at den slagte tyske hærs rester fra København ad landevejen drog den anden vej, trætte og modløse på march mod deres ødelagte fædreland.

For borgmesteren havde besættelsestiden været en streng tid. Han regnede hvert af disse år for to, hvad der er forståeligt, da der også i denne

periode foregik en rig kommunal udvikling. Hans samarbejde med partiets ledere havde i besættelsestiden været yderst intimt. Ikke mindst med H. C. Hansen. Ofte mødtes de to mænd i en lejlighed på Nørrebro i København. Ligeledes havde han nær forbindelse med den daværende leder af Det konservative Folkeparti, Amby, der viste megen interesse for Melgaards arbejde. Samarbejdet med folk indenfor frihedsbevægelsen med vidt forskellig politisk opfattelse var ligeledes det allerbedste. Man oprådte som gode og loyale kammerater.

For sit handlekraftige mod under besættelsen blev Melgaard stærkt hyl- det ved grundlovsfesten den 5. juni 1945 på Frederikshøj, hvor 8000 men- nesker fyldte festpladsen. Det blev en festlig indledning til den nye tid med fred, frihed og demokrati. Talerne var udenrigsminister Christmas Møller, fhv. forsvarsminister Alsing Andersen og slotspræst Oscar Geismar.

Da Melgaard fyldte 60 år den 15. februar 1946 skrev forfatteren Aage Hermann et hyldestdigt, som „Vestsjællands Social-Demokrat“ bragte. Ind- ledningen lød således:

*Som et æsel er han stædig, som en stridshingst er han stejl,
og i krigens onde dage, vi velsignede hans „fej!“,
thi da så vi, at hans vilje var stærk og sejg som stål
hærdet i den røde lilje, i et aldrig slukket bål,
hverken tyske bøssepiber eller Hipos lyssky krig
har forskrækket dette hjerte, der var dansk og uden svig.*

Denne dag sagde en hel befolkning tak til sin førstemand for hans ind- sats i de fem besættelsesår, men også de rige resultater, han på alle områder havde opnået indenfor det kommunale arbejde, blev ved denne lejlighed anerkendt fra alle sider. Denne dag blev udviklingen i Slagelse ikke set gennem partipolitiske briller. Det gjorde man heller ikke nogle år senere, da Melgaard fejrede 25 års jubilæum som byens borgmester. Da gentog tak- ken sig i fornyet og forstærket form.

Først et godt stykke tid efter krigens afslutning forlod de sidste tyske flygtninge Vestsjælland. Nogle flygtningebarakker fra andre steder i landet fik Melgaard erhvervet til en feriekoloni i Bildsø Skov for Slagelsebørn og endvidere et par barakker til en ungdomskoloni på Frølund Fed. En ny skole, Møllegårdsskolen, blev taget i brug, og også på andre områder skete der nyskabelser. Foruden det kommunale arbejde havde Melgaard adskil- lige andre opgaver. Han var således formand for De sammensluttede Fæl-

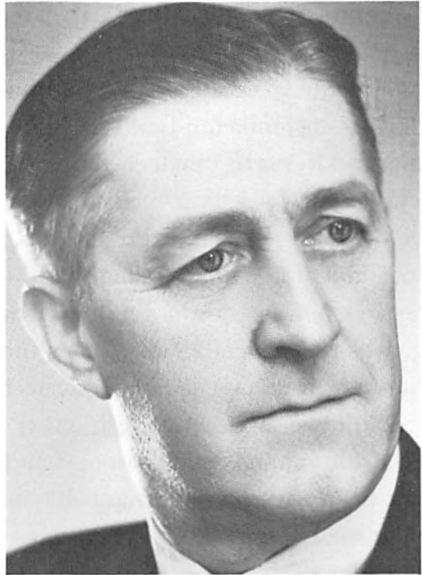
lesbagerier og for aktieselskabet Gammelgårds Mølle i Skive, medlem af bestyrelsen for forsikringsaktieselskabet ALKA og medlem af tilsynsrådet for Sparekassen for Slagelse og Omegn.

Arbejdspresset under besættelsen bevirkede, at Melgaard i 1943 trak sig tilbage som redaktør af „Vestsjællands Social-Demokrat“. Her afløstes han af redaktionssekretær Harry Hansen, der kom fra „Bornholms Social-Demokrat“. Han afløstes i 1948 af Robert Huhle, der hentedes til Slagelse fra redaktionen i Tønder. Under hans periode skiftede bladet navn til „Sjællands Posten“. Allerede efter to års forløb vendte Huhle tilbage til Sønderjylland for at overtage stillingen som chefredaktør ved bladet „Sønderjyden“. Så fulgte J. U. Christiansen, der dækkede årene til 1961, hvorefter han forflyttedes til Nakskov som chefredaktør for „Ny Dag“. Han afløstes i Slagelse af Frede Hansen.

Indenfor Socialdemokratiet blev arbejdet naturligvis hæmmet i besættelsesårene. Den 15. februar 1945 passerede foreningen 60 års dagen, men forholdene medførte, at kun bestyrelsen kunne markere jubilæet, og det skete omkring et kaffebord. Til trods for vanskelighederne kunne man notere et medlemstal på ikke mindre end 1450, det højeste i foreningens historie. Poul Hansen, der var foreningens formand fra 1933, blev afløst af kontorist Johs. Larsen, der få år forinden var flyttet fra Skælskør til Slagelse. I Skælskør havde han nogle år været formand for DsU. Der stilledes store forventninger til ham, men hans virke blev kun kort. Han ramtes af svær sygdom, men selv i denne periode var han at finde midt i arbejdet. I 1955 rykkede næstformanden, kommuneassistent Egon Jensen, op som formand. Fra sin DsU-tid bragte han et frisk pust ind i arbejdet.

Da H. P. Hansen forlod folketinget på grund af alder, var der ingen tvivl om, hvem der skulle være efterfølgeren. Det blev Poul Hansen, der på det tidspunkt havde været kredsformand for partiet gennem en række år, hvor han havde vist en lykkelig evne til at dele sol og vind lige mellem købstæderne og landkommunerne. Gennem en par perioder havde han været Socialdemokratiets kandidat i Sorø-kredsen og ført nogle udmærkede valgkampe.

Poul Hansen var født og opvokset i Slagelse, hvor hans far var arbejdsmand. Selv om han i folkeskolen var en af de dygtigste elever, måtte han ud af skolen efter 7. klasse, sådan som tilfældet dengang var for arbejderbørn. Han fik uddannelse som typograf på Centraltrykkeriet, og allerede som 14-årig kom han ind i den socialdemokratiske ungdomsbewægelse. Året efter var han medlem af bestyrelsen. Senere avancerede han til både

POUL HANSEN. Medlem af byrådet fra 1933 og borgmester fra 1953 til sin død i 1970. Medlem af folketinget fra 1945-53.

afdelings- og kredsformand. Det var i DsU's begivenhedsrige periode, hvor Hans Hedtoft, Chr. Christiansen og H. C. Hansen tegnede ungdomsbevægelsen. I 1933 rykkede Poul Hansen ind i byrådet, hvor han kom til at sidde lige til sin død. Han forlod i 1938 typografien for at overtage stillingen som forretningsfører for Arbejdernes Fællesbageri.

Det var en svær opgave, Poul Hansen kom ud for på vælgermøderne, hvor han som modkandidater bl.a. fik venstremanden Per Federspiel, og den konservative udenrigsekspert Bøgholm. Af radikale kandidater kan nævnes Ingrid Koch, fra Retsforbundet Dan Bjørner og fru Lis Starcke, mens forstander Mølbak repræsenterede Dansk Samling. Blandt kommunisternes talsmænd var bl.a. fagforeningsformand Jens Peter Sørensen. Poul Hansen klarede sig dog pænt i dysterne og opnåede særdeles tilfredsstillende stemmetal. Både blandt vælgerne og på Christiansborg vandt han sig hurtigt et godt navn som „Slagelse Poul“. Socialdemokratiet havde på det tidspunkt ikke mindre end fire Poul Hansen'er i folketinget. De var fra henholdsvis Grenå, Kalundborg, Svendborg og Slagelse.

„Slagelse Poul“ blev efterhånden ordfører i mange spørgsmål og medlem af flere betydningsfulde udvalg. Hvem ved, om ikke også han ville have fået en karriere på tinge, hvis han ikke af partifællerne i Slagelse var udset til at afløse Vilh. Melgaard som borgmester, hvilket skete i 1952. Det var et svært valg for Poul Hansen at træffe.

Borgmester Vilh. Melgaards helbred, der tidligere havde været så godt, at han gennemsnitligt ikke havde haft en halv sygedag om året i den tid, han havde været i Slagelse, fik under besættelsen et knæk, og kort efter sit borgmesterjubilæum fandt han tiden inde til at sige farvel som byens førstemand. Desværre opnåede han ikke noget langt otium i sin lille ejendom, Platanvej 17. Det var med stor sorg, dødsbudskabet blev modtaget af byens befolkning. „Sjællands Posten“ bragte en lang række mindeord fra ledende folk indenfor vidt forskellige samfundskredse. I buketten af mindeord var også et bidrag fra amtmand V. Topsøe, Sorø, hvor det bl.a. hed: „– Melgaards fremragende evner, hans flid og store forhandlingsdygtighed gjorde ham til en af vort lands dygtigste borgmestre.“

Som folketingsmand efterfulgtes Poul Hansen af hypotekbankdirektør Viggo Kampmann, skønt man også indenfor kredsens område havde gode emner til opgaven. Kampmann havde på det tidspunkt været finansminister et par måneder i 1950 i regeringen Hedtoft, og partiet ønskede ham gerne indvalgt i folketinget. Kampmann, der var broder til forfatteren Leck Fischer, blev cand. polit. i 1934, og i de følgende år kom han til at beklæde centrale embedsmandsposter og erhvervede sig herigennem et usædvanligt fond af viden om mange samfundsanliggende, og fra 1947–50 var han chef for Det økonomiske Sekretariat. Han indvalgtes i folketinget i 1953 for Slagelse–Korsørkredsen og blev på ny finansminister. Efter H. C. Hansens død blev Kampmann i februar 1960 statsminister, men denne post måtte han i 1962 på grund af sygdom overlade til Jens Otto Krag. Havde der end været strid om opstillingen af Kampmann i kredsen, så viste han hurtigt at kunne skabe et tillidsforhold til vælgerne i Vestsjælland, selv om han ikke som H. P. Hansen og Poul Hansen havde haft forbindelse med arbejderkredse og organisatorisk arbejde. Han var akademikeren, men ligefrem og ganske usnobbet. Han havde stor social forståelse, og det var nok baggrunden for, at han i 1955 valgtes til formand for Vanførefonden. Han var flittig til at besøge kredsens foreninger, og som et led i sit orienterende arbejde holdt han med mindre mellemrum kaminpassiarer i Slagelse og Korsør, en arbejdsform, som man i Slagelse senere videreførte, men med skiftende indledere, om højaktuelle emner. På rigsdagen varetog han alle lokale interesser, og han fik skabt sig en sådan position i kredsen, at det var med beklagelse, man i 1960 måtte tage til efterretning, at han havde modtaget opfordringen til at lade sig opstille i Gladsaxe-kredsen, men selv i tiden derefter bevarede han forbindelsen med Vestsjælland.

Som borgmester kom Poul Hansen til at virke i 17 år, og hans kommunal-

politiske indsats blev en videreførelse af den linje, Vilh. Melgaard havde lagt. Poul Hansen havde som viceborgmester gennem mange år og som medlem af kasse- og regnskabsudvalget sin del af ansvaret, eller om man vil, æren for udviklingen i Slagelse kommune. Han havde i kortere eller længere perioder været med i de fleste udvalg, så intet indenfor kommunalvæsenet var ham fremmed.

Først og fremmest satsede han på sygehusvæsenets videre udbygning, og han opnåede en overenskomst med amtet, hvorefter centralsygehusets udgifter blev delt ligeligt mellem amt og kommune. Et af de større resultater på denne front var opførelsen af behandlingsbygningen, der blev færdig i 1958. I denne bygning er der foruden operations- og røntgenafdelinger, modtagelsesafdeling for hele sygehuset, skadestuer, blodbank m.m. Byggeriet og monteringen beløb sig til mange millioner selv med datidens prisniveau. Det samlede personale ved sygehuset var på det tidspunkt ca. 325.

Skolebyggeriet blev fortsat. Det gjaldt for såvel gymnasiet som Møllegårdsskolen, og senere kom de første to etaper af Nørrevangsskolen. Tillige havde boligbyggeriet Poul Hansens specielle bevågenhed. Alene i de fire år fra 1962 til 1966 opførtes ikke færre end 1122 lejligheder mod 526 i den foregående fire års periode. Der blev anlagt mange nye gader og veje, og der erhvervedes flere millioner kvadratmeter jord til gavn for kommende generationer og byens udvikling. Det var først og fremmest arealerne fra Garvergården og Idagård. Værkerne udbyggedes, og nye byområder fik fjernvarme. For sportens ungdom kom det nye stadion og Slagelse-hallen samt flere træningsbaner til boldspil, og biblioteket fik ganske ideelle lokaler ved købet af IP-huset i Stenstuegade.

På det sociale område blev der bygget et anneks til De gamle Hjem på Sorøvej, og der sikredes mange pensionistlejligheder i det sociale byggeri. Der kom flere nye børnehaver og fritidshjem. I Poul Hansens regeringstid fik man endelig ønsket om et rådhus opfyldt og anlagt en tiltalende rådhusplads med en velafstemt randbebyggelse. Rådhusindvielsen skete den 6. juni 1963. Ungdommens uddannelse havde også Poul Hansens interesse. På alle områder støttedes opførelsen af den nye tekniske skole, børnehaveseminarieret og rejsningen af sygeplejeskolen ved centralsygehuset. Videre gik han stærkt ind for bygningen af det første plejehjem i Slagelse. En svømmehal havde han på sin ønskeseddel sammen med adskillige andre spændende opgaver, men ved forslagernes prioritering nåede de ikke at komme med, da økonomien lå ham stærkt på sinde. „Det er ingen sag at føre tingene frem, der må samtidig tænkes på, hvad der er råd til, så hverken de nuværende eller

kommende slagelseanere belastes mere end forsvarligt“ – det var nu hans tankegang.

Hans sidste store opgave blev at forberede kommunesammenlægningen. Allerede på det tidspunkt var Poul Hansen mærket af sygdom, men at give op lå helt uden for hans natur. Han ville køre løbet for bystyret frem til datoen 1. april 1970, hvor Slagelse skulle omstilles til storkommune. Som formand for det fælleskommunale udvalg måtte han tage stilling til et utal af problemer, som måtte ventes, når de syv kommuner: Slagelse, Sct. Peders landsogn, Sct. Mikkels landsogn, Vesterlose, Kirke Stillinge, Hejninge og Havrebjerg skulle samkøres til én. Det blev dog ikke Poul Hansen forundt at opleve denne historiske begivenhed. I slutningen af december 1969 måtte han give op, og han døde den 26. januar 1970.

Ikke mindre end 37 år havde Poul Hansen været i byrådet, og han er den borger, der har virket længst i Slagelse byråd siden almindelige valg til kommunestyret indførtes. Fra alle sider erkendtes det, at byen var kommet til at bære præg af hans indsats. Han havde gode medarbejdere i sin gruppe, og han havde et ganske fortrinligt samarbejde med tjenestemændene på rådhuset og med lederne af de kommunale værker. Han vurderede deres faglige viden højt og tog gerne ved lære af deres råd. Poul Hansen var en forhandlingens mand og indstillet på, at de fleste afgørelser i byrådet helst skulle være enstemmige, men i principsspørgsmål veg han ikke tilbage for afstemninger. Af væsen var Poul Hansen stilfærdig og ikke ynder af de store ord, men til tider kunne han virke lidt skarp i replikken. Han gik grundigt til værks, når han f.eks. gennemgik kommunens budgetter og regnskaber, men det var hans indstilling, at sådan skulle det gøres. Alt måtte frem til vurdering – også det mindre behagelige.

Poul Hansen var gennem nogle år med i Socialdemokratiets hovedledelse som medlem af hovedbestyrelsen og forretningsudvalget. Endvidere var han formand for Flakkebjerg Ungdomshjem og medlem af tilsynsrådet for Sparekassen for Slagelse og Omegn.

Det blev viceborgmester Egon Jensen, der derefter overtog borgmesterhvervet i periodens to sidste måneder. Allerede på det tidspunkt gjorde Egon Jensen det dog klart for Socialdemokratiet i Slagelse, at han ikke ønskede at blive opstillet som borgmestercandidat ved byrådsvalget til storkommunen i marts. Han ville blive i folketinget, hvad partifællerne fandt såre forståeligt, da han gennem de få år på Christiansborg havde skabt sig et godt navn. Han havde bl.a. en tid været medlem af finansudvalget og med i topforhandlinger om kildeskat og moms samt været formand for for-

EGON JENSEN. Medlem af byrådet fra 1954-71, folketingsmand fra 1960, indenrigsminister 1971-73 og atter minister fra 1975.

skellige vigtige udvalg, bl.a. vedrørende kommunesammenlægning og kommunernes styrelse. Endvidere havde han været udpeget af Socialdemokratiet som delegeret til Interparlamentarisk Unions møder i udlandet, været deltager i informationstur til fællesmarkedets forskellige institutioner og deltager i Nordisk Råds skattekonference. Ordførerskaberne havde omfattet funktionærspørgsmål og indirekte skatter. Den socialdemokratiske gruppe havde i høj grad tillid til hans finansielle indsigt og sunde dømmekraft.

Egon Jensen var som Kampmanns efterfølger i folketinget opstillet på et kredsmøde i september 1960, hvor man var indstillet på atter at ville have en lokalmand som kandidat. Korsør havde også et forslag på et meget dygtigt kandidateme, men som ventet faldt stemmerne ved afstemningen så rigeligt på Egon Jensen, at hans kandidatur sikredes. Det erkendtes af alle, at Egon Jensen fortjente denne sikre kreds. Han havde siden 1952 været Skælskørkredsens folketingskandidat. I de 8 år havde han ikke sparet sig selv, men flittigt rejst rundt i kredsens mange foreninger som taler, som igangsætter og som halv sjælesørger. Intet var for småt, når det gjaldt om at række en hjælpende hånd. Således oparbejdede han et ualmindelig godt forhold til sine vælgere, hvis antal steg støt fra valg til valg. Også gennem sit arbejde i Slagelse byråd fra 1954 og som formand for Socialdemokratisk Forening ydede han en dygtig indsats.

Egon Jensen, der er født og opvokset i Slagelse, har aldrig kunnet drøm-

me om at forlade fødebyen, hvor hans far var brønderiarbejder. Hele skalaen kom Egon Jensen igennem. Han begyndte i DUI og blev i 1936 DsU'er. Året efter var han i DsU's bestyrelse og fra 1939–1949 var han afdelingens formand. Det førte ham videre til posten som kredskasserer og derefter til kredsformand og til medlem af hovedbestyrelsen. Arbejdet i ungdomsbewægelsen var en god skoling for Egon Jensen. Han blev i 1948 medlem af Slagelse kommunes ungdomsnævns forretningsudvalg, og ved ungdomsborgens indvielse blev han dens formand. I 1949 kom han i Socialdemokratisk Forenings bestyrelse, hvor han i 1955 blev formand. Egon Jensen var uddannet som kontorist på maskinfabrikken Alliance og kom i 1942 til kommunens skatteinspektorat på Bjergbygade. Han fulgte med til det nye rådhus, hvor han avancerede til overassistent. Arbejdet i kontorlokalerne med kommunens sager har sikkert bidraget til, at han i adskillige spørgsmål i byrådet og senere i folketinget har fundet en mere tidssvarende løsning nødvendig og givet grundlag for mere rationel arbejdsgang.

Da Egon Jensen den 15. november 1970 kunne fejre 10 års jubilæum som folketingsmand, blev han spurgt, om det var svært at efterfølge en kapacitet som Viggo Kampmann: „– Det vil altid være svært,“ sagde Egon Jensen. „Jeg forsøgte imidlertid straks at få vælgerne til på godt og ondt at forstå, at det ikke var Viggo Kampmann, men Egon Jensen, der nu repræsenterede kredsen. Rent personligt var det derfor en stor glæde, at jeg ved valget i 1960 opnåede 3–400 flere personlige stemmer end Viggo Kampmann havde fået ved valget forud.“

På et andet spørgsmål om, hvad en lokal folketingsmand kan udrette for sin kreds, lød svaret: „– Han har alle kontakter til ministeriet, administrationen og en stor berøringsflade med hele folkestyret. Han har derfor større muligheder for at få alle døre lukket op, hvis der opstår et problem. Det kommer i høj grad vælgerne til gode, og mange benytter sig heldigvis af det. Gennem de 10 år, jeg har repræsenteret kredsen, har jeg haft i hundredvis af henvendelser fra folk, der har bedt mig om at tage mig af et bestemt problem. Det sker ved personlige henvendelser på min bopæl, pr. telefon og gennem de lokale aviser, og det gælder ikke mindst ved de månedlige træffetider, jeg har haft på Sjællands Postens kontorer i Slagelse og Korsør. I mange tilfælde er det lykkedes at yde de pågældende værdifuld hjælp, og det glæder ikke mindst mig.“

Selv om Egon Jensen sagde nej til at blive opstillet som borgmesterkandidat, fik man ham til at lade sig genopstille på byrådslisten og på kandidat-

listen for det nye Vestsjællands amtsråd, der i modsætning til de gamle amtsråd dækker både by og land.

Som formand for Socialdemokratiet havde Egon Jensen trukket sig tilbage i 1967. Hans afløser blev overlærer Harry Eskildsen, der siden 1937 havde haft ansættelse ved Slagelse kommunale skolevæsen.

Harry Eskildsen, der er født på Langeland og opvokset i Svendborg, tog eksamen fra Skårup statsseminarium. Han faldt hurtigt til i Slagelse, hvor han blev meget aktiv indenfor Socialdemokratiet, og i slutningen af 60'erne indtrådte han i Slagelse byråd. Under Harry Eskildsens ledelse blev der udført et stort arbejde med at skabe en kandidatliste for Socialdemokratiet, der i videst mulig udstrækning kunne dække den nye storkommune ved byrådsvalget den 3. marts 1970, hvor antallet af byrådsmedlemmer skulle sættes op fra 17 til 21. Der opnåedes hurtigt enighed om, at politiassistent Aage Nørgaard, der siden 1962 havde været medlem af byrådet, skulle være partiets topkandidat og dermed borgmesteremne. Listens øvrige navne blev en tilpas blanding af tidligere byråds- og sognerådsmedlemmer og helt unge og nye emner, som man forventede ikke alene ville kunne trække stemmer, men også være i stand til at præge arbejdet i udvalg og byrådsal med friske initiativer.

Forud for valget førtes en livlig, men særdeles sober valgkamp, der gav et meget tilfredsstillende resultat for Socialdemokratiet, der opnåede 6703 stemmer, som gav 10 mandater. Radikale fik 733 stemmer og 1 mandat, Det konservative Folkeparti 2383 stemmer og 3 mandater, Venstre 3119 stemmer og 5 mandater, kommunisterne 1094 stemmer og 1 mandat, Centerlisten 842 stemmer og 1 mandat og Socialistisk Folkeparti 138 stemmer.

Ved det konstituerende byrådsmøde valgtes Aage Nørgaard til borgmester af den socialdemokratiske gruppe med støtte af den kommunistiske repræsentant, Viggo Marker. Ved kommunesammenlægningen var befolkningstallet forøget med 8-9000 og området fra 1220 til 19.000 ha. For kommuneadministrationen betød det en større udbygning af arbejdet, men gode medarbejdere fra tidligere landkommuner blev overflyttet til rådhuset i Slagelse. Også for byens borgmester betød det en øget arbejdsbyrde, og det var en svær opgave for Nørgaard at gå ind til i sin modne alder. Han fyldte 50 år den 1. oktober 1970.

Nørgaards start som borgmester var dog særdeles lovende. Han viste hurtigt at have det rette greb om tingene, og forelæggelsen af hans første budget blev ikke uden grund rost fra alle sider. Hvad man også hurtigt lagde mærke til på byrådsmøderne, var hans måde at formidle et samarbejde mellem

HARRY ESKILDSEN. *Formand for Socialdemokratiet i Slagelse fra 1967 til 1977 og i perioder medlem af byrådet.*

AAGE NØRGAARD. *Medlem af byrådet fra 1962 og borgmester fra 1970.*

grupperne på. Hans indstilling var størst mulig tilslutning til løsning af såvel de aktuelle opgaver som til prioritering af fremtidsopgaverne. At få borgerne gjort interesserede i det kommunale arbejde er for ham noget meget vigtigt. Det blev hurtigt til borgermøder, hvor deltagerne fik lejlighed til at give deres besyv med til spørgsmål indenfor alle områder, eller på specielle møder, hvor f.eks. byplantanker blev forelagt. Endvidere fik han indført en ordning, hvorefter borgerne kan indsende spørgsmål til besvarelse i byrådsmøderne. Straks fra starten lagde han endvidere vægt på at gøre kommunen til en helhed, hvor der ikke skulle gøres forskel på by- og landinteresser. Vilkårene skal gøres ensartede, og goderne i kommunesamfundet fordeles ligeligt, det er nu hans indstilling. Ingen lejlighed forsømmer han til at komme rundt i kommunen og blive konfronteret med borgerne. Det er således sket gennem de kommunale orienteringsmøder, som Socialdemokratiet arrangerer rundt om i storkommunen, ligesom han er til rådighed for alle de arrangementer, hvor man gerne vil have borgmesteren som gæst.

Aage Nørgaard, der er født i Holstebro og uddannet kontorist, søgte ind til politiet i 1943. Efter tjeneste i forskellige flygtningelejre og i særlige be-

vogtningspatruljer, der oprettedes under krigen, blev han i 1946 fast knyttet til politistationen i Slagelse. I 1957 udnævntes han til overpolitibetjent, og i 1966 forfremmedes han til politiassistent.

Nogle af de større sager, han havde arbejdet med i det gamle Slagelse byråd, hvor han bl.a. var formand for socialudvalget og skoleudvalget, blev indenfor hans første borgmesterår bragt frem til afslutning. Det gælder således plejehjemmet „Skovvang“, flere børnehaver og vuggestuer, sidste etape af Nørrevangsskolen og udvidelsen af Marievangsskolen. Endvidere fuldførtes forbrændingsanstalten. I det nye byråds første leveår fik man gennemført en større tilbygning til Ungdomsborgen, fik anlagt en stor parkeringsplads ved Stillinge Strand og godkendt projekt til en ny skole og svømmehal. Med hensyn til boligbyggeriet var aktiviteten fortsat stor både med parcelhuse og boligblokke.

Et trist kapitel slap parti- og fagbevægelsen i Vestsjælland – og mange andre steder i landet – ikke for ved indgangen til 1972. Det var nedlæggelsen af socialdemokratiske lokalblade. I 1959 overgik trykningen af Sjællands Posten fra trykkeriet i Slagelse til pressens trykkeri i Næstved, og i 1963 blev bladet en udgave under Aktuelt med et tilpas antal lokalsider, der fremstilledes i Slagelse. Efter at Aktuelt havde taget en ny og meget moderne bladbygning i brug i Hillerød stoppedes al fremstilling af avissider i Slagelse. Ideen med at fremstille en kombineret lands- og lokalavis så i starten ud til at blive et vellykket initiativ, men glæden blev kortvarig. Det var tydeligt, at hovedledelsen havde det sigte, at man ganske langsomt skulle beskære lokalstoffet, og det medførte, at abonnentstallet faldt foruroligende. Stærke protester fra de lokale medarbejdere, bladudvalg og parti- og fagbevægelse blev der ikke taget hensyn til. Indenfor hovedledelsen kørte man sit eget løb. De meget fejlagtige dispositioner, der mest af teknisk art var truffet i 60'erne, blev her kronet med den beslutning, at en række udgaver, deriblandt den til Vestsjælland, skulle udkomme med lokalsider sidste gang den 25. november 1971. For at udnytte opsigelsesfristen for redaktionelle og ekspeditionelle medarbejdere fik hovedledelsen bladudvalgene i Slagelse og Korsør til at gå ind for et ugentligt magasin, som dels skulle lægges i landsavisen og dels fremlægges på større virksomheders kantiner, på fagforeningskontorer, på biblioteket og andre passende steder. På baggrund af forholdene syntes forslaget acceptabelt, men heller ikke på dette område fik man lov at bestemme. Da et nummer af dette tillæg ikke annoncemæssigt svarede til dets fremstillingspris, blev det slået sammen med et tilsvarende Uge-Aktuelt for Sydsjælland, og dermed var dets skæbne beseglet. Ingen havde

længere interesse i et sådant blad, og i marts 1972 stoppede udgivelsen. Havde man blot givet det en større chance for at blive indarbejdet hos annoncørerne, ville det uden tvivl have haft en fremtid for sig. Nu blev Vestsjælland uden noget socialdemokratisk talerør, og dermed fik Sjællands Tidende et lokalt pressemonopol.

En mere glædelig begivenhed for Vestsjælland var, at man i det danske socialdemokratis 100 års jubilæumsår – 1971 – atter fik sin folketingsmand ophøjet til minister. Da Jens Otto Krag i slutningen af dette år – efter et for partiet godt folketingsvalg – dannede en ren socialdemokratisk regering, blev det med Egon Jensen som indenrigsminister. For nogle kom udnævnelsen som en glædelig overraskelse, mens den for andre betragtedes som en helt naturlig udvikling. Allerede inden valget havde borgerlige blade ved sejr for Socialdemokratiet tippet Egon Jensen som ministeremne. Han havde – som Politiken skrev – mange års ekspertise bag sig i kommunale anliggender både som tidligere tjenestemand i den kommunale administration og som kommunalpolitiker. Da udnævnelsen til minister forelå, strømmede det ind til hans hjem i Vestre Ringgade med gratulationer fra alle kredse i Vestsjællandsområdet. Det viste sig hurtigt, at Egon Jensen var det rigtige valg til indenrigsminister. At han havde skabt sig en enestående popularitet fik han stærke beviser for, da han den 14. marts 1972 rundede de 50 år. Et minus er der dog i hans ministerjob – han må undværes i Slagelse byråd og i Vestsjællands amtsråd, hvor han var blevet 1. vice-amtsborgmester og gruppeformand. Det sker dog, han sidder på tilhørerpladserne, og mere lydhør og interesseret tilhører kan ikke tænkes.

Vet det andet byrådsvalg i Slagelse storkommune den 5. marts 1974 kapedes ikke mindre end 11 lister om vælgernes sympati mod 7 lister ved valget i 1970. Om det var denne buket, der virkede sløvende på borgerne tyder meget på, da stemmeprocenten kom helt ned på 60,8 mod 70,8 i 1970. Det gik ud over de gamle partier, og Socialdemokratiet måtte således nøjes med 8 mandater. To nye partier slap ind. Det var Fremskridtspartiet med 2 mandater og Centrumdemokraterne med 1 mandat (tidl. socialdemokratisk byrådsmedlem). Fremgang havde kommunisterne, der forøgede deres repræsentation til 3 mandater. Ved det nye byråds konstituerende møde blev Aage Nørgaard genvalgt som borgmester, og socialdemokraten Frode Hansen valgtes som viceborgmester. Byrådets brogede sammensætning har betydet en ændring i sagsbehandlingerne. Nu må der afstemninger til om næsten hver enkelt sag. Det forhindrer dog ikke, at den kurs, der blev lagt af det tidligere byråd, fortsat følges. Flere etaper til den nyeste skole, Sønder-

marksskolen, er besluttet, og opførelsen af svømmehallen, der blev begyndt i forrige byrådsperiode, er afsluttet. Gamle saneringsmodne ejendomme vil falde og blive erstattet af moderne lejligheder, og de nye boligkvarterer vil blive udbygget, og der kan ventes pensionistboliger i nær tilknytning til plejehjemmet.

Egon Jensens ministertid blev i denne – første omgang – kun kort. I slutningen af 1973 blev der udskrevet folketingsvalg, der gav til resultat, at Venstres leder Poul Hartling, dannede en venstreregering. Den blev styrtet et år efter og valg udskrevet til 9. januar 1975. Det ændrede ikke meget i den politiske konstellation, og efter meget langvarige og dramatiske regeringsforhandlinger blev det overdraget Anker Jørgensen at danne den nye regering. Han valgte at møde med en ren socialdemokratisk ministerliste, og som alle kunne vente det, var posten som indenrigsminister tildelt Egon Jensen. Han satte i øvrigt ved valget i Slagelse-Korsørkredsen en fin rekord, idet han opnåede næsten 5300 personlige stemmer eller mere end dobbelt så mange som nr. 2 på listen, venstremanden Alfred Larsen. Med andel i listestemmerne kom Egon Jensen op på ialt 9717 stemmer. Hans ministerudnævnelse kom for øvrigt få dage efter, at Socialdemokratiet i Slagelse havde holdt sin 90 års jubilæumsfest.

Samspillet har været det bedste gennem de 90 år

I en historisk beretning som denne, må det være naturligt, at de opnåede resultater personificeres med de topledere, der indenfor de enkelte perioder har tegnet partiet. Det må imidlertid ikke glemmes, at de til disposition har haft en betydelig kreds af tillidsrepræsentanter og partimedlemmer, ligesom den opbakning, man under alle forhold har fået fra Arbejdernes Fællesorganisation, har været helt uundværlig. Samspillet mellem parti og fagbevægelse har været det allerbedste gennem de 90 år.

De enkelte personers medleven indenfor partiarbejdet har naturligvis været af vidt forskelligt omfang og længde, men ikke få har følt og taget det som en livsopgave. Det gælder såvel indenfor foreningen som i byrådet, i den tidligere kommunale hjælpekasse, ligningskommissionen og andre kommissioner og udvalg, hvor Socialdemokratiet har været repræsenteret. Glemmes må heller ikke de kvinder og mænd, der udelukkende har beskæftiget sig med agitationen. Hvad enten den har været koncentreret forud for valgene eller er foregået i forbindelse med særlige aktioner for Socialdemokratiet ved at stemme dørklokker, har deres indsats skabt grundlaget for det hele.

Indenfor foreningens ledelse er der ofte skiftet ud, og også unge mennesker har haft mulighed for at gøre sig gældende og give friske impulser til arbejdet. Det har dog ikke forhindret, at flere bestyrelsesmedlemmer har beklædt deres poster gennem mere end 30 år. Det gælder således cigarmager Chresten Andersen og snedker Carl Christensen, der også gjorde sig gældende indenfor kredsarbejdet. Et tredje er tobaksspinder Vald. Christensen, der ved foreningens 85 års stiftelsesfest i 1970 blev udnævnt til æresmedlem. Den, der har virket længst som kasserer, var regnskabsfører ved Arbejdernes Fællesbageri, Johs. Madsen.

Ved 90 års jubilæet bestod bestyrelsen af følgende:

Harry Eskildsen (formand), Ketty Petersen (næstformand), Poul Høffer (kasserer), Henning Nielsen (sekretær), Børge Gjermandsen, Aase Gustavsen, Frode Hansen, Egon Jacobsen, John Anker Jensen, Inger Munk, Steen Bach Nielsen, Villy G. Nielsen, Jens Olsen, Arnold Pedersen og John Øager Petersen. Tilforordnet bestyrelsen var fra AOF: Gunnar Nielsen, fra DsU: Jane Frimann Petersen, fra byrådsgruppen: Aage Nørgaard og fra kredsen: Egon Jensen.

*Der er borge, hvor før kun lå tomter i grus,
der er lysning, hvor før kun var gråt,
der er fylde og farver og fremdriftens brus,
hvor de tungeste fødder har trådt.*

*Der er sange, hvor før kun var stønnen og suk,
der er klange, hvor før kun var klemt,
der er rankhed og rejsning, hvor før kun var buk,
der er udsyn, hvor vidder lå stængt.*

(Oskar Hansen)

Nogle navne fra Soraner-Biografierne 1584-1960

Af L. Balslev

I årbogen for 1978 findes en kort oversigt over indholdet af de 4 bind Soraner-Biografier, som Soransk Samfund har udgivet 1970–1978. Som man der kan se, er de to bind om den ældste tid (1584–1737 og 1747–1803) udarbejdet af overbibliotekar *Torben Glahn*; de to bind om den nyere tid (1822–1900 og 1901–1960) af Soransk Samfunds tidligere formand civilingeniør *Aage Kann Rasmussen* og nogle medhjælpere, som i høj grad kunne fortjene at nævnes her, hvis der var plads. De har alle som gamle soranere udført deres arbejde vederlagsfrit.

Der er ialt registreret ca. 10.000 navne, og det kan synes galmandsværk at ville fremdrage de få, som der kan blive plads til her. Det skal alligevel forsøges, fordi det i hvert fald i mange tilfælde drejer sig om personer, der er kendte fra Danmarkshistorien. Både fra den politiske historie og fra kulturhistorie og lokalhistorie. Dertil kommer, at mange skæbner kan bevæge enten ved succes eller ved fiasko.

Hvis man begynder med det sidst udkomne bind, der omhandler den ældste tid og kan kaldes bd. 1, så får man straks indtryk af den tilknytning til kongehus og adel, som Sorø, der i dag er en ganske almindelig gymnasiekostskole, i visse perioder har haft. *Christian IV* blev som 7-årig undervist i det gamle kloster sammen med en broder og nogle adelsdrenge, men på grund af de hyppige epidemier blev han efter et halvt års forløb flyttet tilbage til Frederiksborg.

Skolehistorien begynder først for alvor i Sorø med *Frederik II's* oprettelse af en kostskole for 30 adelige og 30 uadelige drenge 1586. De skulle ifølge fundatsen optugtes i Guds ord og den kristelige religion, men også (det gælder vel særligt de adelige) så de i „politiske bestillinger“ kunne være tjenlige.

Fortegnelsen over de optagne elever („matriklen“) gik tabt ved akademiets brand 1813; der er bevaret afskrifter, som først og fremmest oplyser elevernes navne. Hvor de kom fra, eller hvad de blev til, kan ikke altid op-

lyses, men når man har været bogen igennem, så godt det nu kan lade sig gøre, er man fuldt af beundring over, at det har været muligt ved et stort og tålmodigt arbejde at give besked om så mange.

De adelige søgte ikke til skolen i det forventede omfang, men der kan dog nævnes adskillige, der kom til at spille en betydelig rolle. F.eks. *Jørgen Brahe*, officer, lensmand, diplomat og storgodsejer. I Sorø o. 1596. (Han kaldes i Politikens Danmarkshistorie „kongen på Fyn“) eller *Ove Giedde*, som ledede den ekspedition til Ostindien, der førte til erhvervelsen af Trankebar 1620. Han gjorde efter sin hjemkomst karriere som lensmand (det var også en „politisk bestilling“) og søofficer.

Det sidste bind af biografierne (bd. 4. 1901–1960) er vel først og fremmest en opslagsbog, hvor soranere og andre interesserede kan finde oplysninger, som de måtte have interesse af. Det gælder i mindre grad de ældre bind, men hvis man har specielle interesser, kan man dog måske bruge dem på samme måde.

I koret i Sorø kirke hænger et ejendommeligt epitafium over rigsråd *Mogens Høg*. Hvis man slår ham op i Biografisk Leksikon, får man god besked om hans liv, bl.a. også om hans dramatiske forhandlinger med Karl Gustav i Ringsted 1658, men hos Glahn får man yderligere at vide, at han gik i skole i Sorø 1605–10, og i portrætsamlingen kan man finde et smukt billede af ham.

Af de borgerlige disciple er de fleste i denne periode præstesønner. Bøndesønner mangler tilsyneladende helt. De fleste af eleverne endte som præster, men der var dog enkelte, som nåede betydelige verdslige stillinger. Som et eksempel skal nævnes *Peder Wibe*. Hans far var borgmester i København, og efter sin Sorøtid 1608–12 studerede han i udlandet. Han blev dansk gesandt i Paris; 1634 blev han adlet og samme år gesandt i Stockholm. Han forudså Torstenssons angreb på Danmark 1643, men Christian IV ville ikke tro på hans advarsler. Han endte som lensmand i Trondhjem.

Tycho Brahes to sønner, Jørgen og Tyge, besøgte skolen i 1590'erne og er overraskende nok registreret som borgerlige. Det skyldes, at deres mor var „en kvinde af ringe stand“, som Tycho levede i et frit ægteskab med.

Allerede i den store Sorøbog nævnes det, at en del af de borgerlige elever havde sunget i det kongelige sangkor på Frederiksborg. Når deres stemmer gik i overgang, sendte kongen dem til Sorø, og mange såkaldte „små sangere“ kan findes hos Glahn. Som eksempel skal nævnes *Niels Lauritzen Snog*. I Sorø 1609–12. Han endte som sognepræst i Nørre Søby på Fyn og betegnes som en „fortræffelig musicus“.

1623 oprettede Christian IV efter forslag af rigsrådet ved siden af skolen et adeligt akademi i Sorø, hvor der bl.a. skulle undervises i statskundskab og sprog. Når de unge junkere også blev øvet i ridning, fægtning og dans, så kunne de blive statsembedsmænd, diplomater, officerer eller hofmænd. Institutionen skulle ledes af „adelige hofmestre“, og betydelige udenlandske lærere blev indkaldt som lærere.

Det var en uddannelse, som før 1623 faktisk kun kunne opnås i udlandet. Udenlandsrejser var dyre, og hvis de blev tiltrådt i en ung alder, kunne de ofte virke demoraliserende. Det er fristende at belyse det med et eksempel, der ganske vist hører hjemme i tiden efter akademiets oprettelse, da udenlandsrejserne, der stadig væk hørte med til adelsuddannelsen, skulle være blevet fornuftigere.

1633 fik tre sønner af *Hans Skade* til Rolsøgård tilsagn om at blive optagne i Sorø, når der blev plads. Den ældste, *Niels*, har formodentlig ikke villet vente; han drog i stedet til udlandet og endte 1636 i gældsfængsel i Leiden i Holland. Han synes at have sendt faderen et julebrev med bøn om hjælp. I hvert fald skælder denne ham i et svarbrev af 26. december hæder og ære fra og kalder ham en lumpen hund, dominerer, fyldevom, svirebroder og skyllehals. Hans brødre var i Sorø fra 1635 til 41. Man ved ikke noget om deres videre skæbne, men forhåbentlig er det gået dem bedre end *Niels*.

Om de studierejser, som blev foretaget efter et Sorøophold og i en senere alder, kan man læse hos Glahn. De gik især til Tyskland, Frankrig og Italien, men kun sjældent til England, hvor dog f.eks. den senere hofmester *Jørgen Rosenkrantz* studerede i Oxford. Han havde været akademist i Sorø 1624–26. I Italien synes Padua at have været et hyppigt mål for studierejserne. Nogle af dem kan med rette betegnes med det engelske udtryk „the grand tour“. F.eks. den senere admiral *Jens Rodsteens* rejse til Holland, England, Spanien, Italien, Ægypten og Asien. Han havde først studeret i Sorø 1646–50.

Udenlandsrejserne hører med til det brogede billede, som Soranerbiografierne tegner, men det væsentlige er naturligvis, at man, så vidt det er muligt, får besked om akademisterne. Hvem var de, og hvad blev de til?

Blandt de fyrstelige eller halvt fyrstelige personer, der „frekventerede akademiet“ var som bekendt seks sønner af Christian IV foruden medlemmer af kongehusets sidelinier i Slesvig-Holsten og tre grever af Hessen. *Frederik III* var som ung i Sorø 1625–27. Han boede, som flere af sine brødre, i „De unge Herrers Gaard“, som kongen havde ladet opføre 1623, men som han

1637 skænkede til akademiet. Den er, som man ved, delvist bevaret og rummer i dag Sorø Bibliotek.

Mange af de adelige akademister kom til at spille en betydelig rolle i anden halvdel af 1600-tallet. Til de kendteste hører *Hannibal Sehested*; i Sorø 1626–29.

Han gik efter en broget karriere ligesom adskillige soranere ind for enevælden 1660 og blev efter dens indførelse „rigsskatmester“. Hans lidt ældre kammerat *Otte Krag*, i Sorø 1623–29 og 1631, hørte til de ledende modstandere. *Niels Juul*, sejrherren i Køge Bugt 1677, og hans broder, diplomaten og statsmanden *Jens Juul*, havde gået på Sorø Akademi sidst i 1640'erne. Fra slutningen af perioden kan nævnes „storkansleren“ *Conrad Reventlow*, død 1708. Den interesserede læser kan selv let finde flere navne.

Nogle begyndte deres karriere ved hoffet, som „hofjunkere“. Efter nogle års forløb synes de at være avancerede til en formentlig fornemmere stilling som „forskerere“ ved taftet. Som eksempel skal nævnes *Joachim Vind*, der endte som amtmand i Trondhjem. Han var blevet optaget på akademiet 1650.

Naturligvis kan man også finde navne på adelsmænd, der er gået nedenom og hjem. F.eks. guldmageren *Valdemar Daa* til Borreby, som H. C. Andersen har fortalt om. Han havde studeret i Sorø 1630–34. Da hans økonomi var brudt sammen, fik han tilbud om at blive boende på Borreby, men han foretrak et lerklinet hus i Smidstrup ved Skælskør.

Gårdens nye ejer, *Ove Ramel*, var også soraner. Han arvede efter sin far, *Henrik Ramel*, der havde været hofmester i Sorø, godset Bækkeskov i Skåne, men det blev konfiskeret af svenskerne, da han under den skånske krig i modsætning til sin bror, *Hans Ramel* (i Sorø o. 1659), tog parti for danskerne. *Ove Ramel* døde 1685 og blev begravet i Sorø, hvor hans kiste nu står i det sydligste østkapel.

De fremtrædende personer er det vel ikke så svært at finde oplysninger om, men sommetider må man imponeres. 1628–29 var to skotske adelsmænd, *John* og *Donald Mackay* på henholdsvis akademiet og skolen. Deres far havde været i Christian IV's tjeneste. Donald var født uden for ægteskab, men Glahn har fundet oplysninger om ham i en håndskreven note i et eksemplar af den skotske adelskalender, der findes i et bibliotek i Edinburgh!

Man har i og for sig længe vidst, at også borgerlige studerende kunne optages på akademiet i Sorø, men har ment, at det først skete efter 1635 og især efter 1643, da akademiet havde fået status som universitet. Nu ved vi,

takket være Glahn, at det også er sket tidligere, selv om vi ikke ved meget om de formentlig ældste eksempler: *Ludvig Jensen Pouch* 1625 og *Gerhard Ouw* 1626–27; han endte som præst i Flensborg. Mere kendt er lægen og legatstifteren *Henrik Fuien*. I Sorø 1629. Slægten blev senere adlet og har givet navn til herregården Fyrendal.

Et andet væsentligt borgerligt element er *præceptorerne*. D.v.s. de privatlærere, der bistod en eller flere adelige akademister; undertiden havde de været huslærere hjemme på godset, og ofte fulgte de deres elever på udenlandsrejserne efter Sorøtiden. En del af dem er tidligere registrerede, men Glahn har fundet ca. 100 nye navne.

De studerede naturligvis også selv, samtidigt med at de underviste, og adskillige af dem kom til at spille en betydelig rolle. Hvis man f.eks. kigger de første 25 igennem, viser det sig, at 12 af dem bliver præster, men 4 af dem ender som biskopper. Foruden at være dygtige folk, har præceptorerne vel også kunnet skaffe sig gode forbindelser i Sorø.

De har selvfølgelig ikke alle været uangribelige. Den senere vicekansler *Ove Juul* (i Sorø 1627–30) klager i sin dagbog over, at hans og hans brøders præceptor *Anders Erichsen* var så hård imod dem „at hand aldrig vilde læse med osz det, som tracteredis udi Skolen“.

Værre var det dog vist, at hofmester *Just Høg* 1635 skrev til kansler *Christian Friis* om en præceptor *Hartvig Surborg*, som skulle undervise i jura, at han ikke kan anbefales, fordi han „fast icke (har) wehret ædru siden hand her hiemkom . . . hvorfor Hr. Cantzeler vilde lade mig vide om ieg maa affschaffe hannem . . .“

Es eksempel på de forbavsende opdagelser, man kan gøre i bogen, er den, at den berømte og berygtede *Henrik Müller* („en blanding af forretningsmand og svindler“), som spillede en stor rolle i statens tjeneste i sidste halvdel af 1600-tallet, begyndte sin karriere i Sorø som page hos en holstensk adelsmand. I sine velmagtsdage ejede han en masse jordegods på Sjælland; bl.a. Sæbygård, Ledreborg og Skjoldenæsholm. Han døde i stor fattigdom.

Justitarius i højesteret, *Michael Wibe*, var åbenbart også en tvivlsom person, men han klarede sig. Han fik stor indflydelse „på alle grene af statsstyrelsen“ og bevarede Christian V's tillid til sin død 1690.

Skolen vedblev at bestå sammen med adelsakademiet, og fra denne periode skal nævnes et par ikke ubetydelige elever. *Hans Svane*, Danmarks eneste lutherske ærkebiskop, spillede sammen med de førnævnte adelsmænd en betydelig rolle ved statsomvæltningen 1660. Han gik i skole i Sorø fra 1620–26. En historiker har hævdet, at han er den kirkemand, der har spil-

let den største politiske rolle i Danmark næst efter Absalon.

En anden overraskende opdagelse er en beskeden elev fra skolen o. 1650. Det er *Laurids Kok*, der blev præst på Refsnæs. Han skrev forskellige lærde værker, som han dog ikke lod trykke. Hans ven Peder Syv trykte til gengæld hans Danevirkeviser, Danmarks dejligst Vang og Vænge, i sin samling af kæmpeviser, og den betragtes nu almindeligt som landets ældste fædrelandssang.

1665 gik akademiet i opløsning; til dels som følge af de tab, som Karl Gustavkrigene havde påført det. Den sidste hofmester, *Jørgen Rosenkrantz*, kæmpede forgæves for at bevare det. Da *Jens Juel* (se side 44) holdt ligtale over *Marcus Gjøe*, som han havde gået sammen med i Sorø o. 1650, viede han stedet nogle mindeord, som Glahn har fremdraget i Soranerbladet 1941:

Fra Soer saa brave Mænd nok fordum kunde hentes,
Men nu til Kongens Raad kan ingen derfra ventes.
Hvad Aarsag der er til, kan jeg ei ret forstaae
Thi faar det gaee forbi og her in blanco staae.

1665–1737 var skolen alene tilbage. Blandt eleverne var efter et løseligt skøn flere, der fik verdslige (omend ikke politiske) bestillinger end i tiden 1586–1665 og altså knapt så mange, der blev præster.

Joachim Wielandt gik i Sorø Skole 1705–07. Han blev bogtrykker i København og trykte originaludgaven af Holbergs Peder Paars 1719. Senere udsendte han et eftertryk, som Holberg tog ham meget ilde op. Omtrent samtidigt begyndte han at udgive aviser, som han fik eneret til at udsende med de kgl. brevposter, et privilegium, som hans enke 1748 solgte til bogtrykker Berling.

En anden af de tidligere avisudgivere i Danmark, *Anders Bording*, er på en måde også soraner. Han har ikke studeret i Sorø, men tog magistergraden her 1653. Det kunne man gøre, efter at akademiet 1643 havde fået status som universitet. Han udgav senere „Den danske Mercurius“ 1666–1677.

Peder Kofod Anker gik i skole i Sorø 1721–26. Han tog juridisk eksamen ved universitetet 1738, kort efter at det juridiske studium var oprettet. Siden blev han professor i retsvidenskab, assessor i højesteret og generalauditør ved søetaten. Han berømmes særligt som retshistoriker og har bl.a. skrevet om dansk lovhistorie „fra Kong Harald Blaatand til Kong Christian V“.

Hvis man er interesseret i mere problematiske naturer, så kan man slå op på *Mathias Bagger*, der gik i skole i Sorø o. 1700. Holberg skriver om ham i epistel 311, at han i en tid af 30 år havde flakket hele verden om og på hvert sted, hvor han var kommen, havde antaget stedets religion. Det er overdrevet, men Glahn kan dog berette, at han gik over til katolicismen, var ansat ved jesuiterkollegiet i Strassburg, arbejdede i Spanien og Mexico, blev kapellan hos den kejserlige ambassadør i London, men måtte opgive stillingen, da han trådte ud af den katolske kirke. Som tolk ved det kongelige bibliotek i Paris tog han forskud på sin løn og måtte flygte. 1744 var han i London, „men hans videre skæbne er ukendt.“.

1658 indrettedes korstole i Sorø kirke. Mange elever har siden udskåret deres navne i stolene eller i rygpanelet. Glahn har tidligere, i Soranerbladet 1937, registreret disse udskæringer; her skal kun et enkelt eksempel, som let falder en besøgende i øjnene, fremdrages. På nordpanelet, nær døren ind til korsarmen, er skåret: Janus Thomæ Mantix Anno 1704 og nedenunder: Jehova Tutela Mea (Herren er min vogter). Det hele indrammet af en smuk bygning, der kunne se ud som et slot eller en kirke. Man tænker sig, at *Jens Mandix* må have fået en smuk gejstlig løbebane og måske kan være endt som biskop, men i biografierne oplyses det, at fik borgerskab som købmand i Slagelse og til sidst blev „underfoged“ sammesteds.

1737 blev skolen ophævet. Den var vistnok kommet i vanry; bl.a. måske på grund af rektor *Hans Hansen Sneedorffs* brutale afstraffelse af dovne eller ulydige elever, som der åbenbart fandtes en del af. *Johan Voigt* flygtede 1727 fra stedet, fordi „hand af rektor Sneedorff var slagen blaa og blodig“, og admiral Kaas' stedsøn blev mørbanket, fordi han havde skrevet en græsk glose forkert.

Den egentlige grund til nedlæggelsen var dog nok, at man ønskede en institution, der igen kunne uddanne unge adelsmænd til „politiske bestillinger“ i stedet for en almindelig latinskole.

Et nyt akademi blev organiseret; det blev indviet 1747, og en økonomisk støtte blev opnået ved *Holbergs* testamentariske gave. De gamle klosterbygninger var da ombyggede og havde fået nye smukke facader i en stil, der vel må kaldes senbarok. Bygmesteren var, som påvist i årbogen for 1976, ikke, som man har troet, *Thura*, men den ham nærstående *Holger Rosenkrantz*.

Om de studerende ved dette akademi, hvortil i 1772 også borgerlige fik adgang, handler 2. bind af Glahns Soraner-Biografier (1737–1800). I mod-sætning til 1. bind medtages her også forstanderne („overhofmestrene“) fra

grev Reuss, der fik *Holberg* til at interessere sig for stedet, til *Gregers Haxthausen*, der gik af 1787, hvorefter professorerne overtog ledelsen.

Også deres biografier er medtagne, og der er flere betydelige mænd iblandt dem. F.eks. *Jens Kraft*, der var filosof, matematiker og fysiker, men også har skrevet en berømt bog om naturfolkenes liv. Desuden *Jens Schelderup Sneedorff*, der var søn af den strenge rektor. Han underviste i statskundskab, men er mest kendt for sit tidsskrift „Den patriotiske Tilskuer“, hvor han i en afvekslende form behandlede tidens spørgsmål.

Akademisterne var som regel ledsagede af en „hovmester“, der skulle vejlede dem og selv kunne studere. De svarer til præceptorerne på det første akademi. Også de såkaldte privatister kunne studere i Sorø, men de måtte indlogere sig i byen for egen regning.

Adskillige akademister fra det andet akademi fik høje embeder i statens tjeneste. Hvor megen politisk indflydelse de fik, er så et andet spørgsmål. *Marcus Rosencrone* (i Sorø 1754–57) afløste 1780 A. P. Bernstorff som udenrigsminister, men det var vistnok *Guldberg*, der forøvrigt havde været professor i Sorø 1761–64, der traf de væsentlige beslutninger. Heller ikke kancellipræsident *Christian Brandt* synes trods sine mange høje embeder at have været nogen særlig betydelig mand. Han havde studeret i Sorø 1755–56 sammen med sin ulyksalige broder *Enevold Brandt*, der blev henrettet sammen med *Struensee* 1772. Som en virkelig stor politiker fra det andet akademi må først og fremmest nævnes landboreformernes store forkæmper *Christian Ditlev Reventlow*, der var i Sorø 1764–1766.

Nogle akademister fik stillinger ved hoffet. Den mest kendte er vel *Johan Bülow*, der blev den 5-årige *Frederik VI*'s opdrager efter *Struensees* fald; 1784 blev han hofmarskal, men 1792 blev han afskediget, vistnok fordi kronprinsen var blevet træt af at have sin gamle lærer på så nært hold. Han regnede Sorøtiden 1768–71 for den lykkeligste i sit liv og testamenterede sine bøger og en del af sit arkiv til det efter 1822 genoprettede bibliotek.

Mange akademister blev officerer. I 1770 synes man i Sorø at have kunnet tage eksamen i „matematik og krigskunst“, hvad det så vil sige.

Nogle blev diplomater, andre amtmænd. Nogle administrerede deres godser med større eller mindre dygtighed, og nogle gik det naturligtvis galt for. Kaptajn *Johan Christian v. Leuenburg* (i Sorø 1757–58) blev 1765 umyndiggjort på grund af „uordentligt og slet Levned“. *Johan Schöller* (i Sorø 1772–75) blev gesandt i Warszawa 1782, men fik sin afsked 1786, fordi han (på Kongens Nytorv!) var kommet i slagsmål med den stridbare miniaturemaler *Cornelius Hoyer*, hvis kone han havde gjort kur til.

Adskillige hovmestre gjorde ligesom præceptorerne på Christian IV's akademi karriere som embedsmænd. *Carl Wendt* var bl.a. mentor for Christian Ditlev Reventlow og hans broder Johan Ludvig, som han fulgte på deres store udenlandsrejse efter Sorøtiden. Skønt oprindeligt mediciner blev han 1784 deputeret i finanskollegiet og siden direktør for speciesbanken. (En slags nationalbank). *Niels Tønder Lund* var først huslærer og derefter hovmester for den senere minister *Ove Ramel Sehested*. Begge i Sorø 1772–75. Tønder Lund gjorde karriere som embedsmand og vedblev at stå Ramel Sehested nær også efter Sorøtiden. De havde fælles interesser og skabte sammen en berømt insektsamling, der blev købt af staten og nu er indgået i Zoologisk Museum.

7 hovmestre endte som professorer ved akademiet. Bl.a. *Andreas Schytte*, der underviste i statsvidenskab, og ifølge Glahn var den mest afholdte af ridderakademiets lærere.

Privatisterne, som der tidligere kun har været skrevet meget lidt om, er det også lykkedes Glahn at spore i betydeligt omfang. En af hans kilder er kirkebøgernes altergangslister, hvor også „studiosi“, som de kaldes, blev registrerede, når de gik til alters. De var ligesom hovmestrene af borgerlig oprindelse; mange af dem var præstesønner. De når gennemgående ikke så højt op i samfundet, men adskillige af dem bliver dog amtmænd eller får andre gode embeder.

En af dem, det gik dårligt, var *Nicolaus Hassenfeldt*, der endnu mens han studerede blev ansat som skriver på stiftelsens kontor i Sorø. 1811 blev han forstkasserer, men 1825 blev han dømt for at have taget af kassen. Det skal dog tilføjes, at han ret hurtigt blev benådet; hans kone og senere hans datter virkede som sygeplejersker på skolen og det 3. akademi.

Nogle af privatisterne havde naturligvis deres barndomshjem i Sorø. Som eksempel skal nævnes *Mathias Georg Mathiesen*, han var søn af by og birkeskriver, købmand og postmester *Marcus Mathiesen*, hvis gravsten er den første, man ser, når man kommer ind i midtskibet i Sorø kirke. Selv endte Mathias Georg som præst i Rye-Sonnerup. Han studerede i Sorø 1769–70.

Akademisterne har i almindelighed, bortset fra studieopholdet, ingen særlig forbindelse med Sorø. En undtagelse er *Christian Urne*, der var overpræsident i København, men flyttede til Sorø som emeritus 1809 og købte den smukke gård i Søgade, der endnu i dag kaldes Urnes gård. Han var svoger til stiftamtmand *Güldenchrone* til Vilhelmsborg (i Sorø 1782–84) og ikke, som man tidligere har troet, til den general *Güldenchrone*, der ejede „Regensen“ på Sorø torv fra 1811 til sin død 1818.

Tiden o. 1770 kan fortjene en særlig omtale. Der var ganske vist kun 7–8 akademister, men man kender det daglige liv ret godt, fordi Torben Glahn har udgivet nogle breve fra *Niels Krag Levetzau* til den før nævnte *Johan Bülow*. (Sornerbladet 1973.10 og 1974.1). Nogle citater vil vise, at de unge mennesker kunne deltage i en ret broget selskabelighed. „Den 20. October 1771“, skriver Levetzau, „havde Lovzou Fremmede paa mit Værelse, eftersom alting var endnu i Uorden i hans Kammer . . . Samme Aften kom *Wormschiold* og Broder hertil og tog deres Logie hos *Fosses* . . .“ (Det må have været på „Postgården“) „Den 21. spiste de hos mig om Middagen . . . Den 24. spiste de ogsaa hos mig Middag og Aften, da der var stor Selskab hos mig paa 18 Personer“.

Levetzau deltager også i selskaber i byen. Det mest charmerende hos *Madam Dreyer*, som ejer Trautners gård. Efter at have spillet kort er han med til at lege blindbuk med frøken Pultz og „*Francoisen*“ (en au pair pige?). *Frøken Pultz*, der var søster til *Madam Dreyer*, døde året efter, og det er med urette påstået, at hun dansede sig ihjel på et bal.

Bogen slutter ligesom 1. bd. med en stor og smuk portrætsamling, som det også må have kostet megen møje at tilvejebringe. Som en af de mikroskopiske indvendinger en amatør-anmelder kan fremføre, skal det nævnes, at man gerne havde kunnet se, hvor billederne findes og i nogle tilfælde, hvem kunstneren er.

Akademiets opløsning omkring århundredskiftet skyldes de dårlige økonomiske forhold. Man har tidligere hævdet, at den sidste akademist forlod det andet akademi 1794. Det er lykkedes Glahn at påvise, at det ikke er rigtigt. Bl.a. studerede 2 norske brødre *Jørgensen* senere på akademiet, og *Otto Reedtz-Thott* til Gaunø var i Sorø fra 1799–1803, men boede hos professor *Caspar Borch*, og Glahn betragter ham derfor med rette som „den sidste privatist“.

Siden tog det omtrent en snes år, før man fik stiftelsen i gang igen. Det store jordegods kom på fode, under ledelse af amtmanden i Sorø *P. Chr. Stemann*, den senere statsminister, og 1822 oprettedes en højere skole, der udover latinskolenes sædvanlige undervisning skulle undervise mere effektivt i levende sprog. Bl.a. i engelsk. Til denne skole føjedes et tredje akademi som overbygning, så studenterne efter 1½ års forløb kunne tage en eksamen, der svarede til „filosofikum“ ved universitetet.

Da bygningen fra det andet akademis tid var blevet ødelagt ved en stor brand 1813, måtte en ny opføres. Det er den nuværende skolebygning, hvis arkitekt var Peder Malling.

Om eleverne ved denne til at begynde med særprægede institution handler de to næste bind af biografierne. De går fra 1822–1900 og 1901–1960 og er begge som nævnt redigerede og i stort omfang skrevne af Aage Kann Rasmussen. I 3. bd. har lærerne af pladshensyn måttet udelades, til trods for at der var kendte navne iblandt dem; f.eks. Ingemann, Carsten Hauch og Christian Wilster.

Skønt der var fri adgang for borgerlige, har der i de første årtier efter 1822 nok været et vist aristokratisk præg over stiftelsen. Mange elever er sønner af godsejere, højtstående embedsmænd og officerer. Først efter akademiets nedlæggelse 1849 bliver Sorø helt som andre højere skoler med det ene særtræk, at det er en kostskole. Fra begyndelsen af 1850-erne afholdes der også realeksamen.

Helt uden betydning for adgangen til „politiske bestillinger“ har et Sorøophold måske ikke været. Som eksempel skal – med alt muligt forbehold – nævnes, at Sorøhistorikeren *Olaf Carlsen* i Soranerbladet 1928 har kunnet påvise, at 17 elever indtil da var nået frem til ministerstillinger. Fra *Sponneck* 1848 til *Steincke*. *Emil Frijs* optog i sit betydningsfulde ministerium 1865–70 3 soranere, hvoraf 2 var hans klassekammerater. („Fire soranere i kongens råd“).

Foruden ministrene kan der naturligvis nævnes andre soranere, som har haft politisk betydning i forrige århundrede. *August Regenburg* (S. 1835) var departementchef i ministeriet for Slesvig 1850–64. Han har ansvaret for „sprogskripterne“, der 1851 indførte dansk undervisningssprog og skiftende dansk og tysk kirkesprog i Mellemslesvig. Baggrunden var et stærkt ønske om at fremme danskheden med forsvarlige midler. Ønsket havde Regenburg bl.a. fra sin gamle historielærer i Sorø, den senere geheimearkivar C. F. Wegener. Reskripterne kom som bekendt til at virke mod hensigten, fordi de bidrog til at skabe en stærk tysk protestbevægelse.

1854 gik *Fredrik Bajer* ud af VI klasse og kom på landkadetakademiet. Han gjorde tjeneste som officer under krigen 1864, men forlod hæren og virkede derefter bl.a. som politiker med overraskende synspunkter. 1871 stiftede han sammen med sin hustru Dansk Kvindesamfund og 1882 Dansk Fredsforening. Hans arbejde for fredssagen bevirkede, at han i 1908 fik Nobels fredspris, som han dog måtte dele med den svenske forfatter *K. P. Arnoldson*. *Fredrik Bajer* er den eneste soraner, der har fået nobelprisen.

Så meget om nogle „soranske politikere“ i forrige århundrede. Hvis man vil gå videre med andre betydningsfulde personer, så må man gøre sig klart, at det nødvendigvis må blive meget vilkårligt, hvem man hæfter sig ved.

Heldigvis kan den interesserede læser gå videre på egen hånd, hvis han har lyst.

Som repræsentanter for erhvervslivet på et ikke alt for beskedent plan kunne man nævne *Philip Schou* og *S. C. Hauberg*.

Philip Schou (S. 1857) var søn af Slagelsekøbmanden *Hans Henrik Schou*, kendt fra Antvorskovs historie. *Philip Schou* blev medejer og leder af fajancefabrikken *Alumina* 1868 og senere, 1882, også af Den kongelige Porcelænsfabrik. *Arnold Krog* blev kunstnerisk leder, og dansk porcelæn vandt stor og bemærkelsesværdig anerkendelse. Som formand for Soransk Samfund gennemførte *Philip Schou* rejsningen af *Holbergstatuen* i akademihaven.

Også *S. C. Hauberg* (S. 1867) var industrimand i den store stil. Han var maskinfabrikant, og hans virksomheder blev 1897 sluttet sammen til Aktieselskabet *Titan*. *Hauberg* var formand for arbejdsgiverforeningen fra 1911 til sin død 1920. Desuden for Soransk Samfund fra 1908. Han roses for sit mesterskab i forhandlingens kunst.

En soraner, der kan fortjene at nævnes sammen med betydelige erhvervs-mænd, er redaktør *L. Schiøttz-Christensen* i Ålborg. Hans far var Sorøguldsmeden *P. C. Christensen*, af hvis sølvarbejder der findes en smuk samling på Sorø Amtsmuseum. Sønnen tog realeksamen 1879 og fik derefter en meget broget løbebane som farmaceut, formand for apotermehjælpernes forening, der med held kæmpede for bedre arbejdsforhold, og endelig, efter studier på Polyteknisk Læreanstalt, som kemiker og opfinder. År 1900 fik han tilbudt stillingen som redaktør af Ålborg Stiftstidende og slog straks til. 1911 overtog han bladet for egen regning. 1940 trak han sig tilbage som redaktør. 1937 var han blevet æresmedlem af Soransk Samfund.

Samme år som han tog realeksamen, 1879, tog kuriøst nok *Morten Dreyer*, hvis far ejede Fyens Stiftstidende, studentereksamen. Han redigerede bladet fra 1892 til 1934 og havde vist endnu flere tillidshverv end *Schiøttz-Christensen*. Sorø har været godt repræsenteret i den borgerlige presse i begyndelsen af dette århundrede.

Efter at have nævnt disse repræsentanter for praktisk virksomhed kan det være rimeligt at nævne nogle soranere, der efter 1822 har dyrket „de skønne kunster“.

Først nogle forfattere, der ikke altid var særligt begejstrede for stedet.

Carl Bagger blev student 1826. Han var en problematisk natur; det fremgår bl.a. af den selvbiografiske roman „*Min Broders Levned*“. I et brev til *H. C. Andersen* kalder han Sorø en vel tiltoldt tranflaske. Man kan ikke

køre gennem byen, man skal ud samme vej, man er kommet ind. (Det var før Banevejens tid). På en tegning i margin viser han sig selv indespærret i flasken.

Carl Bagger var forøvrigt i den sidste del af sit liv redaktør af *Fyens Stiftstidende*, men ikke så effektiv som *Morten Dreyer*. Han fortsatte sit boheme-liv også efter, at han var blevet gift med sin ungdomselskede *Thora Fiedler* fra *Basnæs*.

Sophus Schandorph (S. 1855) står for eftertiden som en djærv realistisk forfatter, men i sine yngre dage var han præget af romantikken. I sine erindringer kalder han alumnatslivet i de første skoleår trist og uhyggeligt og kritiserer rektor Bojesen for brutalitet. Han har vistnok ikke været nogen mønsterelev, men i de to sidste år i „gymnasialklassen“ med eneværelser i den nyopførte bagbygning i rektorgården befandt han sig godt, og rektor Bojesen forbedrede sig. Hans egen søn var med på holdet, og efter eksamensafslutningen inviterede han studenterne til en privat middag. Til denne fest indbød han også en ung engelsk ingeniør, John Hallen Abbott. Han arbejdede ved det sjællandske jernbaneanlæg under firmaet Fox og Henderson og havde deltaget i alle gymnasiasternes lystige lag. Det havde rektor tidligere ikke været særlig begejstret for. Schandorphs forhold til Sorø var endt med at blive positivt. 1870–71 var han medlem af Soransk Samfunds bestyrelse.

Det største navn blandt Sorøforfattere i forrige århundrede er *Herman Bangs*. (S. 1875). Også hans forhold til skolen har været omdiskuteret, men selv om han naturligvis har manglet adskillige af de egenskaber, der karakteriserer den rigtige kostskoleelev, så har han alligevel holdt af stedet.

Hovedpersonen i romanen „Haabløse Slægter“, *William Høg*, er *Herman Bang* selv. Han går i skole i Sorø, og ved soldet efter studentereksamen holder han en tale om minderne, som de kan tage med ud i livet, hvor scenen er større og kampene smerteligere. Minderne kan trøste.

Som baggrund for erindringerne nævnes søen, skovene og kirken. *William Høg* tror, ligesom *Herman Bang*, at han nedstammer fra *Hvideslægten*, og nogle dage efter sin ankomst til Sorø går han ind i kirken for at se skjoldefrisen med slægtens våben og *Absalons* grav. Stamfaderens (*Skjalm Hvides*) våben på den øverste pille bevæger ham, men også „kongemorderens“. Det må være *Tyge Pusts* våben på nordmuren, der tænkes på. Man troede dengang, at han var identisk med hertug *Abels* kammermester og medskyl-dig i mordet på *Erik Plovpenning*. Om *Herman Bang* selv i sin Sorøtid har foretaget en lignende vandring i „slægtskirken“ kan ikke siges.

Efter denne omtale af soranske forfattere kan det være naturligt at nævne nogle soranere, der har skrevet om litteratur.

Det har bl.a. *Otto Borchsenius* (S. 1863). „*Fra Fyrerne*“ og „*Litterære Feuilletoner*“ er samlinger af essays, som oprindeligt er skrevet til forskellige tidsskrifter.

Han regnes ikke for nogen særlig betydelig kritiker, men har dog spillet en vis rolle som mægler „mellem Guldalderens yngste generation og den nye Tids Mænd“. (Efter 1870). 1887–92 redigerede han „*Morgenbladet*“, som var en venstreavis.

Hertil skal føjes, at han interesserede sig levende for Sorø. Det gav sig bl.a. udslag i, at han gik ivrigt ind for, at gamle soranere skulle arbejde for stedets udsmykning. Han har en del af æren for rejsningen af Holbergstatuen i akademihaven. Han har skrevet verset på mindestenen for de faldne i de slesvigske krige, og han afslørede Bredahlstenen på Parnasbanken 1917; også Hauchs buste i parken har han arbejdet for, og da den blev overrakt skolen den 1. maj 1921, holdt han festtalen.

Vilhelm Møller (S. 1865) var en mand af en helt anden støbning. Han var ikke uden respekt for „den ældre skole“ af forfattere, f.eks. Hauch og H. C. Andersen, men som redaktør af *Nyt dansk Maanedsskrift* tog han hurtigt parti for Georg Brandes og hans tilhængere. J. P. Jacobsen blev hans nære ven.

For Sorø synes han ikke at have haft nogen interesse. Hans navn forekommer, så vidt man kan se, slet ikke i Soranerbladets registre.

Det gør derimod *Vilhelm Andersens!* (S. 1882). Han hører måske ikke rigtig sammen med de to litterater. Han var forsker og universitetsprofessor, men har dog også skrevet aktuel kritik og betragtninger ud fra sine personlige, ofte nationalt prægede, ideer.

Sin kærlighed til Sorø har han givet smukt udtryk for i den „*Efterskrift af en Læser*“, hvormed han bidrog til den store Sorøbog. Han har ifølge Soraner-Biografiernes oplysninger talt ved Fraterbrøndens indvielse 1912, ved Soransk Samfunds årsfester 1930 og 1940 og ved samfundets 70-årsdag 1932.

Nogle af årbogens læsere kan vel endnu huske ham. I hvert fald som Holbergoplæser.

Det ligger nær at spørge, om skolegang i Sorø vækker historisk interesse. Eventuelt i så høj grad, at man vælger historie som fag.

I nogle tilfælde går det måske omvendt, at det kommer til at hænge en ud af halsen, men der kan også findes gode eksempler på, at miljøet virker po-

sitivt. Det mest forbavsende er vel, at 3 soranere fra 1922–1960 beklædte stillingen som direktør for Nationalmuseet. *Mouritz Mackeprang* (S. 1888) fra 1922–38, *Poul Nørlund* (S. 1906) fra 1938–51 og *Johannes Brøndsted* (S. 1909) fra 1951–60. Om de selv har villet indrømme, at det er Sorø, der har inspireret dem til valg af fag, er naturligvis ikke sikkert, men det skal dog tilføjes, at både Mackeprang og Nørlund har ydet vigtige bidrag til den store Sorøbog.

Hvis man leder efter repræsentanter for billedkunst i Soraner-Biografierne, så støder man på *Vermehren* og *Zahrtmann*.

Frederik Vermehren var søn af en glarmester i Ringsted og blev student fra Sorø 1843. Han kom hos Ingemanns, og de har vistnok en del af æren for, at han blev kunstner. Ikke fordi han blev inspireret af Lucie Ingemanns romantiske malerier, men fordi Ingemann hjalp med til at overvinde faderens betænkeligheder ved at lade den unge mand følge sin lyst.

Vermehren vedblev at føle sig knyttet til Sorø og til omegnen. Hans berømteste folkelivsbillede, *Faarehyrden paa Heden*, er jysk, men Sædemanden er malet 1858 i Lyngby ved Sorø på en mark med kirken i baggrunden. Han udførte også soranske portrætter, bl.a. af Ingemann, Carsten Hauch og Chr. Hviid Bredahl. Det sidste hænger på Sorø Amtsmuseum.

Kristian Zahrtmann blev student fra Sorø 1862. Det er ikke så nemt at blive klog på, hvordan de kyndige i dag vurderer hans kunstneriske indsats, men han betragtes dog stadig som fornyer af historiemaleriet med sine *Leonora Christine* billeder og som en fremragende lærer og leder på *Kunstnernes Studieskole*.

Han var kun to år i Sorø. Hans far var overlæge i Rønne og havde mange bekendte i og omkring Sorø. I sine soranererindringer i *Tilskueren* 1914 skriver sønnen bl.a. „Ved min megen Omgang udenfor Akademiet kom jeg ikke saa meget i Kast med Kammeraterne, som jeg burde“. Til gengæld havde han megen glæde af at besøge Ingemann, som dog døde i januar 1862, før Zahrtmann blev student.

Om stedet skriver han i de nævnte erindringer, at det var smukt, men indelukket i jævn ensformighed i store skove. Da det blev forår, sprang skoven ud, men „Allerede dengang holdt jeg ikke af den ferske grønne Farve. Den virker endnu ubehageligt paa mig“.

Det skal dog også nævnes, at han i de samme erindringer skriver: „Vi holdt meget af Rektor Bojesen, Professor Johnstrup og Religionslæreren, senere Pastor Frimodt“.

Blandt soranske arkitekter fra den samme periode må først og fremmest

nævnes *Martin Nyrop*, bygmester af Københavns rådhus. Han gik ud af 5. klasse i 1865 for at komme i tømmerlære, men endte altså som arkitekt og bevarede en nær tilknytning til Sorø. Han tegnede overbygningen til den middelalderlige Fraterbrønd, som blev opført 1912. Han byggede Eliaskirken ved Vesterbros Torv i København med tårne, der ligner Fjenneslev kirkes. Reliefferne på vestmuren er udført af billedhuggeren *Rolf Harboe*, der også var soraner. (Ud 1886). Nyrop forestod også den store restaurering af Tersløsegaard, som blev færdig i 1916.

Man tilskriver ham en ærlig sans for materialerne, sten og træ, der ikke skal skjules, men samtidig en stræben efter et helhedspræg, der kan kaldes „nationalromantisk“.

Hans efterfølger som professor ved Kunstakademiet, *Carl Petersen*, var også soraner, realist fra 1890. Han byggede museet i Fåborg og repræsenterer nyklassicismen. I en artikel i Soranerbladet (7.55) lovpriser han Malings akademibygning, som af andre er blevet kaldt tør og streng. „Det er den samme Art ædel Skønhed, som man finder i Harsdorffs Kolonnade ved Amalienborg, i C. F. Hansens Raadhus og M. G. Bindsbølls Thorvaldsens Museum“.

Det må være naturligt også at søge en naturvidenskabsmand blandt betydelige soranere. Kemikeren *S. P. L. Sørensen* er måske den berømteste. Han blev student 1886 og fik 2 gange i sine unge dage universitetets guldmedaille. 1901–38 var han direktør for Carlsberg-Laboratoriets kemiske afdeling. Hans hovedværk synes at være en afhandling „Om Maaling og Betydning af Brintionkoncentrationen ved enzymatiske Processer“, der siges at være læst og benyttet overalt i verden.

Hvis man fra Soraner-Biografierne skulle fremdrage navne på gode sportsmænd, måtte man passe på, at de ikke kom til at fylde for meget! Der skal her kun nævnes to kvalificerede repræsentanter for henholdsvis cricket og fodboldspillet allerførste tid på skolen.

Den første cricketkamp i Sorø blev spillet 7. oktober 1866. Den hører givetvis til de første kampe, der er spillet i Danmark. Nogle hævder: Den første rent danske kamp. Interessen for det engelske spil var måske påvirket af stemningen i landet efter 1864 og desuden af engelske ingeniører, der arbejdede ved jernbaneanlæggene i Danmark og dyrkede det ædle spil i deres fritid.

Om kampen i Sorø fortæller den førømtalte industrimand *S. C. Hauberg* i Soranerbladet (IV. 9). Eleverne var blevet interesserede i spillet, men det kneb for dem at komme rigtigt i gang. De blev så instruerede af nogle kø-

benhavnske spillere, og en kamp blev arrangeret. Soranerne klarede sig godt, og Hauberg, som havde scoret flest points, fik som belønning overrakt et boldtræ, der var skænket af professor P. Plum. „Hvad jeg følte, og hvor jeg følte mig, kan jeg ikke beskrive“.

Som man ser, har Sorø spillet en betydelig rolle for kricketspillets ældste historie i Danmark, men med hensyn til fodbold er forholdet endnu mere forbavsende. Det er ligefrem kommet til Danmark via Sorø 1878.

Johannes Raahauge (S. 1879) var søn af grosserer S. A. Raahauge i Hull i England. Da han kom tilbage til Sorø efter sommerferien 1878, havde han en Rugbyfodbold med, som der blev leget og spillet med i den følgende tid. 1879 fik Københavns Boldklub fodbold på programmet, formentlig under påvirkning fra Sorø.

Historien er for nylig genfortalt i Soranerbladet (Sept. 1978) i anledning af 100-års jubilæet.

Hermed må gennemgangen af 3. bind (1822–1900) slutte, og desværre har det ikke været muligt at gennemføre en tilsvarende analyse af det først udkomne bind (1901–1960). Kun enkelte navne fra dette århundrede er sluppet med.

Til gengæld kan det vistnok mere end de andre bind tale for sig selv. Det er en opslagsbog, som gamle elever og lærere og alle med tilknytning til Sorø kan have glæde af. Måske også andre, som møder en soraner eller blot hører om en.

Det er måske også et spørgsmål, om opgaven havde kunnet gribes an på samme måde, som i de andre bind, hvis der havde været tid og plads. Det drejer sig her ikke om „historiske personer“, men om nutidsmennesker og i mange tilfælde om endnu levende.

1966 besluttede Soransk Samfund at gå i gang med arbejdet. Civilingeniør Aage Kann Rasmussen var formand og påtog sig redaktionen. Han har haft gode medhjælpere, og der har foreligget forarbejder, men han har dog selv båret langt den største del af byrden med at indsamle oplysninger til de over 4000 biografier, til familieoversigterne og til sidst til det allerede i indledningen bebudede bind 1822–1900. Arbejder, der efter en interesseret læsers bedste skøn er udført med den største omhu og nøjagtighed.

Hertil kommer så, takket være Torben Glahn, de to bind om den ældste tid. Hvis han ikke allerede i sine meget unge dage havde interesseret sig for soransk personalhistorie, ville det næppe have været muligt at indsamle de nødvendige oplysninger.

Æren for at have skaffet midler til den store udgivelse tilkommer Soransk Samfund og vistnok også i betydeligt omfang Kann Rasmussen.

Der må ligge en stor kærlighed til stedet bag den indsats, der er gjort.

EFTERSKRIFT

„Den store Sorøbog“ citeres flere steder i artiklen. Dens fuldstændige titel er: Sorø. Klosteret. Skolen. Akademiet gennem Tiderne. Skrevet af gamle Soranere. Udgivet af Soransk Samfund. I-II. Kbh. 1924–31.

I artiklen er det som regel oplyst, hvornår elever og studerende opholdt sig i Sorø. I 3. bd. dog som regel kun, hvornår de forlod stedet. S. betyder student. R. realist. „Ud“ eller „udgået“ betyder, at de har forladt skolen uden eksamen.

Bindene er i artiklen nummererede efter indholdet; ikke efter udgivelsesåret. Bd. 1: 1584–1737. Bd. 2: 1747–1800. Bd. 3: 1822–1900. Bd. 4: 1901–1960.

Agersøsundstillingen

Ekspeditionssekretær, cand. jur. Flemming Larsen gennemgår her de planer, der for ca. 100 år siden blev udarbejdet vedrørende en flådestation ved Agersøsund. Planerne, der i en årrække indgik som en betydningsfuld faktor i de overvejelser om Danmarks forsvar, man gjorde sig både i politiske og militære kredse, blev imidlertid aldrig virkeliggjort.

Navnet Agersøsundstillingen siger næppe ret mange nutidsdanskere noget, og dog dækker betegnelsen et relativt omfattende projekt, der spillede en betydelig rolle i den debat, som i sidste fjerdedel af forrige århundrede blev ført om indretningen af Danmarks forsvar.

Kort fortalt drejede projektet sig om at etablere en flådestation på Sydvestsjælland's kyst ved Agersøsund med henblik på at tilvejebringe et tilholdssted ved Storebælt for den danske flåde.

Projektet til flådestationen indgik sammen med andre projekter vedrørende forsvarsmæssige foranstaltninger i de forslag om overordentlige bevillinger til forswarets fremme, der af regeringen blev fremsat for rigsdagen i årene 1873 og 1875 samt i 1882 og 1883.

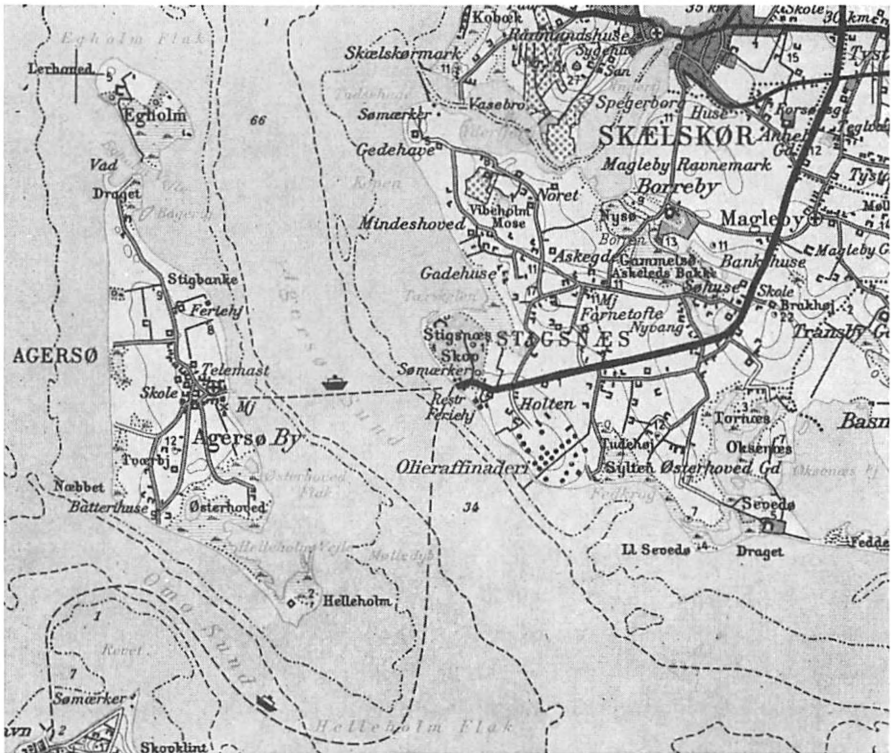
I det efterfølgende skal kun omtales de fra regeringsside fremsatte forslag om flådestationen, og ikke de af oppositionen i samme tidsrum fremsatte forslag om forsvarsmæssige foranstaltninger, hvori flådestationen indgik.

Hvad var det da for et projekt, som i så lang tid indgik i landets forsvarsplaner med efter den tids forhold betydelige beløb, og som måtte lide den kranke skæbne, at der aldrig blev taget et spadestik til dets virkeliggørelse?

Før dette nærmere belyses, skal der givet en redegørelse for de geografiske forhold på stedet, hvor flådestationen tænktes anlagt, og for de politisk-strategiske overvejelser, der lå til grund for planerne.

Agersøsund er det knap 3 km brede og meget dybe sund mellem Sjælland's sydvestkyst ved Skælskør og øerne Egholm og Agersø. Sundet begrænses mod nord af linien Egholm–Tudsehage og mod syd af linien Agersø's sydligste punkt – Stignæs.

*) Denne artikel, der tidligere har været offentliggjort i „Krigshistorisk Tidsskrift“, årgang 1978, hefte 1, gengives her med tidsskriftets og forfatterens tilladelse.

Agersøsund i vore dage, kort 1:100.000, rettet 1962, rettelser 1974, Geodætisk Institut, gengivet med instituttets tilladelse (A. 100/78). COPYRIGHT

Egholm og Agersø, der har en størrelse af henholdsvis 1 km² og 7 km², er nu forbundet med en dæmning, men var i den periode, der omhandles, kun landfaste ved lavvande.

Syd for Agersø ligger den 4,5 km² store Omø, der ved et ca. 2 km bredt ligeledes dybt sund er skilt fra Agersø.

Syd for Omø strækker der sig en række grunde, heriblandt Stålgrundene over mod Lollands nordkyst. Der findes sejlbare løb mellem Omø og Lolland, men navigering i disse blev anset for at være forbundet med betydelig risiko for større skibe.

En i Agersøsund stationeret flådeafdeling ville råde over 3 udfaldsmuligheder; 2 til Storebælt henholdsvis nordud gennem Agersøsund og vestud gennem Omøsund og 1 ind i Smålandshavet gennem Agersøsunds sydlige udløb.

Da det i alle 3 tilfælde drejede sig om ret smalle sunde, regnede man med, at de relativt let kunne spærres med kystartilleri og/eller minespær-

ringer mod indtrængen af fjendtlige flådestyrker. Hertil kom, at de fra øerne langt ud i Storebælt udgående rev ville vanskeliggøre beskydning fra søen mod skibe, der opholdt sig i Agersøsund.

Når planerne om flådestationen ved Agersøsund i perioder kom til at indtage en fremtrædende stilling i den standende forsvarsdebat skyldtes det, at planerne i 1870'erne og et stykke ind i firserne indgik som et element i den ene af de to strategiopfattelser, som i denne periode var de fremherskende i Danmark.

Af de nævnte strategiopfattelser lagde den ene hovedvægten på forsvaret af Sjælland og gik med henblik herpå blandt andet ind for anlæg af kystbatterier på steder, der var udsatte for landgang; i denne forbindelse havde man specielt opmærksomheden henvendt på østkysten syd for København og vestkysten syd for Korsør.

En flådestation i Agersøsund blev betragtet som et vigtigt led i forsvaret af Sjælland, idet flådestationen ville muliggøre stationering af en eskadre i Storebælt, der dels kunne gribe ind og støtte kystforsvaret i tilfælde af fjendtlige landgangsforsøg på Sjællands vestkyst, dels kunne sikre den betydningsfulde forbindelse mellem Fyn og Sjælland således, at overførsel af tropper til Sjælland fra Jylland-Fyn kunne finde sted. En forudsætning for planerne om flådestationen var, at flåden blev udvidet til en sådan størrelse, at den kunne opdeles i 2 eskadrer, stationeret henholdsvis i København og Agersøsund.

Heroverfor stod den strategiopfattelse, der ville koncentrere forsvaret om København, det sted, hvor man regnede med, at den afgørende kamp under alle omstændigheder ville finde sted, såfremt Danmark skulle blive inddraget i en krig. Tilhængerne af denne opfattelse gik ind for en stærk befæstning af København både mod land- og søsiden med henblik på at føre et henholdende forsvar af byen, indtil man eventuelt kunne få hjælp udefra. Det blev i denne forbindelse gjort gældende, at det næppe ville være muligt at udvikle Sjællands kystforsvar til en sådan styrke, at man kunne forhindre en stormagt, der havde herredømmet i de danske farvande, i at landsætte betydelige styrker på Sjælland og i løbet af få dage føre disse frem til København.

Denne opfattelse tillagde ikke etableringen af en flådestation i Agersøsund synderlig værdi.

Den af forsvarskommissionen af 1872 afgivne betænkning og de af regeringen i januar 1873, januar 1875 og december 1875 fremsatte forslag om

overordentlige bevillinger til forsvarets fremme var alle klare udtryk for den strategiopfattelse, der gik ind for Sjællands forsvar og de indeholdt alle forslag om anlæg af en flådestation ved Agersøsund.

Den politiske udvikling efter 1876 fik imidlertid den opfattelse, der foretrak at koncentrere forsvaret om et stærkt befæstet København, til at blive den udslagsgivende og Agersøsundprojektet forsvandt derfor ud af bevillingsforslagene, indtil det på ny i årene 1882 og 1883 dukker op på forslagene om overordentlige bevillinger til forsvarets fremme.

Efter 1883 ses flådestationen ikke at indgå i noget for rigsdagen forelagt forslag om bevillinger til forsvaret.

Det skal dog nævnes, at fra slutningen af 1880'erne blev der – særlig fra sømilitært hold – ført en energisk kampagne, såvel i dagspressen som i pjecer, for at tage spørgsmålet om anlæg af flådestationen op til fornyet overvejelse.

På dette tidspunkt var det imidlertid under indtryk af den rådende storpolitiske spænding hævdelser af Danmarks neutralitet, der var afgørende for forkæmperne for Agersøsundstillingen, idet man henviste til, at Danmark under et stormagtopgør, som følge af sin beliggenhed ved gennemsejlingsfarvandene til Østersøen, let kunne blive udsat for krænkelser af sin neutralitet, specielt ved Storebælt.

Der blev i denne forbindelse henvist til, at såvel vestmagterne som Rusland og Tyskland under et stormagtsopgør kunne komme i en situation, hvor det måtte anses magtpåliggende for et af de pågældende lande at etablere en spærring af Storebælt med miner, evt. kombineret med anlæg af batterier på den fynske og sjællandske kyst med henblik på at forsvare mine-spærringen mod rydning. Den bedste måde at imødegå denne risiko for krænkelser af Danmarks neutralitet ville være at opbygge et så stærkt dansk forsvar som muligt ved Storebælt, specielt på Sjællands kyst, at en krigsførende magt, der omgikkes med planer om at spærre bæltet, måtte vurdere situationen således, at indsatsen ved at gennemtvinge en spærring ville blive for stor i forhold til de fordele, en spærring af bæltet i øvrigt måtte frembyde.

Et af midlerne til at opbygge en styrkeposition ved Storebælt skulle være anlægget af flådestationen i Agersøsund.

Betænkningen fra den i 1898 nedsatte kommission til undersøgelse af hvilke befæstningsanlæg kystforsvaret krævede, gik imidlertid ikke ind for flådestationen. En afgørende omstændighed herved var, at den tyske flåde

nu var udviklet til en sådan størrelse, at planerne om at opdele den danske flåde i 2 eskadrer måtte lades ude af betragtning.

Denne kommissionsbetænkning markerer den endelige afslutning på planerne om flådestationen.

En gennemgang af de lovforslag, der i tidens løb blev fremsat vedrørende etableringen af flådestationen viser, at følgende hovedbestanddele i varierende udformning indgik i alle forslagene:

1. kystbatterier,
2. undersøiske stendæmninger,
3. miner til at spærre sejløbene med tilhørende udlægningsmateriel,
4. anlægsbroer, magasin- og værkstedsbygninger m.v.

Forsvarskommissionens betænkning af 1872

Tanken om en flådestation i Agersøsund ses første gang at være fremsat i den af forsvarskommissionen af 1872 afgivne betænkning, i hvilken man pegede på Agersøsund som et gunstigt sted for indretning af en stærk flådestation.

I betænkningen gives en nærmere redegørelse for, hvorledes man tænkte sig flådestationen indrettet. Man regnede med, at der måtte tilvejebringes 2 afspærringslinier, den ene i Agersøunds nordlige del mellem Tudsehage og Egholm og den anden i dets sydlige del mellem Stignæs og Agersø.

Disse afspærringslinier skulle på sundets lavvandede dele udgøres af undersøiske stendæmninger bestående af tømmerkister fyldt med sten med den øverste kant ca. 1 m under vandspejlet, hvorved sejløbet nordfra indskrænkedes til 650 m's bredde og sydfra til 875 m's bredde. Begge sejløb skulle dernæst spærres for fjenden ved minebælter, der skulle kunne bestryges fra to batterier beliggende på den sjællandske kyst ved Tudsehage og Stignæs. Batterierne foresloges bestykket med hver 4 panserbrydende kanoner og mindst samme antal lettere kanoner.

Kommissionen bemærkede, at såfremt man ville sikre flådestationen i tilfælde, hvor fjenden havde sat sig fast på Sjælland, måtte der yderligere foretages beskyttelse af stationen mod landsiden.

Udgifterne til anlægget og dets sikring mod søsiden blev anslået til at andrage mellem 1.310.000 kr. og 2.240.000 kr. afhængigt af, i hvilket omfang man ville udbygge flådestationen, herunder om man ville opføre 2 kystbatterier som lukkede, „stormfrie“ forter, eller som åbne batterier, hvor stort antal miner man ville lade indgå i minespærringerne o.s.v.

I en af ingeniørkorpset i skrivelse af 16. november 1872 udarbejdet rede-

gørelse vedrørende det af forsvarskommissionen fremsatte forslag foreslås de 2 forter udrustet med en bestykning på hver 4 stk. 29 cm kanoner og 6 stk. 4 pundige kanoner, de førstnævnte bestemte til at bestryge farvandet og af de sidstnævnte 2 stk. til at anvende dels mod land, dels mod mindre fartøjer, der måtte gøre forsøg på at opfiske minerne eller overskære lednings-trådene til disse, medens de resterende 4 kanoner kunne anvendes mod land.

Vedrørende forternes konstruktion blev det foreslået, at disse indrettedes således, at værkerne indre optoges af en tæt om skytspladserne sluttende stor glacisformet jordmasse, i hvis midte der fandtes en lysgård, om hvilken der forneden var grupperet skudsikre rum med poterner til skytspladserne. Stormfriheden foresloges opnået ved at opføre en 4,5 m høj fritstående mur i graven, flankeret fra kaponierer. Værkerne skulle være 5-kantede med det svære skyts i drejeaffutager.

Besætningen blev for hvert fort beregnet til at andrage 5 officerer, 12 underofficerer og 206 menige.

Udgiften til anlæg af de 2 forter blev anslået til 700.000 kr. og til deres bestykning 520.000 kr.

I ingeniørkorpsets redegørelse blev det endvidere påpeget, at minelinien i det nordlige sejlløb var beliggende så langt fra de 2 projekterede forter, at artilleriforsvaret af denne minelinie ville blive for svagt, hvorfor man foreslog anlagt et stormfrit fort på Egholm med 5 kanoner, ligesom man foreslog anlagt 2 batterier på Agersø for at forhindre landgang på denne ø.

For så vidt angår flådestationens forsvar mod land, påpegede ingeniørkorpset behovet for anlæg af et større fort ved Farnetofte 1½ km inde i landet til støtte for kystforterne ved Tudsehage og Stignæs.

Vedrørende minespæringerne blev det foreslået, at minerne blev udlagt i 2 à 3 rækker med 130–160 m mellemrum og 60–90 m fra hinanden i hver række. Udgiften til minespæringerne blev anslået til 360.000 kr., heri inkluderet bl.a. opførelse af en magasinbygning med udskibningsbro, kaserne for en vagtstyrke på 13 mand samt udlægningsmateriel, herunder 1 dampfartøj og 3 kabelbåde.

I. Det i januar 1873 fremsatte forslag

I det af regeringen i januar 1873 for rigsdagen fremsatte forslag om bevillinger til forsvaret indgik et beløb på 2.000.000 til flådestationen i Agersø-sund. I en i forbindelse hermed af krigs- og marineministeren til finansudvalget afgivet redegørelse oplystes det, at den foreslåede bevilling til flådestationen ville blive anvendt således:

1. Stendæmninger i det nordlige og sydlige indløb til Agersøund	420.000 kr.
2. Minespæringer sammesteds med tilhørende udlæg- ningsmateriel og bygninger	360.000 kr.
3. Anlæg af 2 forter ved Tudsehage og Stignæs	700.000 kr.
4. Bestykning af forterne	520.000 kr.
	I alt 2.000.000 kr.

Det oplystes, at hvert af forternes bestykning ville bestå af 4 stk. 29 cm kanoner og 6 stk. 4 pundige kanoner.

Som det vil ses, blev det af forsvarskommissionen i 1872 udarbejdede forslag fremsat stort set uændret som lovforslag og uden de af ingeniørkorpset foreslåede værker på Egholm og Agersø.

Bevillingen forudsattes anvendt med 1.000.000 kr. i 1879–80 og 1.000.000 kr. i 1880–81.

Bevillingsforslaget blev af folketinget henvist til finansudvalget, hvor det blev standset.

II. *Det i januar 1875 fremsatte forslag*

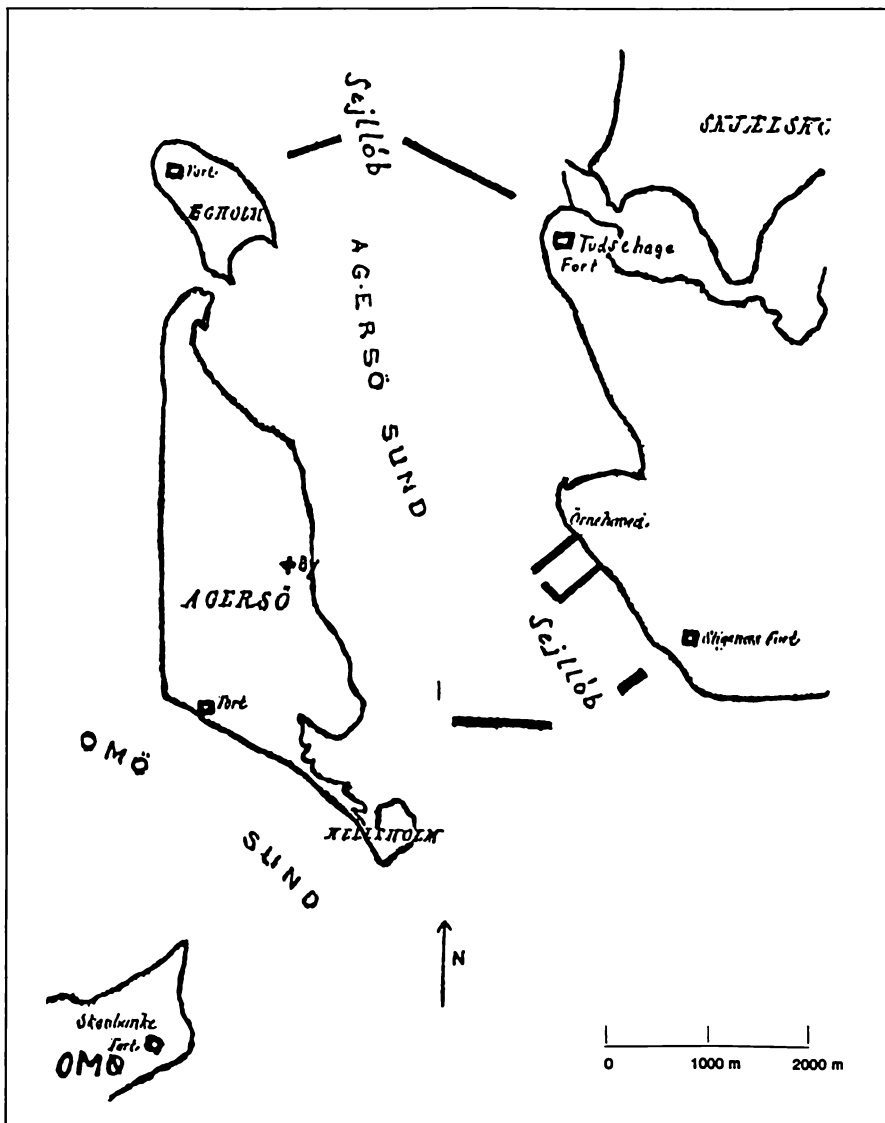
Sagen lå herefter stille, indtil regeringen i januar 1875 på ny fremsatte forslag om etablering af flådestationen, denne gang i betydelig udvidet skikkelse og med en forhøjelse af den samlede udgift til 5.000.000 kr.

Ifølge forslaget ville det for at sikre flådestationen mod virksom beskydning fra søen være nødvendigt, udover de 2 tidligere foreslåede forter ved Stignæs og Tudsehage at anlægge yderligere 3 lukkede, stormfrie forter, heraf 1 på Egholm, 1 på Agersø's sydvestpynt og 1 på Omø, alle med panserbrydende og mindre skyts.

De 5 forter påregnedes armeret som følger:

Egholm	6 stk. 29 cm kanoner og 3 mindre
Agersø	4 stk. 29 cm kanoner og 3 mindre
Omø	6 stk. mindre kanoner
Stignæs	2 stk. 29 cm kanoner og 3 mindre
Tudsehage	4 stk. 29 cm kanoner og 3 mindre

Forterne skulle have en besætning på 250 infanterister og 250 artillerister. Endvidere skulle 200 infanterister og 50 artillerister placeres på Agersø med henblik på at forhindre landgangsforsøg.

Forter, havnemoler og spærredæmninger i Agersøsund ifølge det i januar 1875 fremsatte forslag om anlæg af flådestationen

For fuldstændighedens skyld skal tilføjes, at i en af chefen for generalstaben, general Stjernholm, den 15. september 1874 til krigsministeriet afgivet erklæring over planerne blev der, med henblik på yderligere dækning af flådestationen mod beskydning sydfra, foreslået truffet foranstaltninger til udlægning på Helleholms flak af et „flydende fort“ af samme type, som

de der overvejedes anskaffet til Københavns søbefæstning. Dette forslag blev dog ikke taget til følge.

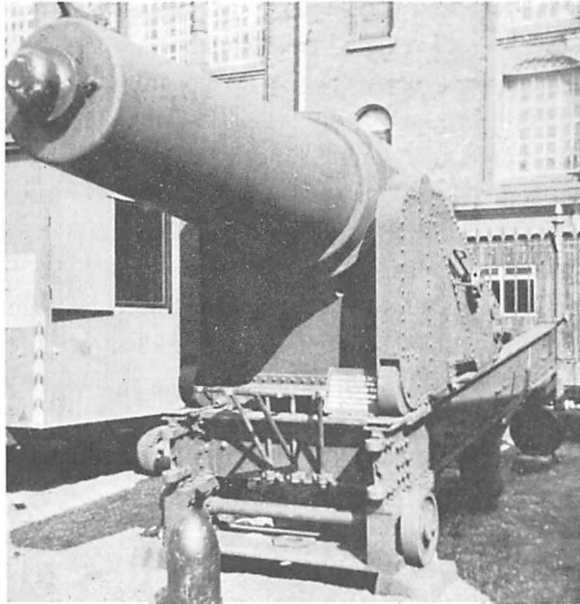
De i forslaget fra 1873 foreslåede stendæmninger i sundets nordlige og sydlige udløb fandtes også i forslaget af januar 1875, der imidlertid for at forebygge landsætning af fjendtlige tropper på Egholm og Agersø som noget nyt foreslog opførelse af en undersøisk stendæmning på det lavvandede område med ca. 2 m's vanddybde, der strækker sig ca. 125 m ud i Storebælt fra de nævnte 2 øers vestkyst. Man regnede med, at denne stendæmning skulle placeres 125 m fra kysten og udgå fra Egholms østside, fortsætte langs Egholms og Agersøs vestkyst og ende ved et punkt på Agersøs østkyst. Dæmningen ville få en længde af 12,5 km og skulle have en højde af 1,5 m over havbunden, d.v.s. øverste kant ca. $\frac{1}{2}$ m under vandspejlet. Man regnede med, at en sådan hindring ikke uden særlige angrebsforanstaltninger kunne overskrides af bemandede både, hvortil kom, at en eventuel angriber, efter at have overskredet dæmningen, ville finde en ny hindring i et ca. 125 m bredt vandareal, før landgang på kysten kunne foretages.

Endvidere blev det som noget nyt foreslået at anlægge en anløbsbro, hvor skibene kunne fylde kul, ligesom det for at beskytte skibene mod den stærke strøm i sundet og mod isdrift blev foreslået at opføre 2 lave moler bygget således, at de senere kunne indgå i et større havneanlæg, hvis et sådant skulle blive nødvendigt. Herudover foresloges opført enkelte magasinbygninger og værksteder.

Udgifterne til de nævnte anlæg blev anslået til følgende beløb:

1. 5 lukkede, stormfrie forter	2.200.000 kr.
2. Bestykning af disse forter	1.131.000 kr.
3. Stendæmninger	670.000 kr.
4. Miner med udlægningsmateriel	360.000 kr.
5. Reparationsværksted, forskellige bygninger og magasiner	203.000 kr.
6. Beskyttet leje for enkelte skibe og anlægsbro	327.000 kr.
7. Forberedende arbejder og uforudsete udgifter	109.000 kr.
	<hr/>
	I alt 5.000.000 kr.

For så vidt angår flådestationens forsvar mod landsiden var der ikke i forslaget afsat midler hertil, men det udtaltes, at såfremt man senere skulle ønske at sikre stationen ved en befæstning mod landsiden, var de naturlige forhold gunstige ved Stignæshalvøen, der ved korte gennemskæringer mellem Skælskør fjord og Basnæs nor kunne omgives af et oversvømmet terræn og

29 cm (11 tommer) riflet forladekanon. Støbt 1868. Stod på Trekroner fra 1869 til 1898. Samlet vægt 37 tons. Største skudvidde 7000 m

våd grav med enceinte, foran hvilken der kunne anlægges 2 mindre forter (1 nord for Skælskør fjord og 1 syd for Borreby). Den samlede udgift til forsvaret mod landsiden blev anslået til 1,5 millioner kr.

Forslaget om bevilling af 5.000.000 kr. til flådestationen blev sammen med andre befæstningsforslag og forslag om udvidelse af flåden vedtaget i folketinget i april 1875 og videresendt til landstinget, hvor det blev standset.

III. Det i december 1875 fremsatte forslag

I den følgende rigsdagssamling blev der imidlertid gjort endnu et forsøg på at få bevilget midler til flådestationen, idet et af regeringen i december 1875 fremsat forslag til lov om bevillinger til forsvaret indeholdt forslag om etablering af flådestationen, til en samlet udgift af 6.591.000 kr. i fuld udbygget stand.

Man søgte dog kun bevilget 4.242.000 kr. i den kommende 5 års periode til bl.a. opførelse af forterne på Egholm og Stignæs, idet man forudsatte, at loven efter udgangen af 5 års perioden blev suppleret med en ny lov, der omfattede de resterende arbejder.

Ifølge forslaget i dets fuldstændige skikkelse skulle de i det foregående

forslag nævnte kystforter ved Tudsehage og Stignæs samt på Egholm og Agersøs sydvestpynt suppleres med et fort med 4 stk. 15 cm's kanoner på Agersø umiddelbart nord for Agersø by med henblik på at afværge landgangsforseg. Det tidligere foreslåede fort på Omø var udgået, da man regnede med, at et batteri, der kunne hindre landgang på denne ø, hurtigt kunne anlægges som feltværk. Det samme gjaldt en eventuel befæstning mod landsiden, hvis forholdene skulle gøre en sikring mod overrumpling fra land nødvendig.

Bortset fra at fortet på Omø var udgået, at fortet ved Agersø var kommet til, samt at de foreslåede stendæmninger rundt om Egholm og Agersø til værn mod landgang var udgået, svarede forslaget i hovedtrækkene til det i januar 1875 fremsatte.

Udgifterne til flådestationen i fuldt udbygget stand blev i lovforslaget anslået til følgende beløb:

Anlæg af 5 forter	2.450.000 kr.
Bestykning af disse	2.701.500 kr.
Miner	360.000 kr.
Stendæmninger i Agersøsund, beskyttet leje med anlægsbro m.v.	1.080.000 kr.
	I alt 6.591.500 kr.

Udgiften til bestykning af forterne var steget fra 1.313.000 kr. i forslaget af januar 1875 til 2.701.500 kr., hvilket bl.a. må ses på baggrund af, at en del af den projekterede hovedarmering på kystforterne var ændret fra 29 cm til 30,5 cm kanoner.

Dette forslag var det mest udgiftskrævende af de i tidens løb fremsatte forslag om etablering af flådestationen. Til sammenligning kan anføres, at udgifterne til det i årene 1891 til 1895 opførte Middelgrundsfort androg ca. 9 millioner kr.

Heller ikke dette forslag var det dog muligt at få gennemført i rigsdagen, idet det blev forkastet af folketinget, og flådestationen forsvandt herefter i en årrække ud af bevillingsforslagene vedrørende forsvaret.

IV. *De i årene 1882 og 1883 fremsatte forslag*

Projektet skulle dog komme til at optræde på bevillingsforslagene igen, idet regeringen i januar 1882 på ny fremsatte det sidste forslag fra december 1875 i stort set uforandret skikkelse dog således, at fortet på Omø nu på ny

var medtaget, medens forterne ved Tudsehage og Agersøs sydvestpynt var udgået.

Om bestykningen kan anføres, at man regnede med, at forterne ved Stignæs og på Egholm skulle udstyres hver med 4 stk. 30,5 cm kanoner og Omø fortet med 4 stk. 29 cm kanoner. I øvrigt regnede man med 15 cm og 12 cm kanoner til bestykning af fortet ved Agersø by og som sekundær armering på de øvrige forter.

Udgiften var anslået til at andrage følgende beløb:

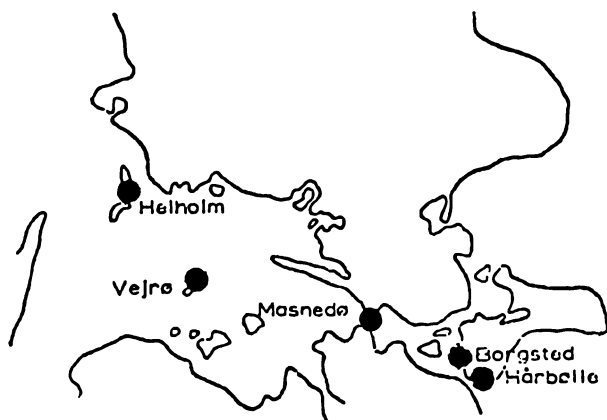
1. Anlæg af 4 forter	1.450.000 kr.
2. Bestykning af disse	1.975.000 kr.
3. Miner, stendæmninger, bygninger m.v.	1.050.000 kr.
	<hr/>
	I alt 4.475.000 kr.

Forslaget kunne dog ikke gennemføres i rigsdagen, og efter at det samme forslag i november 1882 og december 1883 på ny var blevet fremsat i rigsdagen og begge gange forkastet, blev sagen omsider henlagt, dog således, at det i senere forslag om udvidelse af flåden ved flere lejligheder blev udtalt, at tanken om en flådestation i Agersøsund ingenlunde var opgivet, men udsat til at flåden var blevet udvidet til den i flådeplanen fastsatte styrke.

Tanken om flådestationen var dog i realiteten opgivet, og som tidligere nævnt betegner den af forsvarskommissionen af 1898 afgivne betænkning det endelige punktum for planerne om en flådestation i Agersøsund.

En ting var imidlertid, at man henlagde planerne om flådestationen i Agersøsund. Tilbage stod den kendsgerning, at Storebælt som det vigtigste gennemsejlingsfarvand til Østersøen fremdeles ville spille en afgørende rolle for de strategiske overvejelser, der måtte lægges til grund for Danmarks forsvarsplaner. Det skulle da også senere vise sig, at tanken om at skabe mulighed for at basere danske flådestyrker ved Storebælt ingenlunde var forladt, idet der i forbindelse med forsvarsloven af 1909 blev bevilget 5 millioner kr. til kystbefæstningsanlæg til sikring af Sjællands kyst og til støtte for søforsvaret.

Det vigtigste led i dette befæstningssystem var opførelsen af en række forter og batterier i og ved indløbene til Smålandshavet med henblik på her at give flåden et tilholdssted, hvorfra den kunne operere i Storebælt og deltage i forsvaret mod landgangsforseg.

Med henblik herpå skulle følgende værker have været anlagt:

Et fort på Masnedø

Ved Grønsund

Et batteri ved Borgsted på Møn

Et batteri ved Hårbølle på Møn

Ved Storebælt

Et fort på Vejro

Et batteri på Helleholm på sydsiden af Agersø

Fortet på Masnedø og de 2 batterier ved Grønsund blev opført og taget i brug i årene 1914–15, men den uheldige skæbne, der syntes at hvile over alle planer om befæstningsanlæg ved Storebælt, skulle ej heller denne gang fornægte sig. Vejro fortet og Helleholm batteriets opførelse var blevet udsat som de sidste i rækken, og før man nåede at få påbegyndt arbejdet på disse værker, havde pris- og lønstigningerne på de allerede igangsatte arbejder på de øvrige værker opslugt den resterende del af den afsatte bevilling, således at opførelsen af såvel Vejro fortet som Helleholm batteriet måtte opgives, selv om midlerne til deres opførelse var bevilget ved lov.

I årene mellem de 2 verdenskrige indgik spørgsmålet om basering af danske flådestyrker ved Storebælt ikke i overvejelserne vedrørende indretningen af forsvaret, men efter afslutningen af 2. verdenskrig har Sovjetunionens dominerende magtstilling i Østersøområdet og Danmarks tilslutning til NATO bevirket, at de danske stræder har fået forøget betydning som gennemsejlingsforvande.

På denne baggrund skal det ses, at man, næsten 90 år efter den første

fremførelse af forslaget om en befæstet flådestation ved Storebælt og under totalt ændrede udenrigspolitiske og militærtekniske forudsætninger, i årene 1957–60 gennemførte anlægget af en flådestation ved Storebælt, ganske vist ikke i Agersø Sund men i Korsør.

Flemming Larsen.

NOTER

Beløbsangivelser i forslaget af januar 1873 og i det forudgående til grund for forslaget udarbejdede materiale blev anført i rigsdaler. Af hensyn til sammenligneligheden med de i senere forslag angivne beløb er her foretaget omsætning af beløbene til kroner i forholdet 1–2 i overensstemmelse med de i møntloven af 1873 angivne regler. Ligeledes er der af hensyn til sammenligneligheden med de i de senere forslag om artilleriet givne oplysninger foretaget omsætning fra tommer til cm vedrørende det svære skyts, således 11 tommer = 29 cm.

KILDER OG LITTERATUR

I *Utrykte kilder*

Rigsarkivet.

Marineministeriets aflevering 1914, pk. 31.

Krigsministeriets arkivalier.

4 kt. Befæstningssager 1872–77; 4–120.

Marinens kortsamling.

II *Trykte kilder*

Rigsdagstidende 1872–73, 1874–75, 1875–76, 1881–82, 1882–83 og 1883–84, Tillæg A.

III *Litteratur*

W. Dinesen: Danmarks forsvar.

Hæren, flåden, Københavns befæstning I og II, København 1879 og 1881.

En søofficer: Agersø Sund; København 1890.

J. Nyholm: En flådestation ved Agersø Sund. København 1891.

W. Hovgård: Store Bælts forsvar. København 1893.

W. Hovgård: Agersøstillingen. København 1893.

Jens Johansen: De militære strategiske overvejelser angående Danmarks forsvar i tiden 1864–1922 (Det krigsvidenskabelige selskab 1871–31. oktober–1946 pp 13–60) 1946.

A. N. Hvidt: De sjællandske kystbefæstningsanlæg under to verdenskrige.

Krigshistorisk tidsskrift 1966 nr. 1 pp 2–28.

H. C. Bjerg: Debatten om Danmarks strategiproblemer 1872–76, Jyske Samlinger, ny række X 1–1972.

Ekspeditionssekretær Flemming Larsen har i „Marinehistorisk Tidsskrift“ 1976 nr. 3, side 57–76 givet en oversigt over udviklingen af *Københavns søbefæstning* i tidsrummet fra 1871 og til den i medfør af forsvarsloven af 1909 foretagne udbygning af søbefæstningen, set i belysning af de i perioden gældende opfattelser af dansk udenrigs- og forsvarspolitik.

Arkæologiske undersøgelser ved Korsør

Af Svend Nielsen

I forbindelse med planerne om bygning af en storebæltsbro blev det mellem Statsbroen Storebælt og Fredningsstyrelsens Fortidsmindeforvaltning aftalt, at der forud for anlægsarbejdernes begyndelse skulle foretages rekognosceringer, d.v.s. eftersøgning af fortidsminder i de berørte områder, således at man kunne få et overblik over, hvad der eventuelt fandtes af ikke-kendte fortidsminder. Videre aftaltes det, at der i fornødent omfang skulle foretages arkæologiske udgravninger. På denne måde ønskede man at sikre sig mod, at der under selve anlægsarbejderne fremkom fund, der kunne sinke disse arbejders udførelse¹).

Fig. 1. Udsigt fra den vestligste del af stenalderfjorden. I mellemgrunden ses den gamle havbund som en helt jævn flade. I baggrunden har havet i sin tid stået ved foden af bakkerne

Nu kan en sådan forudgående gennemgang af et givet område ikke afsløre alt af interesse for arkæologerne, men mange problemer kan nå at blive afklaret, f.eks. gennem mindre prøvegravninger, og denne procedure med forudgående undersøgelser bliver da også anvendt i stigende omfang f.eks. i forbindelse med motorvejsprojekter og (kommunale) lokalplaner.

I det foreliggende tilfælde drejede det sig således om arkæologiske forundersøgelser på Fyns- og Sjællandssiden samt Sprogø, hvortil kommer de marinarkæologiske undersøgelser i selve bæltet. Imidlertid var det kun ar-

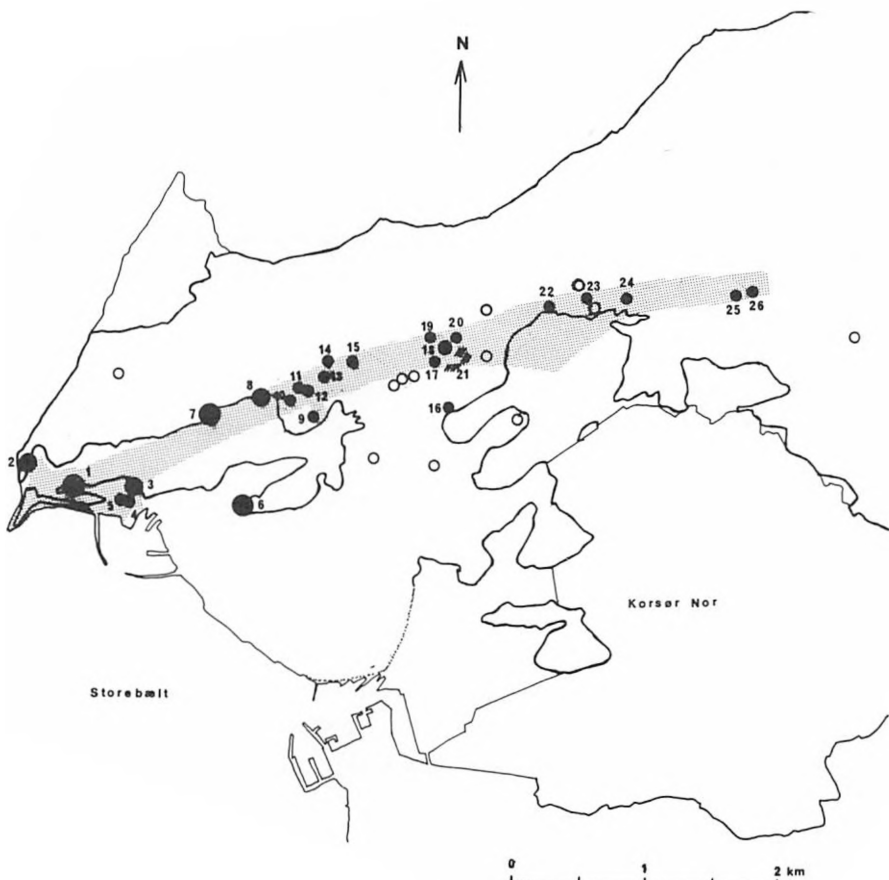

Fig. 2. Oversigtskort over det undersøgte område; mørk raster er det undersøgte område. Kraftig streg er kystens forløb i yngre stenalder, mens tynd streg viser nutidig kystlinie. – Moderne indgreb har hindret indtegnning af fuldstændige koter. Sorte punkter er nufundne lokaliteter, åbne ringe er kendte, fredede fortidsminder, især dysser. De store, sorte punkter mod vest er ertebøllebopladser ved den gamle strandbred ved 1 m-koten. Tegning Jens Bekmose

bejdet på Sjællandssiden, der nåede at komme i gang i en større målestok, inden det blev besluttet, at broen alligevel ikke skulle bygges, og det er dette arbejde på Sjællandssiden, der skal berettes om i det følgende. Inden det sker, vil det være på sin plads at give en kort oversigt over forholdene i de berørte områder.

Broen „lander“ nord for Halsskov færgehavn, og herfra anlægges en motorvej, der løber mod øst, indtil den møder den nuværende motorvej umiddelbart øst for Svenstrup. Denne nye motorvejsstrækning ville således få en længde på omkring 6 km og ville kræve indgreb i bredden, der svingede mellem ca. 200 og ca. 400 m, eller helt korrekt: det var, hvad Fortidsmindeforvaltningens arkæologer blev bedt om at undersøge. Inden dette skete, blev også, som sædvanligt, Fortidsmindeforvaltningens fredningskartotek og Nationalmuseets sognebeskrivelse gennemgået, således at der kunne opnås klarhed over, hvad der fandtes af arkæologiske interesser i området. Herved blev det konstateret, at tre fredede megalitanlæg (stendysser) ville blive berørt, men tilsyneladende ikke andet. At netop tre dysser ville komme i farezonen, var egentlig ikke så forbavsende, idet vi befinder os i en af Sjællands mere markante dyssetidsbygder²).

Geologisk var det et ret særpræget landskab, som anlægsarbejderne ville berøre. Mod vest består det af gammel havbund, se fig. 1, mens der længere mod øst er et smukt morænelandskab, dels atter gammel havbund. At det drejer sig om gammel havbund, ses let, når man befinder sig i området, der er helt fladt, og hvor der til stadighed opløjes store mængder af strandskaller. Under pløjelaget findes der flere meter tykke gytje- og tørvelag, der er aflejret, inden der blev bygget en dæmning helt i vest ud til Storebælt. Fandtes dæmningen ikke, ville der selv i dag være en større, fladvandet fjord, og et blik på kortet med dets koter viser, at denne fjord ville være noget over en meter dyb sine steder. Skal man beregne fjordens størrelse og vanddybde i stenalderen, hvilket er mere interessant set fra et arkæologisk synspunkt, bør det huskes, at vandet da har stået omkring en meter højere end i nutiden³), samt at der er sket en betydelig aflejring af tørv og gytje i tidens løb, således at fjorden i stenalderen vel har været omkring 4 meter dyb sine steder.

I det følgende skal gennemgås, hvad der blev fundet ved undersøgelserne, der foregik på den måde, at markerne blev afvandret frem og tilbage, hvor man bevægede sig i baner på 5–10 m. Særlig opmærksomhed blev vist den gamle strandbred, der i dag ligger omkring 1 m over dansk normal nul; det viste sig nemlig hurtigt, at her var ganske mange stenalderbopladsler. Dette

Fig. 3. Billede fra øst mod fundsted 1 ved den bevoksede skrænt. – Det bølgende korn kan her passende illudere som hav

eftersøgningsarbejdet foregik dels om efteråret, dels om foråret, hvor især nypløjede marker gav gode fund. Det må dog siges, at de opsamlede oldsager egentlig ikke er repræsentative, bl.a. fordi vi kun medtog de mere karakteristiske stykker for lettere at nå frem til en vurdering af, hvor en eventuel prøvegravning skulle foretages. Især med hensyn til afslag, dårlige flækker, blokke, skiver og ildskørnet flint blev kun en lille del af de ganske betydelige forekomster medtaget⁴).

Det første, mere lovende fundsted har på oversigtskortet på fig. 2 fået

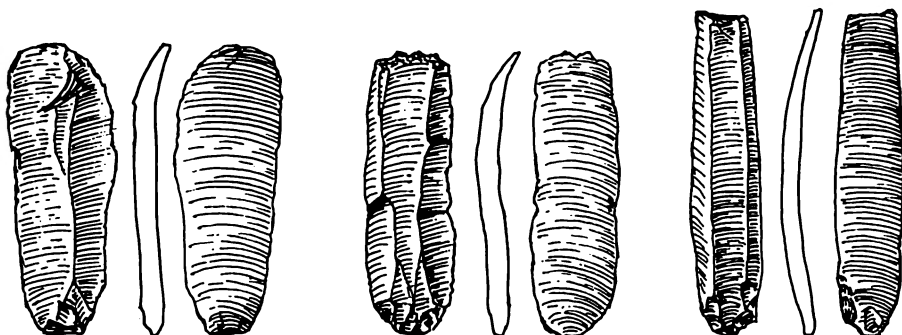

Fig. 4. Eksempler på flækkeindustri fra fundsted 2. Tegning H. Ørsnes

nr. 1, eftersom det blev det først undersøgte sted, se fig. 3. Stedet ligger i den vestlige del af stenalderfjorden ved en skrænt, der engang som en pynt har raget op ved en strandbred. Her fandtes ved rekognosceringen i 1976 bearbejdet flint, bl.a. et kærnebor og et fragment af en fladehugget flint-segl. I sommeren 1977 blev der med maskine gravet adskillige søgegrøfter; disse og søgegrøfter, der vil blive omtalt i det følgende, blev alle lagt fra „stenalderstrandbredden“ med dens fund af bearbejdet flint og ud i de tykke tørve- og gytjelag, hvor der en gang havde været vand. Hensigten var at finde „udsmidslag“, altså lag indeholdende diverse genstande, som i stenalderen var kastet ud i vandet. Dette lykkedes kun i ringe grad, idet der blot fandtes enkelte flinteafslag og svage trækulspor; dybt i de tykke tørve- og gytjelag fandtes der i stedet adskillige store træstammer, sandsynligvis drivtømmer, der kan være fra stenalderen.

Det næste sted, hvor der blev foretaget prøvegravning, er fundsted nr. 2 i den nordvestlige del af undersøgelsesområdet. Også denne stenalderboplads ligger, hvor havet nåede op til i stenalderen, nemlig 1 m-kurven. Også her gravedes søgegrøfter i håb om at finde udsmidslag, men det lykkedes blot at finde enkelte afslag og en pæn, lang flækkestikkel. Der blev også her konstateret svært drivtømmer indlejret dybt i de tykke tørve- og gytjelag. Hvad der i øvrigt stammer fra denne lokalitet er fra overfladeopsamlinger: 1 kærneøkse, 5 skiveskrabere, flækker, blokke og afslag.

Fundsted nr. 3's beliggenhed svarer til de to foregående, idet denne boplads også ligger ved gammel strandbred, hvor der ved opsamling blev gjort betydelige fund af bearbejdet flint. Der blev derfor i sommeren og efteråret 1978 foretaget mindre prøvegravninger her for at finde eventuelle udsmidslag. I de tykke tørve- og gytjelag sås imidlertid blot enkelte stykker bearbejdet flint; et kronhjortegevir fandtes også dybt i gytjen i en søgegrøft, men ifølge Knud Rosenlund fra Zoologisk Museum drejer det sig om et naturligt afkastet stykke uden bearbejdningsspor. Det bør her nævnes, at Charlie Christensen fra Nationalmuseets naturvidenskabelige afdeling ved et besøg havde lejlighed til at danne sig et indtryk af tørve- og gytjelagenes karakter i en af søgegrøfterne. I øvrigt er fundene her fra fundsted 3 overfladeopsamlinger: flækkeblokke, slagsten af flint, ganske mange pæne skiveskrabere af flint samt diverse flækker og flækkeredskaber, hvortil kommer afslag m.v. Desuden fandtes en tværpil og et par skiveøkser.

Endelig fandtes der en knusesten, der kan være fra jernalderen, ligesom der blev iagttaget en del ildskørnede sten, og måske er der bopladsrester i området ud over, hvad der stammer fra stenalderen.

Fundsted nr. 4 repræsenterer resterne af en stenalderboplads, idet der herfra kommer bearbejdet flint samt lidt trækul; sidstnævnte stammer fra et prøvehul og lå dybt i muldlaget. Også fundsted nr. 5 er en stenalderboplads, og herfra stammer bl.a. en skiveskraber og ægfragmentet til en sleben flintøkse.

Fundsted nr. 6 ligger umiddelbart nord for billetkontoret ved Halskov færgenhavn. Det er en flad mark, hvor pløjelaget indeholder betydelige mængder af strandsand, et tegn på, at det er gammel havbund. De fleste fund af bearbejdet flint findes ved 1 km-koten, hvor flinten oven for mest er upatineret, mens flinten, der ligger lavere end 1 m-kurven er blå- eller hvidpatineret. Den hvidpatinerede flint er som bekendt et tegn på, at den har været overskyttet af havet, hvorved den får den karakteristiske, hvide overflade. Prøvegravninger blev også iværksat her, da der fandtes betydelige overfladefund af bearbejdet flint, men det blev hurtigt klart, at der ikke i dette område var tørve- og gytjelag. Overfladefundene består især af afslag og flækker, enkelte skiveskrabere, blokke, slagsten af flint, skiveøkser m.v. Der er også fundet, hvad der kan være et fragment af en „løber“ til en skubbekværn og et lerkarskår med beklaskning, to fund, der peger mod en datering til ældre jernalder.

Med de foran omtalte fund er omtalt lokaliteter, hvor der nåede at blive foretaget prøveudgravninger, mens der i det følgende udelukkende er tale

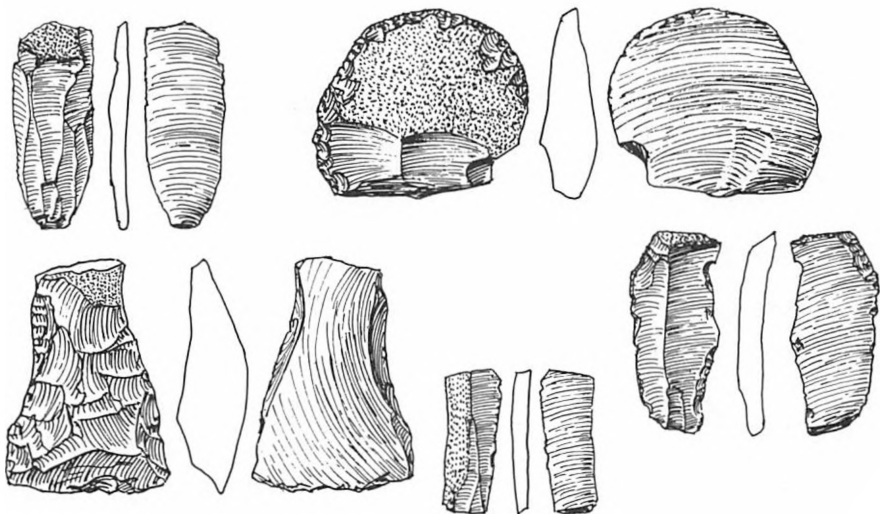

Fig. 5. Fra fundsted 3. Øverst t.h. en skiveskraber og nederst t.v. en skiveøkse; i øvrigt nogle eksempler på flækkeindustri. Tegning H. Ørsnes

om fundsteder, hvor der er foretaget opsamling/rekognoscering. Fundsted nr. 7 er en stenalderboplads, der ligger ved en skovbevokset „knold“. Her kan der opsamles betydelige mængder af hvidpatineret flint, altså flint, der har ligget i saltvand, men nu ligger nær 1 m-kurven. Det er især afslag, flækker og flækkeredskaber, der kan opsamles, men kun lidt blev medtaget, bl.a. fordi arbejdet vanskeliggjordes af bevoksning. – Fra marken øst for nr. 7 stammer den svære flækkekniv, som ses på fig. 9. Den nævnes blot en passant som et eksempel på et fund, der tilhører bronzealderen.

Fundsted nr. 8 minder med hensyn til beliggenhed stærkt om fundsted nr. 7, idet der neden for en stejl skrænt kan opsamles bearbejdet flint, der ofte er hvidpatineret; fra stedet er blot medtaget enkelte flækker, blokke og afslag.

Fundsted nr. 9 falder uden for, hvad der hidtil er omtalt, idet der måske er tale om en gravhøj. Fundsted nr. 10 er en stenalderboplads, hvorfra stammer en skiveskraber, enkelte flækker og afslag, mens fundsted nr. 11 er repræsenteret af et fragment af en fladehugget flintesegl. Fundsted nr. 12 ved et lille vandhul har givet fund af en del ildskørnede sten, hvilket kunne indicere tilstedeværelse af ildsteder eller koge/stegegruber og dermed en boplads. Fundstederne 13 og 14 er begge stenalderboplads, hvorfra bl.a. stammer en flis af en sleben økse, flinteafslag og ganske mange hånd-til-hovedstore sten. Fra fundsted nr. 15 kommer en skiveskraber, diverse stykker bearbejdet flint og afslag samt lidt trækul, men der er også fire lerkar-skår, der må være fra stenalderen, uden at en nærmere bestemmelse er mulig.

Ved fundsted nr. 16 blev der iagttaget en „ligger“ fra en kværnsten, to knusesten og nogle ildskørnede sten, hvilket tyder på tilstedeværelsen af en boplads, måske fra ældre jernalder.

Med de følgende fundsteder mærker man, at man befinder sig i et område, der er præget af fund fra begyndelsen af yngre stenalder, dyssetid.

Fig. 6. Skiveskraber og ægfragment fra sleben flintøkse fra fundsted 5.
Tegning H. Ørsnes

Fig. 7. Udsigt fra sydøst over marken, hvor fundsted 6 ligger

Ved fundsted nr. 17 sås således en svag højning i marken, hvor der kunne opsamles en del hånd- til hovedstore sten samt enkelte flinteafslag. Højningen ligger på „linie“ med de fredede dysser på højdedragene lige vest for, og det er sandsynligt, at det drejer sig om en dyssetomt, der sammen med de øvrige dysser har ligget langs en vej i stenalderen⁵). Også fundsted nr. 18 vil det være rimeligt at opfatte som en ødelagt dysse; det drejer sig om en ret sandet højning, hvor der sås mange større sten. Her fandtes ellers en brunpatineret skiveskraber, ildskørnet flint og enkelte flinteafslag. Vigtigst er dog fundet af en tydnakked økse af bjergart, hvor ægpartiet er bortsprængt og øksen er gennemboret fra bredderne ved nakken, se fig. 11. Fundsted nr. 19 er ved en stor jordfast sten, hvor der iagttoges ildskornede sten, flinteafslag og 10 lerkarskår. Det er næppe muligt at afgøre, hvilken form for anlæg, det drejer sig om. Keramikken er fra forhistorisk tid men så intetsigende, at det ikke er tilrådeligt at prøve en nærmere bestemmelse. Med fundsted 20 befinder vi os på en svag bøjning i marken, der består af en sandet, brunlig fyld, hvori sås aldannelser. På højningen lå et par større sten og lidt ildskørnet flint; det drejer sig vel atter om en ødelagt dysse. – Både ved fundsted 17, 18 og 20 kan man beundre nogle meget pæne markdiger, der er stablet af svære sten. Man tager næppe fejl, hvis man gætter på, at materialet til disse diger eller gærder til en stor grad kommer fra ødelagte stendysser.

Et af de mest interessante fundsteder er nr. 21. Det er en større stenalderboplads, der strækker sig næsten hele vejen rundt om en lille, smukt beliggende sø. Vestsiden af søen var dog svær at komme til, idet der her findes en mindre plantage. Ved søen fandtes betydelige mængder af flint, ofte patineret: blokke, skiveskrabere, afslag og ildskørnede sten. Mængden af flint var betydelig, men kun en mindre del blev medtaget. Ved søens bredder er jorden helt sort og tørveholdig, og arkæologisk virker stedet lovende med mulighed for udsnitlag i søen, ligesom naturvidenskabelige undersøgelser her må kunne foretages med udbytte. I al fald ville det være naturligt at forestille sig, at der her ved søen har været en større stenalderboplads, der har forbindelse med områdets forekomst af dysser.

Med fundsted nr. 22, en lille højning, der vel en gang har været en ø, er vi atter et øjeblik i et område, der er præget af stenalderhavet. På højningen er fundet enkelte flinteafslag, og et fragment af en hvidpatineret, fladehugget flintesegl er også herfra. Fundsted nr. 23 er efter alt at dømme en dyssetomt; den ligger mellem to fredede dysser og ses nu blot som en ganske svag højning; men en lokal beboer har oplyst, at han for mange år siden har været med til at fjerne mange store sten her. Fundsted nr. 24 er en mindre højning med store sten samt lidt bearbejdet flint – måske en ødelagt dysse.

Fundstederne 25 og 26 er bopladsrester med fund af ildskørnet flint, af-

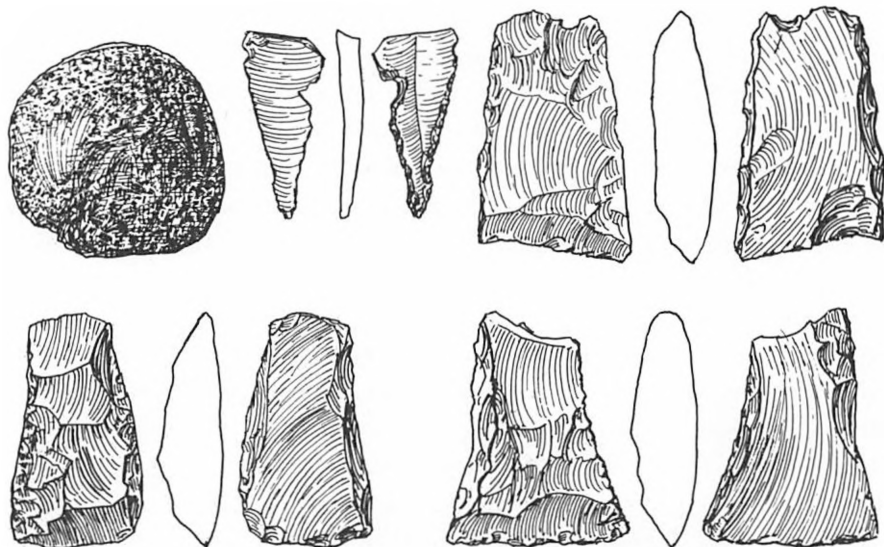

Fig. 8. Slagsten af flint, flækkebor og skiveøkser fra fundsted 6. Tegning H. Ørnsnes.

slag og enkelte andre ting; der er et enkelt stykke keramik, der kunne være fra jernalderen, men i øvrigt er fundmængden fra de to steder beskeden.

Med disse fund er vi ved „vejs ende“, og i det følgende skal der gives en kortfattet vurdering af fundstedernes alder og kulturelle tilhørsforhold. Først må det dog understreges, at materialet som helhed lider af visse svagheder, idet indsamlingen er foregået i korte perioder under tidspres, hvor endda visse marker bar afgrøder. Hertil kommer så, hvad der generelt kan siges om overfladefunds pålidelighed med hensyn til sammenblanding af fund fra forskellige kulturer, udvælgelse af bestemte typer ved indsamling o.s.v.⁶⁾ Undersøgelsen kan altså ikke videnskabeligt sammenlignes med de mere grundige, bebyggelsesarkæologiske undersøgelser, der er kommet på mode i de senere år. Pointen ved undersøgelsen her ved Korsør er imidlertid, at der på en meget stor del af områdets fundsteder ville være blevet foretaget prøvegravninger, hvis det var blevet nødvendigt.

Når alle disse forhold er nævnt, tegner der sig alligevel et vist mønster. De ældste fund tilhører Ertebøllekulturen, altså slutningen af ældre stenalder, og fundene kommer fra et marint område, en fjord, eller et sund, der fra Storebælt har skåret sig øst på ind i landet. Dette område har givet gode livsbetingelser med mulighed for jagt, fiskeri og indsamling af skaldyr⁷⁾. Til disse fundsteder kan henregnes nr. 2, 3, 6, 7 og 8 – måske også nr. 1, som alle ligger ved 1 m-kurven, altså ved den gamle strandbred. Da-

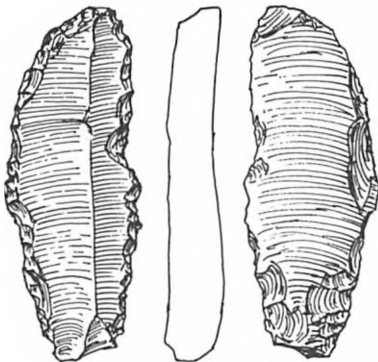

Fig. 9. Svær flækkekniv fra bronzealderen. Tegning H. Ørsnes.

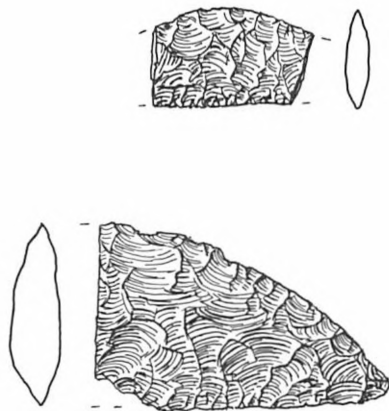

Fig. 10. Fragmenter af fladehuggede flintsegle fra henholdsvis fundsted 22 og fundsted 11. Tegning H. Ørsnes.

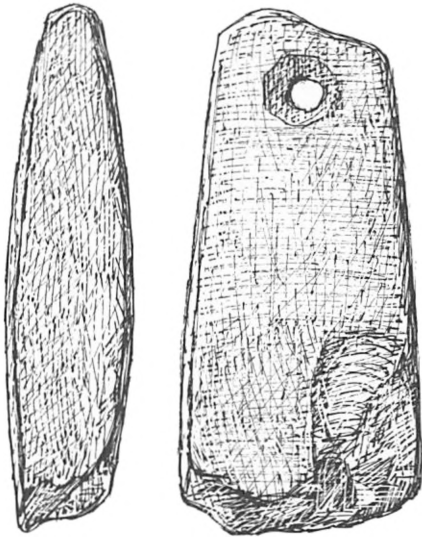

Fig. 11. Tyndnakket økse af finkornet bjergart, fundet ved fundsted nr. 18. Tegning H. Ørsnes.

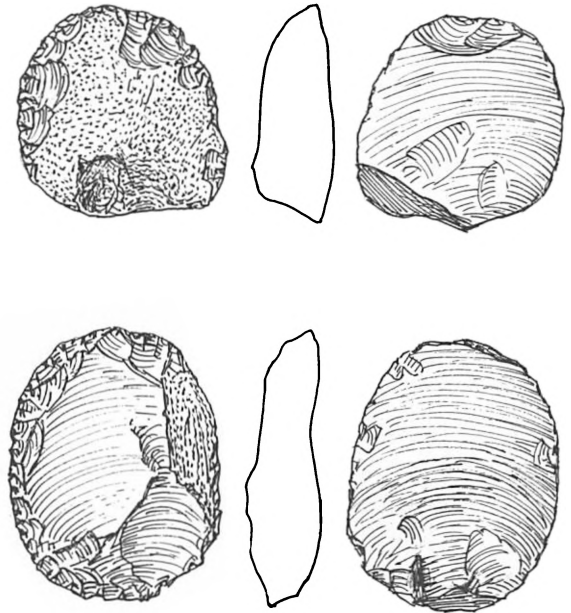

Fig. 12. Et par skiveskrabere fra fundsted nr. 21. Tegning H. Ørsnes.

teringen er sket ud fra en betydelig forekomst af flækker samt tilstedeværelsen af visse andre typer som kerne- og skiveøkser. En del skiveskrabere skaber her lidt forvirring, idet man normalt har villet henføre disse til yngre stenalder. Nyere undersøgelser har dog vist, at skiveskrabere kan indgå i den sene, sjællandske Ertebøllekulturs redskabsinventar⁸).

En anden stor gruppe udgøres af bopladserne fra yngre stenalder, hvortil hører fundstederne 4, 5, 10, 13, 14, 15, 21 og 25. Dateringen støtter sig på tilstedeværelsen af fragmenter fra slebne økser, stenalderkeramik og enkelte andre ting. – Det skal ikke nægtes, at fraværet af kerne- og skiveøkser, og at flækkerne er få og dårlige, hjælper til at nå frem til en datering.

Til yngre stenalder er også henregnet fundstederne nr. 17, 18, 20, 23 og 24, der antagelig alle er dyssetomter, eller blot rester af megalitanlæg i almindelighed.

Fra slutningen af stenalderen, evt. fra ældre bronzealder, er fundene nr. 1, 11 og 22, der er fladehuggede flinteredskaber. Med sikkerhed synes bronzealderen kun repræsenteret ved den svære flækkekniv, der ses på fig. 9.

Fundstederne nr. 6, 16 og 26 udviser sandsynligvis spor efter jernalderbebyggelse, hvor bestemmelsen skyldes nogle få lerkarskår, dels forekomsten af knusesten og en eller to kværnsten. Endelig er der så tilbage at nævne fundstederne nr. 9, 12 og 19, om hvilke der næppe lader sig sige noget nærmere.

I alt drejer det sig således om 26 lokaliteter, der ikke var registreret i Nationalmuseets sognebeskrivelse, og selv om det er interessant, at så mange nye fund kunne fremkomme i et så lille område, må det samtidig vække nogen bekymring. Man havde ellers gerne villet tro, at registreringen til sognebeskrivelsen havde været noget bedre, men i det foreliggende tilfælde må det antages, at man helt tilfældigt har ramt ned i et af de arkæologisk dårligst kendte/undersøgte områder. F.eks. synes ingen amatørarkæologer at have været aktive i området og kunnet indberette til museerne. Det må anses for mindre sandsynligt, at man andre steder i landet vil kunne finde 26 nye fundsteder på et område af samme størrelse⁹).

Generelt er der imidlertid ingen tvivl om, at der er behov for at få forbedret sognebeskrivelsen ved nye berejsninger. Dels på grund af de mange ændringer, der er sket, siden berejsningen foregik, dels på grund af de ændringer, som landskabet dagligt undergår med overførsel af jord fra land til byzone, ved vejarbejder og byggeri m.v., hvor arkæologiske værdier ustandselig går til grunde. Her kræves der en nøjagtig viden om så mange arkæologiske lokaliteter som overhovedet mulig, og her ville en revideret og forøget sognebeskrivelse have sin store betydning, idet man da ofte ville have mulighed for at undersøge fundstederne, inden jordarbejderne blev påbegyndt, når blot man vidste, at fundene var til stede.

NOTER OG HENVISNINGER:

- 1) Undersøgelsesområdet ligger i Korsør og Taarnborg sogne, Slagelse herred, Sorø amt. De arkæologiske forundersøgelser blev påbegyndt af Jens Bekmose i 1976 og fortsat i 1977 og 1978 af nærværende forfatter i samarbejde med Arne Andersen og Palle Siemen.
- 2) Jens Bekmose: Megalitgrave og megalitbygder. Antikvariske studier 1977, fig. 5 og 6.
- 3) Ellen Louise Mertz: Oversigt over de sen- og postglaciale Niveauforandringer i Danmark. D.G.U. II Rk. Nr. 41, 1924, kortbilaget.
- 4) Om overfladefunds udsagnsværdi, bl.a. i forhold til udgravede oldsager, se især Mats P. Malmer: Gropkeramiksboplatsen Jonstorp RÅ. Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien, Antikvariskt Arkiv 36, Stockholm 1969.
- 5) Dette er allerede bemærket af Vilh. la Cour: Sjællands ældste Bygder. København 1927, side 74.

- 6) Jfr. Malmer op. cit.
- 7) Af lignende biotoper på Sjælland, hvor der er foretaget arkæologiske undersøgelser i de senere år, kan nævnes området ved Vedbæk „fjord“, Erik Brinch Petersen et al.: Vedbækprojektet. Søllerødbogen 1977, side 113ff. Endvidere et område ved Villingebæk, H. Kapel: En boplads fra tidlig-atlantisk tid ved Villingebæk. Nationalmuseets Arbejdsmark 1969, side 85ff.
- 8) Erik Brinch Petersen: Ølby Lyng. Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie 1970, side 15.
- 9) – Det er måske blot et forfængeligt håb, at der ikke andre steder i landet skulle findes lige så dårligt undersøgte områder!

Skorstensfejerlærling i Ringsted 1909-1913

Nedenstående beretning er nedskrevet efter et bånd, som blev optaget på Skælskør skole i efteråret 1976, mens skorstensfejermester A. Strand fortalte nogle elever om sin læretid. Hertil kommer oplysninger, som A. Strand gav undertegnede i efteråret 1978. Endelig har A. Strand læst det hele igennem, så misforståelser er rettet. Siden sommeren 1978 har Strand boet på Skælskør plejehjem. Han var medlem af Skælskør byråd 1939-48.

Erik Nielsen.

Min far var cigarmager. I sine unge dage var han på valsen, og da traf han min moder. De holdt bryllup i Hamborg, og den 23/8 blev jeg født i Altona. 1900 flyttede vi til København.

3. oktober 1909 blev jeg konfirmeret, og jeg skulle i lære. Mine forældre ville, at jeg skulle i cigarmagerlære, men det kunne jeg ikke fordrage, og langt om længe fik jeg af min fader lov til at komme i skorstensfejerlære, men det var på den betingelse, at jeg skulle *blive* der. Havde han ikke sagt det, var jeg ikke blevet i den læreplads. Det er jeg sikker på.

Det var ikke til at få en læreplads i København, men efter en annonce i Socialdemokraten (den holdt vi ikke hjemme) kom jeg i lære i Ringsted 7. oktober 1909.

Jeg skulle bo og spise hos mester. Svenden og jeg delte værelse. Væggene i værelset var limfarvede. Der var 2 senge, 2 stole og 1 bord. Sengetøjet var rent.

Når vi fik aftensmad hjemme, fik vi den på værelset. Ellers spiste vi i kælderen, og her vaskede vi os også. Under arbejdet på landet blev vi ikke vasket fra mandag morgen til lørdag aften. Vi brugte grøn sæbe for at få snavset af. Den kan bide slemt i huden, når man har ligget 8 dage med snavset på. Det varme vand til vask fik vi fra en kobberkedel, som blev varmet op af et rør, som gik igennem den.

Lønnen var 50 øre i lomme penge hveranden søndag. Desuden skulle jeg have frit arbejdstøj og 1 sæt civil tøj d.v.s. 1 sæt i hele læretiden.

Den 13. oktober var jeg oppe i den første skorsten. Mit tøj var helt hvidt, idet det var molskind, så jeg skulle sværtes til, og det kunne man kun gøre

ved, at svenden tog en hel del vand og smed på mig både foran og bagpå, og så måtte jeg ind i en bageriskorsten og svine mig godt til, for jeg skulle jo ikke ligne en bager, men en skorstensfejer.

Vi var meget tit ude at rense kedler. Dampmøllerne og fabrikkerne havde lukket om lørdagen, men vi havde ikke fri, og det havde vi heller ikke søndag formiddag. Både svend og lærling var nok på kedelarbejde 30 søndage om året. Så skulle svenden have 2 kr., lærlingen ingenting.

Der var ikke noget, der hed ferie, og jeg kom kun hjem til København ved højtidelige lejligheder.

Den første jul i min læretid fik jeg mad hos min mester juleaften. Det var ikke så spændende. De var så fine på det, og jeg tænkte på mit hjem. 1. juledag fik jeg lov at rejse en tur hjem.

Påskehelligdagene 1910–1913 rensede vi kedler på Den kongelige Porcelænsfabrik i København. Kun 2. påskedag havde jeg fri.

Det er ikke altid nemt at være skorstensfejerdreng, især ikke når man ikke havde været i lære ret længe.

At gå gennem kanalerne var temmelig strengt for en 14 års dreng, og maden var det småt med.

Om morgenen fik vi en kop kaffe med et stykke rugbrød og et stykke sigtebrød til, og så måtte vi klare os til kl. 12.

Derfor måtte vi gå og hamstre lidt, en kop kaffe og et stykke rugbrød, når vi kunne komme til det, men mester måtte ikke være i nærheden og se det. Gjorde han det, måtte jeg komme igen lidt senere, og så fik jeg så nogenlunde det, jeg kunne spise.

De 6 halve stykker mad til middag slog slet ikke til. Jeg kunne spise dobbelt så meget, men det kunne jeg altså ikke få. Jeg måtte nøjes med det.

På Alliance bryggeri i Ringsted havde de en skorsten, der skulle fejes hver 3. uge. Det var en 18 tommers. Det er en skorsten, man kan gå igennem. Der skal man bruge albuer, knæ og ryg.

Svenden var den første, der skulle op igennem den. Jeg stod lidt og så på det, men svenden kom stadigvæk ikke ovenud. Han kom tilbage og sagde: „Jeg kan ikke stige den, for den er for varm.“

Drengen skulle så gøre det. Da havde jeg været i lære ca. 1 år. Jeg begyndte at gå op i skorstenen, men den var gloende. Så forsøgte jeg på alle mulige og umulige måder at komme ud igen, men udenfor stod mester og et par ingeniører, der skulle tage mål af skorstenen. Så måtte jeg igennem ildkanalen op i fyret. Nu var der ikke fyr på, men den var jo varm. Til alt held eller uheld var fyrlågen lukket. Jeg måtte tilbage igen. Det gjorde jeg

og stod så nede i bunden af skorstenen. Den var meget gloende. Det var umenneskeligt at gå op, men der var ikke andet at gøre.

Jo længere jeg kom op, jo mere gloende blev den, og så gjorde jeg den fejl, at jeg gik for hurtigt op, for luften og soden gik under mig, og jeg fik ingen ilt, og da jeg var ca. 1 m under toppen, havde jeg ikke mere luft og kom til at hænge oppe i skorstenen. Da kørte det rundt for mig.

At jeg ikke gik ned igen er ubegribeligt, men jeg kom altså op og fik målt selve skorstenen. Det var en 1½ stens mur.

Jeg gik så ned igen og svinede hele fyrrummet til med sod, fordi jeg var gået for hurtigt op. Det må man ikke, for soden og luften skal gå opad og ikke ned, men jeg var nervøs, og bange var jeg. Nok var der ikke fyr på, men det var så gloende, at jeg ikke kunne holde stille, for så brændte tøjet.

Jeg fik ingen klø for det, men jeg blev skældt noget ud. Ellers var der ikke langt til øretæver, og jeg har også fået min part.

Hos den bager, hvor jeg skulle svines til 18. oktober, skete en anden hændelse.

Jeg havde været oppe at feje skorsten. Ved siden af mig stod en kasse med gamle tvebakker, og sulten var jeg og tænkte: „Du tager et par tvebakker og putter ind under pullerten.“ (Det er den trøje, man har på). Men mester havde stået oppe ved lemmen og set, at jeg havde taget tvebakkerne. Han fo'r hen og gav mig et par på torsken og sagde: „Du må ikke stjæle“. Så kom bagermesteren og sagde til min mester: „Hvad er der i vejen?“ „Ja, drengen har taget Deres kager“. „Kager! Jeg har ingen kager heroppe i alt fald“. „Ja, men der er da noget“. „Ja, dem har jeg smidt ud til min hund, og han vil ikke engang nøjes med det, og han har ikke rørt nogen af dem. Så det gør ingenting. Spis du bare væk“. Sidste bemærkning var henvendt til mig.

Det hjalp jo noget på min mesters bemærkning om, at jeg havde taget noget.

Et par dage efter mødte jeg bagermesteren i byen, og han sagde: „Om du er sulten, så står der en kasse inde til venstre. Det er affald, vi får, når vi snitter brød af. Der kan du tage alt, hvad du kan spise, for det lader til, at du er sulten“. Det benyttede jeg mig meget af.

4 gange årligt fejede vi i Ringsted, hver gang 14 dage. Ellers arbejdede vi på landet.

Vi gik derud. Vi startede mandag morgen, om vinteren klokken seks, om sommeren klokken halv seks. Vi var ude til lørdag aften, og vi fik ikke mad med.

Somme tider gik vi 3 mil. Den første dag, jeg var ude, sagde jeg til svenden: „Jeg er sulten“. „Sulten! Ja, så må du tigge dig noget mad, når du kommer frem“.

I mit hjem sultede jeg aldrig, men nu som 14-15 årig var jeg sulten altid.

Jeg kom ind på en gård og spurgte fru, om det var muligt, at jeg kunne få et par stykker mad. Det kunne jeg godt. Jeg fik mad, og det var helt i sin orden.

Så kom aftenen, og vi skulle ind på en gård og ligge. Det var jeg ikke vant til. Det måtte svenden, som var med, ordne. Vi gik ind på en gård. Vi fik aftensmad og sad så et par timers tid. Derefter gik vi ned i kostalden og lå i halmen. Det gik meget godt, men der var de steder, hvor rotterne ikke kunne lade os være i fred. Det begyndte at kradsse i hovedet og benene. Det var ikke så rart. Det var i det hele taget ikke mit sværmeri somme tider at ligge i en kostald, somme tider i en hestestald og somme tider i en svine-stald.

Efter en uges forløb vandrede vi hjemad igen lørdag aften. Vi var gerne hjemme igen, når klokken var otte, og så spurgte min mester: „Skal I have noget mad?“ Efter at vi havde været ude en hel uge!

Engang var jeg ude at feje med en meget dygtig svend. Vi havde fejlet på en gård, og så sagde konen til os: „Vil I ikke have en tår kaffe?“ „Jo, tak“. Jeg var i hvert fald meget sulten. Så gik jeg hen og tog mad til den anden kop kaffe, og det måtte jeg ikke. Det sagde svenden til mig, da vi kom ud.

Det varede ikke længe, så gjorde jeg det samme et andet sted, og så sparkede han mig over skinnebenet med sine træsko, så blodet begyndte at løbe.

Da vi kom ud, sagde svenden: „Gjorde jeg dig din ret, så fik du et par på torsken. Nu har du ødelagt sådan et godt sted. Nu får vi aldrig mere kaffe der“.

Så tænkte jeg: „Du kan tage de klø, du får. Nu er du blevet mæt, så må det være tilstrækkeligt“.

Men da jeg 3 måneder senere kom igen på den samme ejendom, sagde konen: „Er du alene?“ „Nej, svenden er med“.

Skorstenen var en 18 tommers, vi skulle op igennem. Desuden var der en trækkanal for damp i køkkenet.

Konen havde sat en kedel over, og jeg tænkte, at der nok alligevel var håb for kaffe, og det var der. Så kom svenden, og konen sagde: „Sæt dig ned. I skal have en tår kaffe“.

Hun havde smurt et stort fad mad, og jeg spiste alt det, jeg kunne, til

den første kop kaffe, men jeg ville ikke røre noget til den anden. Jeg havde endnu mærker på benet. Så sagde konen pludselig: „Du kan godt spise til den anden kop kaffe, du skal nok få kaffe næste gang“. Så kiggede svenden op på mig og så på konen, hvorpå hun sagde: „Ja, det er ikke drengen, der har sagt noget. Sidste gang spiste han til den anden kop kaffe, og han fik jo klø, så blodet løb ned ad hans ben“. Så vendte hun sig mod mig: „Spis du bare“.

Svenden spurgte, hvor hun vidste det fra. Hun havde fået det at vide af karlen. Han stod ude i svinehuset og hørte det hele. Så det var i orden, og jeg fik kaffe hvert kvartal i de 4 år, jeg kom der.

Vi havde et andet sted, vi kom. Det lå afsides, men det var værd at gå ekstra, for det var et godt sted. Vi fik godt med halm og tæpper o.s.v., så vi gik tit dertil.

Engang vi var på vej dertil, var der en svend med, en københavner, som ikke havde været der før, og jeg sagde til ham: „Ja, der er en hage ved det her. Vi får en god behandling, men der er det, at manden beder bordbøn, og ingen må røre maden før“.

Det mente svenden nok, vi klarede, og vi kom ned og kom til at sidde ned. Fruen stillede mad på bordet, og manden begyndte at bede bordbøn. Så grinede svenden. Jeg var ikke stolt af det. Jeg tænkte, at det var sidste gang, jeg fik lov at spise der.

Manden sagde ikke noget, men næste morgen, da vi havde fejlet skorstenen, sagde han: „Så skal I ikke komme her mere. I kan ikke regne med at ligge her mere“. Det var jeg mægtig ked af, for det var et af de bedste steder, vi havde.

Jeg kom så 3 måneder efter, og jeg regnede med, at jeg skulle hen at ligge på en anden gård, men så spurgte manden, om jeg var alene. Det var jeg, for svenden var rejst. „Nå ja,“ sagde han, „så kan du godt ligge her, for jeg kunne se, at det gjorde dig ondt“. Jeg lå der så, så længe jeg kom der.

En lørdag aften kom jeg hjem til Ringsted sammen med den svend, der havde lært mig, at jeg ikke måtte spise til den anden kop kaffe.

Vi havde gået 3 mil og var hjemme klokken godt 18, og så sagde svenden: „Kunne det ikke betale sig for Dem at have 2 cykler, så kunne vi lave meget mere“. „Ja“, sagde han, „det er muligt nok, men jeg er ikke kapitalist, og er De utilfreds, så kan De rejse“. „Ja, det kan jeg,“ sagde svenden, men jeg er ikke vant til at løbe fra min arbejdsplads uden opsigelse. Så jeg rejser om 8 dage“.

Det gjorde han, og det tror jeg nok, min mester har fortrudt hårdt, for han har aldrig haft en så dygtig mand, og han var ikke af den slags, der drak.

Der var ikke mindre end 17 forskellige svende i de 4 år, jeg var der, og de var ikke afholdsmænd alle sammen.

Dengang havde folk ølkrus på bordet, og når svenden kom ind og spurgte folk, om de havde en tår at drikke, spurgte de om, hvad det skulle være, og så svarede han: „En lille snaps“.

Engang spurgte man, om drengen også skulle have, og svenden svarede: „Ja, uha, han drikker meget mere end jeg“. Konen satte så 2 glas på bordet og skænkede op, og derefter spurgte svenden om, hvad klokken var, og mens hun var inde at se efter det, tog han min snaps, og da hun kom tilbage, tog han sin egen.

Konen syntes, at vi ikke skulle gå på et ben, men svenden sagde, at jeg ikke måtte få mere, for så blev jeg så vrøvlet. Så fik han nr. 3.

Den svend var endda ikke den mest fordrukne. I Stenmagle var jeg sammen med én, som havde en „soveflaske“, og hver aften skulle jeg sørge for, at den var fuld af brændevin, så skulle han have den i stedet for morgenkaffe.

En aften havde jeg glemt det og måtte op, efter at jeg var kommet i seng. Så måtte jeg ned til høkeren. Der var ikke faste lukketider, så der var åbent. Jeg tror, jeg gav 5 øre for en halv flaske.

Der var en anden svend, jeg husker så tydeligt. Vi var kommet til Jystrup. I nærheden ligger Overdrevskroen. Så sagde han, at han lige skulle ind og have en lille en derinde. Jeg kunne jo gå med derind. Der traf han så en del af dem, der gik på landevejen, og han blev ved at sidde der, og vi lå der også om natten.

Næste dag spurgte jeg svenden: „Kan jeg ikke selv tage ud og feje lidt, for sidde her og drikke sodavand og kaffe, det bliver man ked af i det lange løb?“ „Jo, skrub du af“.

Det gjorde jeg, og vi kom til lørdag aften. Så kom jeg ind på kroen igen. Der sad svenden, og jeg spurgte, om han ville med hjem. „Hjem“, sagde han, „det skal jeg nok selv bestemme“. „Så tager jeg hjem“. „Skrub ad H . . . . . til“.

Fra Overdrevskroen til Ringsted er der sådan noget som en halv snes kilometer. Jeg begyndte at gå derudad. Så kom der en vogn fra bryggeriet Alliance, og jeg fik lov at køre med.

Da jeg nåede Ringsted, spurgte mester, hvor svenden var. Ja, han sad

ude på kroen. Det var lørdag aften. Mester vidste godt, at svenden var temmelig „saftig“.

Søndag morgen skulle vi på mejeriet for at rense dampkedlen. Den måtte jeg tage alene, og klokken var 12, da jeg var færdig. Så måtte jeg gå fra Ringsted til Overdrevskroen for at hente svenden.

Vi var hjemme kl. 3 om eftermiddagen. Så kunne jeg få lov at vaske mig. For 50 øre i lomme penge hveranden søndag!

Engang skulle vi feje på St. Svenstrup, og jeg skulle op gennem en skorsten på stok. Det var en 18 tommers skorsten med flere gennemgange. Jeg skulle op gennem den ene og ned gennem den anden. Mens jeg var ved det, sad livremmen fast i et rør, og jeg kunne hverken komme op eller ned. Man var ved at fyre op i kakkellovnen, og jeg sad fast, Der var ikke andet for, end svenden måtte op i en anden gennemgang og så ned, hvor jeg sad, og slå mig på skulderen. Det gjorde han, og jeg kom fri igen, men det er jo ikke noget, man er begejstret for.

Da vi engang skulle feje på Postgården i Ringsted, var mester kommet for sent op. Det skulle gå som lyn og torden, for vi skulle være der, før de tændte op i komfuret, og derfor glemte jeg kappen, som man skal have over hovedet for at hindre, at soden kommer ned på ryggen.

Jeg fik fejlet alle tre skorstene, og så så mester, at jeg ikke havde kappen på.

„Hvor er kappen henne?“ Ja, den havde jeg glemt. „Kan du så se at komme hjem efter den!“

Jeg måtte skynde mig hjem efter den, og så skulle jeg gøre det samme arbejde om igen.

Det er en bygning på 3 etager, og jeg var bange for skorstenen ned til køkkenet. Derfor bad jeg karlen om at vente med at tænde op i den, til jeg kom tilbage, så kunne jeg tage den først. Det gjorde ikke så meget med lidt røg i de to andre.

Karlen gjorde, som jeg bad ham, og jeg arbejdede en gang til, for jeg skulle straffes på en eller anden måde, selv om det var mesters skyld, at vi var kommet for sent op.

Kedelarbejde var normalt søndagsarbejde, men Dampmøllen havde vi om mandagen. Vi kom kl. 6 og var færdige kl. 12. Så fik vi den varme mad der. Vi fik en gang grønkål. Det havde vi også fået om lørdagen. Så spurgte svenden: „Har I meget grønkål her?“ „Nej“, sagde pigen, „det har vi ikke, men det er noget, børnene levnede den anden dag, så det er godt nok til jer“.

Da vi havde spist, fik vi arbejdssedlen. Så kunne vi tage ud igen. Vi var trætte begge to, men der var ingen pardon. Arbejdet skulle gøres.

Vi fejede alle vogterhusene langs banestrækningen fra Roskilde til Fjenneslev. Så skulle vi også gå ind i landet og feje efterhånden.

En dag stod svenden af i Viby, og jeg skulle tage strækningen derfra til Roskilde.

Det gjorde jeg, men da jeg kom til Viby, var svenden så fuld, at han ikke kunne lave mere. Derfor måtte jeg tage resten af byen.

Næste dag spurgte en af mejeristerne, om jeg havde travlt. Ja, det havde jeg da. Jamen kunne jeg ikke hjælpe dem at rense kedlen? Det kom an på, hvornår det skulle være. Jeg skulle bare komme i løbet af dagen. Det kunne jeg altså ikke, for jeg skulle gøre arbejdet færdigt for min mester. Jamen, hvor var svenden? Det vidste jeg ikke. Han sad nok et eller andet sted hos en høker.

De spurgte så, hvad tid jeg kunne komme. Det kunne jeg, når jeg var færdig med arbejdssedlen.

Jeg var færdig kl. 8 om aftenen, men inden jeg begyndte, spurgte jeg: „Hvor meget vil I give mig for det? Jeg vil ikke ligge her 3-4 timer“.

Ja, jeg kunne få 12 kr. Det var mange penge, og jeg tog turen igennem.

Om natten lå jeg oppe på kedlen. Der er ikke meget ved at ligge der, for der er alt for varmt, men det gjorde jeg alligevel, og jeg havde 12 kr. Jeg troede, jeg kunne have købt hele Viby. 12 kr. var mange penge.

Somme tider var det lidt vanskeligt i byerne som Viby, Borup og Kværkeby at bede om mad. Det var folk ikke vant til, og jeg kunne ikke lide at gå ind i en privat villa og bede om et stykke mad. Det var et helt zigøjnerliv, men vi rensede en kakkelovn her og et komfur der, og så fik vi 10–15 øre, og for 50 øre kunne vi på kroen få al den biksemad, vi kunne spise.

En aften kom vi til Borup, efter at vi var færdige med arbejdet, og så foreslog svenden, at vi gik ind på kroen og fik en kop kaffe. Så kunne vi nå toget, der var i Ringsted 8,26.

Det gjorde vi. Billetten kostede 90 øre. I Ringsted gjorde svenden regnskabet op, og så sagde mester, at der manglede 90 øre. Det, vi havde kørt i toget for, måtte vi selv betale. Hvad vi „soldede“ op, måtte vi selv ordne. Kaffen snakkede vi ikke om, for den havde vi betalt af de småbeløb, vi havde samlet sammen.

Mester havde for vane at lægge 1 kr. eller 2 i vaskehuset, og hvor jeg ellers færdedes, og når jeg så gjorde ham opmærksom på det, sagde han, at

det var penge, han havde glemt, men det var nu nok for at prøve min ærlighed. Den tvivlede han på, og det skaffede mig et minde, som jeg aldrig kan glemme.

En pinselørdag eftermiddag eller hen mod aften kom jeg ind i Sandby brugsforening. Jeg skulle feje skorsten, og så skulle jeg have skrevet i bogen. Da det var sket, og jeg gik ud ad den ene dør, gik den anden dør op.

Jeg havde set, der lå en tikroneseddel på et bord, og da jeg kom hjem, spurgte mester mig: „Hvor er den tikroneseddel, du har stjålet?“ „Jeg har ikke taget nogen tikrone“. „Jo, du har“. „Nej“.

Han undersøgte både tøj og alt muligt. Der var ikke andet end det, han skulle have.

Det var som sagt pinselørdag, og pinsemorgen fik jeg lov at tage hjem til mine forældre.

Min mor kunne se, at der var noget i vejen. Jeg fortalte hende det. „Når du ikke har taget dem, så behøver du ikke at være ked af det“. „Jamen, han tror, jeg har taget dem“.

Så gik der 3 måneder, og jeg kom igen i brugsforeningen, og jeg spurgte brugsuddeleren, om han manglede 10 kr., sidst jeg var der. „Ja, det gjorde vi, men da vi ryddede op, fandt vi dem. Idet begge døre gik op, faldt 10-kronen fra bordet ned på en kasse, og da jeg fandt den, ringede jeg Ringsted 143 op (det var min mester) og sagde: „De skal ikke tage Dem noget af drengen, for han har ikke taget pengene. Jeg har fundet dem“.

Hvem, der ikke sagde noget, det var min mester.

Flere år efter, da jeg selv skulle være mester, traf jeg ham på hotel Børsen, og da sagde jeg til ham, at det kunne jeg aldrig glemme ham, for jeg havde aldrig haft så dårlig en pinse, selv om min samvittighed var ren. Jeg har aldrig rørt ved noget, selv om jeg er kommet i flere tusind hjem.

Så døde min mester. Jeg tror, det var i 1942, og jeg var imidlertid blevet formand for Sorø amts klub, så det var mig, der skulle bære laugets fane, og det kneb mig noget, at jeg skulle gå bag ham med den fane, men jeg gjorde det.

Jeg har tilgivet ham, men jeg kan ikke helt tilgive ham, at han ikke sagde, at jeg ikke skulle spekulere mere over pengene, og at de var fundet. I stedet ødelagde han en hel pinse for en ung mand på 15–16 år.

Forholdene blev noget mere menneskelige inden for faget efter 1917.

Da jeg var i lære, fik svendene 10 kr. om ugen, når de var under 20 år. Var de over 20, fik de 12 kr. om ugen. Det var til dels på egen kost og logi.

Efter 1917 blev lønnen 36 kr. om ugen. I København var lønnen meget

højere, og i dag er det ikke et dårligt fag. Der er 5 dages arbejdsuge og god løn.

Jeg blev udlært 1913. 1. november samme år rejste jeg til Stenlille. Senere kom jeg til St.Heddinge og til Fuglebjerg, hvor jeg lærte min kone at kende.

1916 blev jeg mester i Jyderup. Her blev jeg så til 1. januar 1925. Da blev jeg mester i Skælskør, og det var jeg til 1964, da min søn overtog stillingen.

Lad mig slutte med en scene fra Holsteinborg i 1925. Det var altså efter, jeg var blevet mester.

I begyndelsen af januar kom jeg alene derned for at feje. Så traf jeg murermester Olsen fra Rude, og han sagde, at jeg kunne finde et sted at sove. Det var meget indviklet, og jeg kunne ikke finde stedet. Jeg gik rundt og ledte, og da klokken var mellem ni og halv ti, gav jeg op og gik over i kostalden. Her fandt jeg noget halm og et par gamle, våde sække og lagde mig der.

Jeg havde vel ligget en halv times tid, så begyndte noget at kradse mig i hovedet og i benene. Hvad var det? Jeg slog med kosten. Det var bare rotter. Jeg lå og sloges med dem en halv times tid. Så blev jeg ked af det.

Jeg stod op og gik i lag med hele redeligheden. Jeg havde været så fornuftig, at jeg havde orienteret mig om, hvor de forskellige skorstene var. Der var mange både på slottet og på avlsgården.

Kl. 4 om morgenen kom murermester Olsen. Han kunne ikke finde mig. Da han endelig fandt mig, fik han at vide, at jeg havde fejlet hele natten de skorstene, jeg kunne finde. Nu kunne han vise mig resten.

Vi ordnede det, og så sagde jeg, at her ville jeg ikke ligge mere .

Det skulle jeg heller ikke. Det var helt forkert. Jeg skulle have liggetovre i herskabsstalden. Det havde han ikke snakket om. Derovre var nemlig en seng, og den gamle greve ville ikke have, at vi skulle ligge i kostalden, så der var en seng med gode tæpper. Det var hestetæpper. De var imidlertid gode nok, og jeg har ligget der masser af gange.

En fisketur

Af Ove Vecht

I efteråret 1978 faldt det således, at jeg måtte aflægge adskillige besøg på Centralsygehuset i Slagelse (afdeling 2A).

En eftermiddag, da jeg på parkeringspladsen stod ud af bilen, som kørte mig derud, så jeg til min store overraskelse, at der endnu eksisterede noget af den gamle skovsti ud til Slagelse Lystskov.

Dette syn vakte gamle minder i mig fra min læretid i tiden 1915–18 på Gl. Torv nr. 5 i manufakturhuset Th. Lauritzen, indehaver Frederik Lauritzen.

Købmændene omkring Gl. Torv - Rosengade og andre herrer havde en slags „morgenturforening“ bestående af købmændene Nicolai Billenstein, Julius Zahle, Hans Hansen (Kaffehansen), Carl Lassen, Kargård Thomsen, Frederik Lauritzen og tandlæge Galle med flere. Disse herrer spadserede hver morgen en tur ad skovstien ud til „Holger Danskes Briller“, to vandhuller ved siden af stien halvvejs til skoven.

Intet af centralsygehuset var endnu bygget, så det var en idyllisk morgentur ad stien, der begyndte i Fruegade ved sydlige gavl af Østre skole og fortsatte langs med anlægget på den ene side og Lille Antvorskovs have på den anden side, og videre over Parkvej til skoven.

Nævnte herrer arrangerede også om sommeren en søndag en køretur pr. charabanc – en fisketur til Tissø, nærmere betegnet til Fiskerhuset, der hvor Halleby å passerer landevejen, der fører øst om Tissø.

Min chef, hr. Lauritzen, har sikkert været initiativtageren til denne tur, som til så meget andet.

Der var 3 lærlinge i forretningen, og efterhånden som vi rykkede op til ældste lærling, blev det dennes tur til at være med på denne fisketur, hvor vi skulle udføre forskelligt forefaldende arbejde.

En ugestid før fisketuren skulle foregå, fik jeg besked om (nu var det

blevet min tur) at sørge for orm til at sætte på fiskekrogene som madding. Fiskestængerne leverede manden i Fiskerhuset.

Svaneapoteket og Posthuset var beliggende i samme statelige bygning på Bredegade lige ud for Bjergbygade. Apoteker Husted, som ejede Svaneapoteket, havde bag huset den dejligste have, som nåede helt ned til Stenstuegade. Til højre i haven var der en lang allé af hasselbuske, som næsten lukkede sig over havegangen. Efter tilladelse fra apotekeren brugte jeg adskillige kander vand til at vande rigeligt mellem buskene et par aftener. Lørdag aften efter lukketid gik jeg over i nøddegangen med en tændt lygte. Med mig havde jeg et par cigarkasser, og i lygteskæret begyndte jagten på de mængder af regnorme, der var kommet op til jordoverfladen i dagens og aftenens løb. Ormene gravedes op af jorden med de bare næver, og cigarkasserne fyldtes hurtigt. Et bånd om kasserne og nogle huller i lågene og maddingen var klar.

Personalet i forretningen boede hos købmanden, så jeg havde nemt lejlighed til at stille i køkkenet søndag morgen efter ordre kl. 7 til morgenkaffe. En lille madpakke til et mellemmåltid fik jeg udleveret samt 3 små cigarer til eget brug, og en kurv med 2 større smørrebrødspakker til frokost ved ankomsten til Fiskerhuset. Alt dette havde kokkepigen Lisbeth sørget for, og ormene kom også med.

Deltagerne mødte op på Gl. Torv og turen gik ad Bredegade, Herrestræde, videre ad Kalundborgvej. Herrerne gjorde sig det behageligt i vognen, og da der her var stillet kasser med forfriskninger, som kunne nydes under køresturen og på fiskepladsen, gik samtalen livligt, og der blev talt fra leveren.

Deltagerne i turen var Carl Lassen, Julius Zahle, der havde sin broder senere statsminister Zahle, med, begge meget fornøjelige herrer, Hans Hansen, Nicolai Billenstein, Frederik Lauritzen, tandlæge Galle og endnu en enkelt eller to herrer, som jeg ikke nu erindrer, og så var der altså også mig – sagde hunden!

Set fra min side – den unge lærling – var det et ganske mærkværdigt selskab og en meget lærerig tur. Jeg lærte min chef at kende fra en ganske anden side end i hverdagen hjemme i forretningen. Hvor var det dog rare og venlige mennesker alle, og pludselig siger hr. Lauritzen: „Vecht, giv mig en af de små cigarer, De fik til morgen“. Meget rød i hovedet måtte jeg tilstå, at cigarerne allerede var gået op i røg.

I Høng bedede vi, det vil sige, vi spiste lidt smørrebrød med drikkelser til. Videre afsted og vi nåede efter en dejlig køretur langs med Tissø „Fiskerhuset“.

Her havde indehaveren bord og stole parat og her begyndte så mit egentlige arbejde med at gå til hånde, bl.a. med at sørge for øl og snaps, og det blev et livligt frokostbord med højt humør.

Herrerne Zahle havde deres mad i en fin madkasse forsynet med bakker til smørrebrødet, og en sådan indretning havde jeg aldrig dengang set før. Da min mad forlængst var fortæret, overtog jeg resterne fra madkassen.

Så gik turen til åen. Herrerne med fiskestængerne på nakken, og jeg med orm og kurv med sodavand og andre flasker, hvis indhold kom i sodavandsflaskerne efter ønske. Ind imellem måtte jeg sætte orm på krogene, så jeg havde nok at gøre med orm og flasker, mine hænder måtte også af og til vaskes.

Det kedelige var kun, at ikke en fisk gik på krogene. Jeg var godt klar over, at fiskene ikke bed i stegende varme og næsten stillestående vand og ikke et træ eller busk til at kaste lidt skygge ud over vandet. Lidt begreb om at fiske i fersk vand havde jeg fra mine drengeår i Fredericia, hvor vi fiskede i voldgraven.

Nå, men jakkerne var taget af, vestene knuppet op og flippen løsnet, det var en herlig dag, og varmen og luften gjorde sit til, at enkelte af selskabet strakte sig i græsset, tog hatten over øjnene og overgav sig i Morfeus arme.

Så blev det besluttet at køre hjem, men fisk skulle vi have med, så der blev af fiskeren købt nogle stykker gode ål, som han rensede og pakkede ned i en af kurvene. Jeg blev sendt til en telefon med besked om at ringe til hotel Postgården i Slagelse og sige, at selskabet ville ankomme ca. kl. 17 medbringende saltede ål, som skulle koges med karry og ris og sige, at der kom 10 personer. – 10, sagde tandlæge Galle, vi er da kun 9. Hr. Zahle (den senere statsminister) sagde 10 – og pegede på mig.

Ankomsten til hotel Postgården blev ålene kogt, medens herrerne blev gjort i stand. Ved bordet måtte jeg passe på ikke at blive „rusende“ – jeg var jo ikke vant til de stærke drikke, der blev serveret. Da jeg fandt det passende at trække mig tilbage med tak for en herlig og uforglemmelig dag, bad hr. Lauritzen mig gå ned til hr. Kargård Thomsen i Slotsgade og sige: „Der er l’hombreaften i klubben“.

P.S. Det skal lige nævnes, at jeg omkring påsketid 1920 tænkte på statsminister Zahle. Da var jeg på korporalskole i Vordingborg, og var udtaget til at afgå via Fåborg med orlogsskib til Sønderborg – Sønderjysk Kommando – Ministeriet Zahle faldt og ordren annulleret, men dette er en helt anden historie, som Kipling sagde.

Litteratur om Sorø amt

A. Strange Nielsen

AGERDYRKNINGENS TILSTAND 1803 – Rosenkilde og Bagers Forlig har fået den fortræffelige idé at udsende professor *Gr. Begtrup's* værk fra 1803 „Beskrivelse over agerdyrkningens tilstand i Danmark“ i fotolitografisk genoptryk. I bindet om Sjælland og Møn findes et stort stof om det gamle Sorø amt. Indledningsvis gives en fortræffelig oversigt over hartkorns- og tiende-beregningerne. Specielt nævnes tienden i Bringstrup og Sigersted sogne. Man lægger også mærke til de statistisk-økonomiske oversigter over Sørbymagle og Kirkerup sogne. Jordbundsforholdene i de gamle Antvorskov, Korsør og Ringsted amter beskrives. Man ser forslagene om kanalanlæg ad Susåen til Karrebæksminde og fra Gyrstinge sø til Køge, hvoraf kun det første blev realiseret. Der er omtale af amtets herregårde og det nedlagte Antvorskov Rytterdistrikt samt om etablering af husmandsbrug med et antal af 65 på Ringsted Kloster, Kjærup 37, Sørup 69, Ødemark 26 og Tårnholm 65. Blandt de præster, der har gavnet landbruget ved selv at vise et godt eksempel, nævnes Fischer i Bringstrup-Sigersted og Lange i Kirke Stillinge.

KERAMIK – Nationalmuseet har ved museumsinspektør *Niels-Knud Liebgott* udgivet den smukke og vel illustrerede lille bog „Keramik fra vikingetid til middelalder“. En række af de omtalte og gengivne keramiske genstande stammer fra Sorø amt, nærmere betegnet lokaliteterne Trelleborg, Pedersborg, Alsted og Ringsted.

MUSEER I VESTSJÆLLAND – er navnet på et præsentationshæfte udgivet af Vestsjællands Museumsråd. Heri findes omtale af Sorø og Haslev museerne samt Trelleborg.

OLDTIDEN – I forbindelse med en nyopstilling af oldtidsafdelingen har Nationalmuseet udgivet en ny vejledning for besøgende. Den er også værd at læse hjemme. Sorø amt er repræsenteret med billeder og omtale af fundene af den dekorerede ur-okseknogle fra *Ryemarksgården* og de 15 store slebne flinteøkser fra *Hagelbjerggård*. Forsiden af vejledningen prydes af en gengivelse af træfiguren fra *Rude Eskildstrup* mose.

BESKRIVELSE 1845 – J. M. Thieles „Kortfattet Beskrivelse af den danske Stat“, som den var dengang, er påny udgivet. Det er i fotografisk offsettryk og er besørget af den dygtige lokalhistoriske skribent *Rich. G. Nielsen* for Forlaget Pennalhuset i Præstø.

Der er kort omtale af amtets købstæder med daværende indbyggertal og seværdigheder samt af Susåen med den Næsbyholmske Kanal.

SKOLEHISTORIE – I serien Foreløbige Arkivregistraturer har Rigsarkivet udgivet „Skolehistoriske arkivalier i Rigsarkivet“ ved arkivar *Ebba Waaben*. Der lukkes hermed op for et stort og righoldigt lokalt, skolehistorisk stof, der befinder sig i arkiver fra kulturministeriet, undervisningsministeriet, Dansk Kancelli, Rentekammeret, diverse privatarkiver m.m. Fra Sorø amt kan noteres materiale af Allindelille, Alsted Herred, Antvorskov Højskole, Eggeslevmagle, Haslev Gymnasium, Herlufsholm, Ringsted Herred, Ringsted Latinskole, Sandved, Sigersted, Slagelse Gymnasium, Slagelse Latinskole, Sneslev, Sorø Akademi.

ARTIKLER I HISTORISK SAMFUNDS ARBØGER – Som en forløber for det igangværende arbejde med udsendelsen af en „Dansk Lokalbibliografi“ har hovedredaktionen udsendt „Stedregister til Dansk Tidsskrift Index 1915–70“. Hermed er der åbnet adgang til en hurtig oversigt over, hvad der i danske tidsskrifter faktisk findes af litteratur om bestemte lokaliteter. Stedregistret er praktisk og moderne, idet det er ordnet efter ny-inddelingen i 1970 af amter og primærkommuner og er forsynet med de fastlagte kommune-kode-numre. Sorø amt er godt repræsenteret, og Historisk Samfunds årbog er omfattet af registret.

DAGMARKORSET – I årbogen Nationalmuseets Arbejdsmark 1978 bringer museumsinspektør *Fritze Lindahl* en artikel, der slår fast, hvor vi helt faktisk véd om Dagmarkorset, om dets oprindelse og skæbne og om den viden, som grundige tekniske undersøgelser har bragt til veje.

DET MIDT- OG VESTSJÆLLANDSKE LANDBRUG 1803 – er beskrevet i *G. Begtrup*s: Agerdyrkingens tilstand i Danmark, Sjælland og Møn, bd. 2, nyudgivet i faksimile-tryk på Rosenkilde og Bagger forlag. Der fortælles om Antvorskov hovedgårds drift og afgrøder og om den bekendte Schweizerost, som lavedes dér. Det fortælles, at landets længste lade er på Gyldenholm, at markedet for voks og honning findes i Skælskør, at Kirkerup og landsbyerne omkring Tystrup sø havde specialiseret sig i humledyrkning. Og meget mere kunne nævnes.

SKOVFOGED HOS DEN NEERGAARDSKE FAMILIE – Stadsdyrlæge *Erik Hansen*, Rehbæk Søpark, Hvidovre, har i duplikeret form udgivet et hæfte om sin forfader, skovfoged Jørgen Jensen (1799–1875). I hæftet følger man ham livet igennem fra hans fødsel i Fladså by til hans død i Gunderslev sogn. Han virkede i skovens tjeneste på de Neergaardske godser med tjeneste i Kikop i Kastrup Storskov (Haldagerlille sogn), i Carlsgård skov (Slagelse Sct. Peders Landsogn), i Stubbeskoven (Krummerup sogn) og sidst i Tvedevænge (Gunderslev sogn).

KORSØR HAVN – Ved rigsarkivar, dr. phil. Johan Hvidtfeldts afgang som rigsarkivar blev der af det danske arkivvæsen udgivet en æresbog til ham. I rækken af artikler findes arkivar *Wilhelm v. Rosens* „Omlægningen af Korsør havneadministration 1797“. Det er en beskrivelse af havnens mangelfulde tilstand i slutningen af 1700'årene og af alle de besværligheder, man skulle igennem, før det lykkedes at få en plan om havnens istandsættelse og vedligeholdelse igennem, og hvor byens magistrat blev vraget som styrende organ og erstattet med en havnekommission. Artiklen ledsages af et kort over havnen 1797.

FATTIGHUSE – Nationalmuseet har udsendt *Ingeborg Christmas-Møllers* bog „På fattighuset“. Heri bringes for Sorø amts vedkommende illustrationer med omtale af den Plessenske skole i Vallensved, der senere blev fattighus, af Sørup hospital i Veterslev og af fattiggården i Kværkeby. Bogen slutter med materiale til en undervisningsopgave, hvor livsvilkårene for herremand, bondemand og fattigmand sammenlignes. Herregården Svenstrup med familien Neergaard er brugt som eksempel.

KÆREHAVE LANDBRUGSSKOLE – fejrede i 1978 sit 75-års jubilæum og udsendte i den anledning et jubilæumsskrift med et fint stof om landbrugsuddannelse, skolens historie gennem de 75 år, om landbrugsredskaber og køretøjer og med erindringer fra Kærehave og biografier af gamle elever.

BONDEBYGNINGER I SORØ AMT – Forlaget Forum står for en nyudgivelse af *Axel Steenbergs* prægtige bog „Gamle danske Bøndergårde“. Det kan ikke forbigås, at der også er godt stof om Sorø amt. Det finder man i afsnittet „Byggeskik øst for Storebælt“, hvor de generelle oplysninger om byggeskikken gives. Samtidig gives der henvisninger til hver af de landbygninger, der er medtaget i den serie af billeder landet rundt, der bringes med forklarende tekst. Sorø amt er repræsenteret med landbygninger fra Benløse, Borup Ris, Jystrup, Kirkerup, Stenstrup og Tystrup.

RINGSTED I 1920'ERNE OG 1930'ERNE – Redaktør Helge Jensen, søn af musikdirektør Hans Chr. Jensen, Ringsted, har udgivet sine erindringer i bogen „Takt og Tone“ (Gyldendals Forlag). En meget væsentlig del af bogen handler om Ringsted. Om skolegang, dagligliv, begivenheder, byens daværende borgere og deres gøremål, livet på Vestres Folkeblads redaktion. Mne især tegnes et prægtigt billede af faderen, den landskendte musikdirektør, med hans store og små musikalske arrangementer. Det er næsten blevet til et situationsbillede af Ringsted i disse år.

VESTSJÆLLAND – I hæftet „9 gamle forsikringer“, hvis stof er udvalgt af mag. art. *Iorn Piø* og udgivet af Topsisikring er Vestsjælland repræsenteret med folkeovertroen om smørkærning.

STOREBÆLTSSOVERFARTEN – *Alfred Jeppesen* har udgivet bogen „Rejseliv i Danmark fra oldtidsvej til dampfærge“ (Gyldendals Forlag). Der er her samlet et meget betydeligt stof om overfarten over bælten fra de ældste tider og frem til vort århundrede. Det er færgeriets historie gennem tiderne. De idylliske ture om sommeren veksler med barske ture i uvej og isgang. Bogen giver også træk af landsvejstrafikken mellem København og Korsør som led i den landsomfattende trafikhistorie.

BØDLEN I OTTESTRUP – kalkmaleriet fra ca. 1510 af en bøddel i denne kirke er brugt som illustration i en artikel om bødlen i middelalderen i SKALK, nr. 1, 1978.

STRAFFEFANGEN OLE KOLLERØD – Dansk Folkemindesamling har med *Elsø Margrethe Ransy* som forfatter udgivet en meget usædvanlig og overordentlig interessant bog, nemlig straffefange Ole Pedersen Kollerøds livserindringer. Heri findes også stof om Sorø amt, hvor han arbejdede som møllesvend i Lundforlund, Hyllested, Gisselfeld og Skælskør.

GADENAVNE – Institut for Navneforskning udgav for nogle år siden „Dansk gadenavneskik“ ved *Bent Jørgensen*. Da den udgik vor opmærksomhed dengang, medtager vi den nu. Enhver, der vil sætte sig ind i navngivningen af gaderne i vore købstæder, kan ikke undvære denne bog. Selv om stoffet fortrinsvis er hentet fra København, Nakskov, Ålborg og Ribe, så har andre byer så meget fælles navnestof med disse, at bogen har bred interesse.

SØ- OG ANAVNE I SORØ AMT – Med bogen „Danske sø- og ånavne“, bd. 3, af *John Kousgaard Sørensen* fortsætter Institut for Navneforskning udgivelsen af værket om de danske søers og vandløbs navne. Det bind, der omfatter navne med begyndelsesbogstaverne H til J, foreligger nu. Som søer er medtaget alle navngivne vandområder helt ned til de mindste damme. Også de små vandløb, helt ned til bække, der måske nu er udtørrede eller rørlagte, er med. Vi får forklaret, hvad navnene betyder, og hvor de er omtalt i tidens løb. Det gamle Sorø amt er i dette bind repræsenteret med 11 navne på søer og 36 navne på vandløb.

FLADMARKSGRAV VED LANGESØ (Haraldsted) – Under gravning til en vandledning stødte man i 1977 på en flad sted, som påkaldte så stor interesse, at Nationalmuseet blev tilkaldt. *Palle Siemen* beretter om sine undersøgelser af den dobbeltgrav, som blev fremdraget. Gravgaverne: et lerkar, en flintdolk og -pilespid tyder på to mands-begravelser fra overgangstiden mellem stenalder og bronzealder. Herom fortæller en artikel i „Antikvariske studier 2“, udgivet af Fredningsstyrelsen.

SKOVFOGED PÅ HOLSTEINBORG – I årene 1922–33 var *Otto Ludvig Bang* skovfoged på Holsteinborg gods. Han var søn af W. F. Bang, der var overjæger sammesteds 1901–25. O. L. Bang har skrevet sine erindringer, og den del af dem, som angår Holsteinborg, er udgivet af Skovhistorisk Selskab i bogen „Skovens folk fortæller“.

De menneskelige skildringer af personkredsen på herregården viser en side af herregårdslivet, som det er velgørende at få trukket frem. Dog er arbejdet i skoven de centrale i artiklen, der fortæller om jagt og krybskytteri samt skovauktioner med salg af kragetræer, træskotræ, postetræ, bundgarnspæle og lærketræ til møllevinger.

Historisk Samfund for Sorø Amt 1978

Forårsmødet blev afholdt på Sorø ungdomsskole, hvor viceinspektør Erik Nielsen fortalte om Arkona og andre minderige steder fra Danmarkshistorien på Rygen. Mødet havde samlet ca. 80 deltagere, der med stor interesse lyttede til det levende foredrag, der knyttede sig til en række billeder. En god aften, der også affødte en drøftelse om en udflugt til stedet.

Generalforsamlingen blev afholdt samme aften. Alle valg var genvalg. Såvel formandens beretning som regnskab blev forelagt og godkendt.

Forårsturen gik til Langeland. 90 deltagere i to busser havde efter sejlturen fra Korsør til Lohals en meget vellykket tur på de skønne øer. Ved Andemose var et kort stop, hvor viceinspektør E. Nielsen fortalte om kampene med svenskerne, som havde fundet sted her. På Tranekær Slot fortalte lensgreven om slottet og dets historie, og pastor Kristoffersen redegjorde meget kyndigt og levende om kirken. Turen fortsatte til Rudkøbing, hvor man var på byvandring. Endvidere var man på Valdemar Slot på Tåsinge. En meget vellykket tur, der i det smukke vejr gav alle deltagerne en virkelig god „historisk“ tur.

Årsmødet, som vi stadig benævner mødet i eftersommeren, gik til Kalundborg. Man samledes i kirken, hvor pastor Windeløv fortalte om den kendte kirke med de 5 tårne, senere var der lejlighed til at besøge museet i den gamle lensmandsgård. Under god vejledning afsluttede man dagen med en byvandring i det gamle Kalundborg. Vejret var ikke det bedste, men alligevel deltog godt 100 medlemmer.

Johs. Lyshjelm.

Driftsregnskab fra 1/7 1977 til 30/9 1978

	<i>Indtægt</i>	<i>Udgift</i>
Kontingent (723 medlemmer a 30 kr.)	21.690,00	
Salg af ældre årbøger	2.320,50	
Tilskud (stat, amt og kommuner)	8.775,00	
Tilskud (pengeinstitutter)	2.800,00	
Diverse indtægter	429,03	
Kassekredit	5.707,75	
Arbogen 1977		18.482,42
Porto		3.274,50
Administration		4.198,12
Møder og ture		3.293,66
Diverse udgifter		2.078,56
Kassekredit		8.893,06
	<hr/>	<hr/>
	41.722,28	40.220,32
Kassebeholdning 1/7 1977 og 30/9 1978	2.091,15	3.593,11
Balance den 1/10 1978	43.813,43	43.813,43
	<hr/>	<hr/>
Kassebeholdning:		
Girokonto	3.545,46	
Kontant beholdning	47,65	
	<hr/>	
	3.593,11	

Foranstående regnskab er gennemgået og fundet overensstemmende med de foreviste bøger og bilag.

Slagelse, den 25/2 1979.

Sign. *C. Ph. Carstensen.*

Sign. *Kai Jensen.*

Medlemstallet pr. 1. oktober 1978 var 723 ordinære medlemmer, en fremgang på 1. Hertil kommer 4 livsvarige medlemmer.

Historisk Samfund for Sorø Amt har i 1977/78 modtaget tilskud fra Ministeriet for kulturelle anliggender og amtsfonden. Endvidere har følgende kommuner givet tilskud: Fuglebjerg, Haslev, Korsør, Ringsted, Skælskør, Slagelse og Sorø.

Desuden har vi modtaget bidrag fra følgende pengeinstitutter: Banken for Slagelse og Omegn, Bikuben, Sorø, Haslev Sparekasse, Holsteinborg Sparekasse, Høve, Flakkebjerg og Gimlinge Sogne og Omegns Sparekasse, Privatbanken, Sorø, Ringsted Sparekasse, Sjællandske Bank, Skælskør Bank, S.D.S. København samt Slagelse Sparekasse.

Vi takker alle, der på denne måde har støttet vort arbejde.

R. Henneke.

Nye medlemmer pr. 15/4 1979

1. Andersen, Bernh., overlærer, Rostedvej 3, 4200 Slagelse.
2. Andersen, Magny, seminarisadj., Vinkelstræde 2, 4180 Sorø.
3. Andersen, Vagn, Box 55, 3800 Thorshavn.
4. Andreasen, Knud, gartner, Vandværksvej 11, 4241 Vemmelev.
5. Bang, Søren, kbm., Rådhuspladsen 1, 4200 Slagelse.
6. Bell, Paul, maskinm., Skovvej 14, 4220 Korsør.

7. Belling, Hans, lærer, Vollerupvej 53, 4200 Slagelse.
8. Borg, Kirsten, Snukkerupgade 7, 4220 Korsør.
9. Carlsen, Jacob Borello, Birkevej 14, Flakkebjerg, 4200 Slagelse.
10. Danker-Jørgensen, J., gdr., Hulbyvej 38, 4220 Korsør.
11. Danscher, Bo, skoleinspektør, Grønningen 6, Stensballe, 8700 Horsens.
12. Danscher, Ib, advokat, Saxegård, Venslev, 4243 Rude.
13. Egnshistorisk Arkiv, 4230 Skælskør.
14. Forman, Henrik, sognepr., Bygaden 4, Høve, 4661 Dalmose.
15. Hansen, Jens Arvid, gdr., Vester Bøgebjergvej 31, 4220 Korsør.
16. Hansen, Lars, revisor, Gl. Rytterskole, Flakkebjerg, 4200 Slagelse.
17. Hocke, Otto, lærer, Skyttehuset, Klarskovvej 20, 4220 Korsør.
18. Holstein, Christian, Albert Ibsensvej 66, 4200 Slagelse.
19. Holstein, Ulrich, greve, Holsteinborg, 4243 Rude.
20. Jensen, Fr., regnskabsfører, Viveruplund, 4640 Faxø.
21. Jeppesen, Kirsten, Rødtjørnevej 5, 4180 Sorø.
22. Jørgensen, Ebbe Lund, sergent, Stationsvej 26, 4241 Vemmelev.
23. Kjærulff, Poul Victor, cand. mag. Hougårdsvej 44^a, 8220 Brabrand.
24. Larsen, Jan, Sandvedvej 53, 4250 Fuglebjerg.
25. Larsen, Marie, fru, Lykkegårdsvej 11, Gimlinge, 4200 Slagelse.
26. Lock, Lise, Lundforlund Præstegård, 4200 Slagelse.
27. Madsen, Beby J. A., forsorgspæd., Elmelunden 8, 4180 Sorø.
28. Møller, Inger Bagge, fru, arkitekt, Hagbartsvej 4, 4100 Ringsted.
29. Nielsen, P. W., postbud, Ærøvej 14, 4200 Slagelse.
30. Nielsen, Povl, fmd., Obelsvej 17, 4220 Korsør.
31. Ramlau, Ellen, fru, Skovvejen 15, 4230 Skælskør.
32. Rønholt, Eva, fru, Østerhovedgård, 4230 Skælskør.
33. Støvring, Evald, Kirkestræde, Gimlinge, 4200 Slagelse.
34. Trolle, Jørgen Bjerre, økonomidir., Jasminvej 49, 4200 Slagelse.
35. Tuxen, Charlotte, Nørregade 144, 4100 Ringsted.

Sognerepræsentanter, der modtager indmeldelser

<i>Alsted</i>	Sognepræst L. Andersen, Alsted, tlf. 64 81 31.
<i>Boeslunde</i>	Bagerm. P. Kolding, Boeslunde, tlf. 54 00 07.
<i>Bromme</i>	Skovfoged P. Hoch, Bromme skov, tlf. 60 70 26.
<i>Eggeslevmagle</i>	Sognepræst Jens Hansen, Eggeslevmagle, tlf. 54 11 84.
<i>Fuglebjerg</i>	Erling Petersen, Fredensvej 8, Fuglebjerg, tlf. 75 34 92.
<i>Fårdrup</i>	Gdr. Vald. Sejr Møller, Fårdrup, tlf. 58 63 31.
<i>Gudum</i>	Gdr. Sigfred Frandsen, Gudum, tlf. 56 70 28.
<i>Haslev-Freerslev</i>	Bibliotekar Jens A. Nielsen, Haslev, tlf. 69 22 50.
<i>Holsteinborg</i>	Redaktør Chr. Pedersen, Rude, tlf. 75 90 96.
<i>Hyllested</i>	Amtskontorchef Bendt Jensen, Brobjerg, tlf. 75 90 40.
<i>Hyllinge</i>	Gdr. Poul Stensgård Hansen, Hyllinge, tlf. 74 41 52.
<i>Høve-Flakkebjerg</i>	Gdr. Jens Buchwald, Flakkebjerg, tlf. 58 51 48.
<i>Hårslev-Ting Jellinge</i>	Overlærer Holger Johansen, Sandved, tlf. 75 60 28.
<i>Korsør</i>	Viceinspektør Jørgen Thorborg, Vemmelev, tlf. 58 20 22.
<i>Lundforlund-Gerlev</i>	Lærer Ole G. Nielsen, Lundforlund, tlf. 58 41 06.
<i>Magleby</i>	Borgmester Johannes Lyshjelm, Stignæs, tlf. 59 49 87.
<i>Munke Bjerby</i>	Gdr. Johannes Nielsen, Rude Eskildstrup, tlf. 60 72 98.

<i>Ringsted</i>	Badeassistent Harry Pedersen, Ringsted, tlf. 61 57 68.
<i>Skælskør</i>	Tobakshandler C. J. Brinck, Skælskør, tlf. 59 45 32, og Overlærer Ingeborg Christiansen, Skælskør, tlf. 59 47 35.
<i>Sneslev</i>	Gdr. Carl Jensen, Hanehøjgård, Sneslev, tlf. 64 10 41.
<i>Teestrup</i>	Propr. P. Klestrup Hansen, Henriettelund, tlf. 68 02 02.
<i>Tystrup-Haldagerlille</i>	Overlærer Svend Poulsen, Tystrup, tlf. 64 90 53.
<i>Tårnborg</i>	Overlærer Niels Jensen, Korsør, tlf. 57 30 89.
<i>Valsøllille-Jystrup-Vigersted</i>	Fru Gerda Ahrenkiel Pedersen, Ortved.
<i>Vemmelev</i>	Gdr. Peter N. Kristensen, Forlev, tlf. 58 21 62.
<i>Vetterslev-Høm</i>	Mekaniker Berg Jacobsen, Vetterslev, tlf. 64 31 15.
<i>Ørslev-Sdr. Bjærge</i>	Gdr. Guner Jensen, Ørslev, tlf. 54 30 11.

Ældre årbøger

I nedenstående oversigt er opført de udkomne årbøger, der kan købes ved henvendelse til kassereren, viceinsp. R. Henneke, Kristinelundsvej 39, 4200 Slagelse. Prisen er 18 kr. pr. bind for medlemmer og 25 kr. for ikke-medlemmer.

Der gives rabat ved køb af flere eksemplarer.

Bind	Arg.		Bind	Arg.		Bind	Arg.	
1	1912	udsolgt	21	1933		44	1957	udsolgt
2	1913		22	1934		45	1958	udsolgt
3	1914		23	1935		46	1959	
4	1915	udsolgt	24	1936	udsolgt	47	1960	
5	1916	udsolgt	25	1937		48	1961	
6 ¹	1917	udsolgt	26	1938	udsolgt	49	1962	
6 ²	1917	udsolgt	27	1939	udsolgt	50	1963	
7 ¹	1918	udsolgt	28	1940	udsolgt	51	1964	
7 ²	1919	udsolgt	29	1941	udsolgt	52	1965	
8 ¹	1912		30	1942	udsolgt	53	1966	
8 ²	1920		31	1943	udsolgt	54	1967	
9	1921	udsolgt	32	1944	udsolgt	55	1968	
10	1922		33	1947	} dobb.bind	56	1969	
11	1923		34	1947		57	1970	
12	1924		35	1947		58	1971	
13	1925		36	1948		59	1972	
14	1926		37	1950		60	1973	
15	1927	udsolgt	38	1951		61	1974	
16	1928		39	1952		62	1975	
17	1929		40	1953		63	1976	
18	1930		41	1954		64	1977	
19	1931		42	1955		65	1978	
20	1932		43	1956				

Desuden følgende bøger: Johs. C. Jessen: Alsted og Ringsted herreders skolehistorie, Niels Fr. Rasmussen: Søren Hyldgårds erindringer og P. Severinsen og Chr. Axel Jensen: Slagelse Sankt Mikkel's Kirke og Sogn i 600 år.

Love for Historisk Samfund for Sorø Amt

- § 1. Samfundets formål er at vække og styrke den historiske sans og uddybe forståelsen af fortidens minder i den store befolkning inden for amtets grænser.
- § 2. Formålet søges nået ved at afholde offentlige møder med historiske foredrag rundt om i amtet og ved at udgive en årbog – og om muligt mindre skrifter –, der indeholder skildringer vedrørende amtet og dets historie i jævn og letlæselig form. Årbogen tilsendes medlemmerne.
- § 3. Medlem af samfundet kan enhver blive ved at indmelde sig hos et af bestyrelsens medlemmer. Medlemsbidraget fastsættes af generalforsamlingen.
- § 4. Samfundet ledes af en bestyrelse på mindst 7 og højst 11 medlemmer. De vælges på generalforsamlingen ved almindelig stemmeflerhed for 2 år ad gangen, således at der årlig afgår skiftevis mindst 3 og 4 og højst 5 og 6. Bestyrelsen vælger af sin midte formand, næstformand, skretær og kasserer.
- § 5. Årbogen udsendes samtidig med opkrævningen af medlemsbidraget. Dens udgivelse varetages af et redaktionsudvalg bestående af en redaktør og 2 medlemmer, alle valgt af bestyrelsen.
- § 6. Regnskabsåret går fra 1/10–30/9. Regnskabet revideres af 2 revisorer, der vælges samtidig med bestyrelsen.
- § 7. Generalforsamlingen holdes om muligt i forbindelse med et foredragsmøde. Den sammenkaldes med mindst 8 dages varsel. Afgørelser på generalforsamlingen træffes ved almindelig stemmeflerhed. Ændringer i lovene skal dog for at være gyldige vedtages med mindst 2/3 af de afgivne stemmer. Den ordinære generalforsamling må ikke holdes 2 år i træk på samme sted.
- § 8. Ekstraordinære generalforsamlinger kan afholdes, når bestyrelsen eller mindst 15 medlemmer ønsker det. I sidste tilfælde skal bestyrelsen indkalde den forlangte generalforsamling senest 3 uger efter begæringens modtagelse.
- § 9. Forslag til behandling på generalforsamlingen må i skriftlig form forelægges for bestyrelsen senest 3 dage før generalforsamlingens afholdelse.
- § 10. Hvis samfundet skulle opløses, skal dets ejendele overgå til offentligt arkiv eller samling, så vidt muligt inden for amtets grænser. Denne bestemmelse kan ikke senere forandres.

Nyt fra de lokalhistoriske arkiver

Lokalhistorisk Arkiv for Korsør og Omegn

Arkivet har udsendt en meget fyldig trykt årsberetning, der vil kunne rekvireres ved henvendelse til arkivets adresse: Havnegade 13, Korsør, tlf. 57 36 72.

Midtsjællands lokalhistoriske Arkiv

Skolegade 9, 4100 Ringsted, tlf. 61 68 59.

Denne to-års periode står fuldt på højde med de foregående år. Medarbejderne har haft hænderne fulde både i selve arkivet og ude i felten. Vi mærker tydeligt, at vi er et gammelt arkiv (20 år), idet vi efterhånden benyttes meget. Det er glædeligt, men det er også noget, som stiller krav til registraturen og ikke mindst til detailregistreringen. Samtidig kan vi dermed slå fast, at arkivet ikke bare er „arbejdsudvalgets egen lille private hobby“, men en institution, som spiller en rolle i lokalsamfundet. I 1977 skete i forlængelse heraf det glædelige, at undertegnede fik en timenedsættelse ved skolevæsenet (6 timer) med kompensation for lønnedgang, for at kunne varetage arkivarbejdet i den tid, – eller rettere sagt en del af det, – for tid var netop blevet en mangelvare.

Arkivet besøges af både private, som søger deres slægts eller ejendoms historie, studerende, som er på jagt efter materiale til deres specialer, eller lokale studiegrupper, som søger at finde rede på deres sogns eller landsbys historie. Også skolerne har trukket på os i forbindelse med features eller emnedage, ligesom flere foreninger har været på besøg.

Et forsøg med at lade en ung arbejdsløs arbejde med registrering af de gamle avis-årgange blev ikke nogen succes, men i stedet tog arbejdsudvalgets ni medlemmer sagen op og er nu hver anden aften beskæftiget med dette spændende og nyttige arbejde.

Der er indkommet mange interessante ting inden for alle afdelinger. Dagbøger, stamtavler og slægtsbøger (bl.a. slægterne Harhoff og Bügel), portrætter og gruppebilleder til personalhistorisk afdeling. I topografisk afdeling har vi indlemmet mange fly-fotos, nye såvel som ældre, – samt gamle beskrivelser af kirkerne i Høm og Sneslev.

I den saglige afdeling er det erhvervsarkivalierne og foreningerne, der dominerer. Der er således kommet arkiver fra handelsgartner, snedker og smed, og desuden fra et par købmænd. Af foreninger skal nævnes en hel del kontrolforeninger, „Fælles fag“ 1894–1971, flere politiske foreninger, f.eks. Socialdemokratiet i Sneslev, Ørslev og Nor-

drup-Farendløse samt Det radikale Venstre i Sneslev. Landsforeningen til Arbejdsløshedens Bekæmpelse har afsluttet afleveringen af sit arkiv.

Som Landsarkivets forlængede arm har vi fungeret ved at formidle afleveringen af en større samling sognerådsarkivalier.

Et par specielle samlinger skal nævnes: Vor gamle, nu afdøde medarbejder Niels Fr. Rasmussen og Kr. Ingvorsen, Roskilde, havde hver især samlet et betydeligt lokalhistorisk materiale om hhv. Nordrup-Farendløse og Ørslev, og begge disse store samlinger er indlemmet i arkivet.

Vor foredragsrække fungerer fremdeles og kan glæde sig over usvækket interesse. Vi har i perioden fortsat ideen med at se på de gamle landsogne og også haft foredrag om nogle af vore naboer. Både inden for denne type og de usædvanlige emner er der stof i skuffen til flere rækker endnu.

P.S. Særligt interesserede kan få tilsendt arkivets trykte og mere udførlige årsberetning ved henvendelse til ovenstående adresse.

Niels-Jørgen Hansen.

Næstved by- og egnhistoriske Arkiv

Årsberetning 1978

I det svundne år er arbejdet med den lokale historie i det gamle Øster Flakkebjerg herred ført videre, og mange gode ting er kommet i hus. Som i de foregående år er arbejdet udført af 12-mands gruppen, der mødes 2. og 4. tirsdag aften i hver måned. Den 1. september skete der det afgørende, at undertegnede samtidigt med førtidspensionering som skoleinspektør ansattes som arkivar og daglig leder af arkivet.

Registreringen af det lokalhistoriske og personalhistoriske stof i de gamle Næstved-aviser fortsætter. Tidsrummet 1837-65 er færdigregistreret og omfatter også Øster Flakkebjerg herred.

Blandt de indkomne ting herfra kan nævnes materiale om minigolfbanen i Karrebæksminde; Historisk sognekort for Herlufsholm; dele af gårdejer, folketingsmand Hans Hansen-Menstrups bibliotek; personalhistorisk materiale om Carl Davidsen, Holløse Mølle; materiale om smedemester Conrad Conradsen, Jenstrup; endvidere materiale om Den danneskioldske Kanal beroende i købmand Hans Henrich Wittes arkiv; endelig er der indgået en lang række billeder.

Flere sådanne sager modtages gerne i arkivet Sct. Jørgens Park 34, 4700 Næstved.

A. Strange Nielsen.

Skælskør Egnshistoriske Arkiv 1978

Biblioteket, Maglebyvej 13, Skælskør.

Antallet af afleveringer har i 1978 været lidt mindre end i de foregående år.

Selve antallet af afleveringer siger ikke så forfærdelig meget, idet f.eks. afleveringen af et helt foreningsarkiv og et enkelt postkort begge registreres som 1 aflevering.

Arkivets største problem er dårlige lokaleforhold. Siden oprettelsen i 1967 har det haft til huse i et kælderlokale på biblioteket. Det er forlængst overfyldt, og arkivalierne må nu opbevares flere forskellige steder, hvilket er særdeles upraktisk både ved registreringen og ved benyttelsen. Det er en fordel for arkivet at have tilhuse på biblioteket p.g.a. bibliotekets lange åbningstid, men når der ikke er tilstrækkelig plads og ikke ser ud til at kunne blive det, er det et spørgsmål, om det kan fortsætte.

Søren Clausen.

Lokalhistorisk Arkiv for Slagelse og Omegn

Slagelse centralbibliotek, Stenstuegade 3, Slagelse.

Beretning 1978

I 1978 har arkivet ligget stille på udstillingsfronten, mens der til gengæld har været større aktivitet på foredragsfronten. Der er fremstillet en ny lysbilledserie med gamle Slagelse-motiver, som har været vist ved flere lejligheder.

Arkivet fik bevilget penge til fotoudstyr, hvilket medførte, at der er foretaget 100 affotograferinger.

Lokalemæssige er vi ved at have nået grænsen for, hvad der kan være. Et par store afleveringer slugte den plads, vi skulle have klaret os med indtil et nyt bibliotek står færdigt.

Blandt afleveringerne i 1978 skal især nævnes et branddirektørarkiv omfattende 65 pakker taksationsmateriale. Det dækker Slagelse branddirektorates område, d.v.s. Slagelse, Skælskør, Korsør, dele af Sorø og Fuglebjerg kommuner fra 1872–ca. 1916. Derudover har vi modtaget et smedemesterarkiv, en forhandlingsprotokol for Plejehjemsforeningen for Sorø Amt, billeder fra håndværkerfesterne i 1890 og 1923, samt en mængde andre sager.

Gitte Strange Jørgensen.

Lokalhistorisk Arkiv for Sorø og Omegn

Biblioteket, Storgade 7, Sorø.

Den store ombygning og udvidelse af Sorø Bibliotek, som er i gang i øjeblikket, medfører, at Lokalhistorisk Arkiv får nye lokaler. De ligger kuriøst nok i den gamle arrestbygning, som biblioteket overtager, men er i øvrigt udmærkede.

Byggeriet har i første omgang hæmmet arbejdet på arkivet; frøken Gerda Jørgensen har dog, så længe det var muligt, fortsat registreringen, og arbejdsgruppen har holdt nogle få møder; det vil ikke vare længe, før forholdene atter bliver normale.

Tilvæksten har været ret stor. Amtsmuseet har fortsat afleveringen af modtagne ting, bl.a. billeder, der naturligt hører hjemme i et arkiv, og Sorø kommune har deponeret en del ældre protokoller. Skolebestyrertr Dahl har overladt arkivet en elevprotokol og en del billeder fra Anette Kaysens skole.

L. Balslev.

LAVA – Lokalhistoriske Arkiver i Vestsjællands Amt

Sekretariat: Slagelse Centralbibliotek, Stenstuegade 3, 4200 Slagelse.

Amtskredsen så dagens lys den 12. april 1978, og sammen med de andre amtskredse i landet skal den ses som skridt på vejen mod en ny struktur i det lokalhistoriske arkivarbejde i Danmark. Mange af de opgaver, som Sammenslutningen af Lokalhistoriske Arkiver hidtil har løst, vil fremover blive løst af amtskredsene. Det er bl.a. amtskredsens opgave at arrangere kurser for arkivernes medarbejdere, – eventuelt i samarbejde med naboamterne, – og at formidle kontakt til myndighederne, specielt amtskommunen. Desuden vil kredsen samle arkivernes folk til møder om fælles emner og udveksling af erfaringer, og endelig vil amtskredsen komme til at stå som koordinator af indsamlinger på amtsplan, f.eks. indsamlingen af lokalhistoriske film og billeder i dette efterår, og på et senere tidspunkt kommer en indsamling af kilder til de folkelige bevægelser historie.

Formand for kredsen er undertegnede, og bibliotekar Gitte Strange Jørgensen, Slagelse, er sekretær. Den øvrige bestyrelse består af overbibliotekar Søren Clausen, Skælskør, bibliotekar Ida Frøkjær, Dragsholm, og Per Kirsgaard Hansen, Haslev.

Niels-Jørgen Hansen,
Ringsted.

Beretning for Sorø Amts Museum

april-december 1978.

Den i december 1977 valgte bestyrelse bestod uændret frem til december 1978, da formanden, civ.ing. Mogens A. Carlsen, Sorø, trak sig tilbage fra posten og helt forlod Museumsforeningen. Som fungerende formand valgtes overbibliotekar Ellen Marie Lebahn.

Cand. mag. Helge Torm, der 1. april 1978 tiltrådte den nye stilling som inspektør på deltid, fortsatte arbejdet med registrering af tidligere og nye erhvervelser og omordning af dele af samlingerne. I hele 1978 modtog museet henvendelser om 500 genstande. Blandt dem kan fremhæves et chatol, der har tilhørt B. S. Ingemann, og en del førsteudgaver m.m. af ham, bevilget af Vestsjællands Amtsmuseumsråd, som også stod bag indkøbet af en sølvkaffekande fra beg. af 1800-tallet, udført af Hellesen, Slagelse; endvidere en barok messingstige, førhen lejlighedsvis anvendt i Hemmeshøj kirke, og et alterbordsforhæng fra 1697.

I Bikuben i Sorø og Dianalund har der været holdt flg. særudstillinger: Gamle danske glas, Sorø-sølv og Nyerehvervelser. Sept.-okt. fandt en stor særudstilling sted på museet om Alumina-fajancer, besøgt af o. 800. Kort efter fuglte i forbindelse med festen i Sorø i anledning af Absalons 850-årsdag en af Kalundborg museum lånt plancheudstilling om Hvidernes bygningsværker. Det samlede besøgstal for 1978 blev 4.200 mod 2.500 året før.

Inspektøren deltog i juni i Dansk kulturhistorisk Museumsforenings kursus på Gerlev Idrætshøjskole, i august i DHF's årsmøde i Korsør og i september i VAB's kulturkonference i Slagelse. Den 13. november holdt han foredrag i Bringstrup om gammel klædedragt og den 23. november på Holbæk Museum om bygningsbevaring. Den 14. juni var han leder af en byvandring i Sorø for den lokale Venstre-forening.

Besigtigelse af byggegrundene Algade 29 og Brogade 5 i Korsør gav ingen nævneværdige resultater, men i november blev der opdaget en gravplads fra jernalderen i Alsted, som Fortidsmindeforvaltningen straks undersøgte for i 1979 at foretage yderligere udgravning.

Forhandlinger med de tilskudsgivende kommuner i august banede vejen for en heltidsansættelse af inspektøren fra 1. januar 1979. Denne kan nu normalt træffes på tlf. 63 40 63 mandag-fredag kl. 9-17.

Helge Torm.

